

VIGILIA

2009 / 4

PÁKOZDI ISTVÁN: Péter húsvéti liturgiája

MÓSER ZOLTÁN: Közmondások, képek és Jakabok között

CZOTTNER KATALIN: Szent Patrik és világa

JANI ANNA: A személy-fogalom alakulása Edith Steinnél

PROHÁSZKA LÁSZLÓ: Egry József egyházi vonatkozású alkotásai

Babiczký Tibor, Borbély Szilárd, Czigány György,
Fecske Csaba, Halmai Tamás és Villányi László versei
Selyem Zsuzsa kisprózái és Vasadi Péter esszéje

Beszélgetés Mustó Péter jezsuita atyával

LUKÁCS LÁSZLÓ:	A Teljesség fényében	241
PÁKOZDI ISTVÁN:	Péter húsvéti liturgiája <i>(tanulmány)</i>	242
MÓSER ZOLTÁN:	Közmondások, képek és Jakabok között <i>(tanulmány)</i>	245
CZOTTNER KATALIN:	Szent Patrik és világa <i>(tanulmány)</i>	250
JANI ANNA:	A személy-fogalom alakulása Edith Steinnél <i>(tanulmány)</i>	257
PROHÁSZKA LÁSZLÓ:	Egry József egyházi vonatkozású alkotásai <i>(tanulmány)</i>	263

SZÉP/ÍRÁS

BORBÉLY SZILÁRD:	Egy fénykép mélyéhez <i>(vers)</i>	270
VILLÁNYI LÁSZLÓ:	egymásnak szeretettel; lett volna; így nyitottam; bennünk élnek <i>(versek)</i>	271
HALMAI TAMÁS:	Márta <i>(vers)</i>	272
KIRILLA TERÉZ:	Nászutások. Misztikus lakoma öt képben	276
BABICZKY TIBOR:	Vigilia; Bronzkor; Erdő <i>(versek)</i>	282
SELYEM ZSUZSA:	Kisprózák	284
FECSKE CSABA:	Látod és tudod; Örökfehér; Némi elhasznált; Csipkerózsika <i>(versek)</i>	286
MÓZES HUBA:	Egy zsoltár megújuló szöveghagyománya <i>(tanulmány)</i>	289
CZIGÁNY GYÖRGY:	Halott nyár; Lacrimosa <i>(versek)</i>	295

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

BODNÁR DÁNIEL:	Mustó Péterrel	296
----------------	----------------	-----

MAI MEDITÁCIÓK

VASADI PÉTER:	Kép, képzelet, Evangélium. Hans Urs von Balthasarnak	304
---------------	--	-----

EMLÉKEZET ÉS KIENGESZTELŐDÉS

AGÓCS SÁNDOR ANDRÁS:	„Vigyázz magadra”. Szemelvények özv. Agócsné Blahó Ilona (1900–1991) leveleiből	309
-------------------------	--	-----

KRITIKA

ERDÉLYI ZSUZSANNA:	Megkésett recenzió, időszerű gondolatok. Czövek Judit: <i>Ha mi meghalunk...</i>	313
--------------------	---	-----

SZEMLE

(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	316
---	-----

A Teljesség fényében

Mi lesz holnap? Egy év, tíz év múlva? Háromezerben? Ki-ki élet-kora, alkata, szakmája szerint tesz fel ilyesféle — végül is teljesen haszontalan — kérdéseket. Hiszen egyetlen igazán fontos kérdésünk lehet: mi történik a halálban? s ebből mi következik az életünkre?

Miután a Názáreti kivégzése véget ért, holttestét szabályosan eltemették, és a sírjához őrséget állítottak, nehogy még holtában is felfordulást okozzon — egyszerre, mindenki számára teljesen váratlanul, kiálltak tanítványai az emberek elé a hírrel: „Jézus él, a Mindenható feltámasztotta a halálból.” A kijelentés őket magukat is sokkolta, ők is csak lassan fogták fel, hogy valami egészen új, nem evilági valóság sejlik föl előttük.

Hogyan élhet az, aki meghalt — igazán és teljesen; tehát nem csupán kómából, tetszhalálból került vissza az életbe? Élet és halál — ha mindkét valóságot földi értelemben vesszük — valóban egymást kizáró fogalmak. Minden földi életet lezár a halál, ahonnan nincs többé visszatérés ebbe a világba.

Jézus feltámadásának hite mégis makacsul tartja magát immár kétezer éve. Olyan erővel, hogy kinőtt belőle a kereszténység, amely úgy tesz tanúságot erről a tényről, hogy próbálja vállalni annak minden következményét. Vallja, hogy Jézus él — immár nem a földi halandók életével, hanem az Isteni Öröklétben. Vallja, hogy ez a másik „létforma”, másik „világ” nem pusztán mennyiségi mutatóiban különbözik az ideától, hanem tartalmában, lényegében is. Amit földi életünkben csak kóstolgatunk, az odaát teljesség: a szeretetben-lét tökéletessége.

„Feltámadunk”, hirdeti sok temető kapubejáratának felirata. Valójában nem a halottak kertjei fölé kívánczik ez az állítás, hanem az élőknek üzen. Nemcsak a halálról szól, hanem az életről: a mi halálunkról és a mi életünkéről. A halálunkról: hiszen Jézus feltámadásával a senkit sem kímélő halál fenyegető rémből reménykeltő valósággá válik: végből kezdetté, elmúlásból hazatéréssé. És az életünkéről: bizonyosságot ad arról, hogy életünk egyedül a szeretetben, Isten szeretetében válhat teljessé s így egészen boldoggá. Kezdetlegesen már itt a földön, tökéletesen viszont csak odaát.

„Azóta is egyedül itt, a szeretet csendjében, »sötétjében« tapasztalhatja meg ki-ki közülünk a feltámadás fokozhatatlan intimitását, mivel ez a feltámadás véghetetlenül csendes, s akár a tanítványokra az első húsvét hajnalán, azóta is szinte észrevétlenül köszönt ránk. Csendesen, mivel isteni, és észrevétlenül, mivel mindennél hatalmasabb” (Pilinszky János).

Péter húsvéti liturgiája

PÁKOZDI ISTVÁN

1955-ben született Budapesten, 1978-ban szentelték pappá. 1992-től egyetemi lelkész Budapesten, főiskolai tanár, tanszékvezető a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolán. Legutóbbi írását 2007. 7. számunkban közöltük.

¹*Domenica di Pasqua* (libretto). Messa del giorno celebrata dal Santo Padre Benedetto XVI., Piazza San Pietro, 8 Aprile 2007. Lásd még *Intervista con Mons. Crispino Valenziano* (a cura di F. Mastrofini). In: Pontificium Consilium de Communicationibus Socialibus 2006-os húsvéti előkészítő anyagában.

²II. János Pál apostoli levele: *Az új évezred kezdetén*, 28.

³Vö. *Christusbilder*, in LThK 2, Herder, Freiburg, 1986, (Sonderausgabe) 1175–1177.

Aki Rómában, a Szent Péter bazilikában vesz részt a húsvétvasárnapi pápai szentmisén, különös nyitó szertartással találkozik. Még II. János Pál szolgálata alatt, a 2000. év jubileuma kapcsán alakult ki a húsvétvasárnapi pápai szentmisének egy jellegzetes, csak Rómában, csak Péter utódja által gyakorolt érdekessége, amelyet utódja is átvett, és úgy tűnik, továbbra is része marad a latin római liturgia színes gazdagságának.¹ Ez a liturgia egy Krisztus-ikonhoz kötődik. „Az egyház szemlélődése Krisztus arcáról nem állhat meg a Keresztrefeszített képénél, ő a Feltámadott! Immár a feltámadt Krisztusra szegezi tekintetét az egyház. Péter nyomdokába szegődve teszi ezt, aki könnyekre fakadt tagadása után és újra kezdte útját... Kétezer évvel ezen események után az egyház úgy éli újra őket, mintha ma történtek volna. Krisztus arcán Ő, a Jegyes, saját kincsét, örömét szemléli.”²

Az Üdvözítő Krisztus „Acheropíta” ikonja

A húsvétvasárnapi liturgia középpontjában, akárcsak a középkorban, Krisztus ikonja áll, annak a „szentségi jelenléte”, aki az Atya Igéje, akit a Szentlélek kent fel, Szűz Mária Fia, a Keresztrefeszített és a Feltámadott. Az *Acheropíta* (nem emberkézzel készített) keleti kegyképről, amelyet a Lateráni bazilika Szent Lőrinc oratóriumában őriztek (6–7. századból való, több mint valószínű, hogy a képrombolás idején került ide). Ma a Szentlépcső-kápolnában őrzik. Már III. István pápa *Liber Pontificalis*-ában (8. század) találunk róla említést. A szent kereszt ereklyét és ezt az ikont úgy tekintették, mint a legbecsesebb római emlékeket, mint a jeruzsálemi templom közepét, a Szentek Szentjét. A trónon ülő Üdvözítőt ábrázolja, vászonra festve és egy fatáblára erősítve. Körülbelül 1,52 x 0,7 méter nagyságú. A képet sokszor restaurálták, legutoljára 1995–96-ban. Az ősi képen csak az Úr arca látható, amelyet egy selyemkendőre festettek és az eredetire ráillesztettek. Az ikon többi részét vékony ezüst lemez fedi.³

⁴Készítője egy georgiai ikonfestő, *Amiran Goglidze*, aki a föltámadt jó pásztort, a megdicsőült Krisztust, a pantokrátort, a főpapot és a prófétát jeleníti meg. Ékköves kereszt van a koronáján, jobb vállán stóla, jobb kezével áldást oszt, míg a bal kezében az evangéliumos könyvet tartja (vö. libretto, 4).

⁵*Claudio Franchi* (Associazione Romana Oraf).

⁶Lásd libretto, 4–5.

2007-ben az eredeti középkori ikonnak megfelelő másolatot készítettek a húsvéti pápai liturgia számára. A képet két oldalajtócska kinyitásával lehet megtekinteni.⁴ Az ikon fölött és alatt görögül a föltámadás péteri tanúságtétele olvasható: „Jézus Krisztus föltámadása erejéből az Isten jobbán áll” (1Pét 3,21d–22a). A két ajtón négy kis kép látható, római aranyműves munkája,⁵ kinyitva a föltámadás egy páli verses szövegét jelenítik meg az ikon jobb és bal oldalán: 1. „Krisztus meghalt... az Írások szerint; 2. eltemették, és harmadnapon feltámadt; 3. megjelent Kéfásnak; 4. majd a Tizenkettőnek; 5. azután megjelent több mint ötszáz testvérnek; 6. megjelent Jakabnak; 7. majd valamennyi apostolnak; 8. mindnyájuk után megjelent nekem is” (1Kor 15,3–8). A két „római” apostol *kérügmája* csodálatos fénybe állítja Húsvét misztagógiáját mind a péteri középponti ikon, mind pedig a páli oldalképek segítségével. Az új — a liturgia használatára szánt ikont — nem egy féltve őrzött bútordarabnak szánták, hanem a hívek tiszteletére kihelyezett kegyképnek. Az új *Acheropíta* nem az ábrázolás minősége miatt, hanem mindenekelőtt az igazság és a szépség lelki esztétikája miatt beszédes ikon. Liturgikus használata során ragyogtatja fel a húsvéti misztérium nemes egyszerűségét, szépségét.⁶ Az egykori keleti ikon így vált Péter és Pál közös tanúságtétele nyomán a latin egyház megbecsült kincsévé is.⁷

Korábbi és mai rítus

⁷A kép hátoldalára a következő latin nyelvű feliratot helyezték: „Domini nostri Iesu Christi e mortuis resuscitati iconam ad Dei dexteram sedentis quam Georgiae artifex Amiran Goglidze pinxit in theca a Claudio Franchi consociationis aurificum Romanae sodale concinnata est Sancta Ecclesia Romana venerata custodiens atque intemerate tradens resurrectionis kerygma ab apostolis principibus praedicatum anno pontificatus altero Benedicti XVI Paschalibus in sollemnibus VIII die Aprilis MMVII. Petro Marini Magistro, Crispino Valenziano Consiliario pilar et Iacobo Davila offerentibus.”

Néhány közvetlenül az első évezred fordulója környékén összeállított liturgikus mű tanúsítja a pápai liturgia meglétét, hagyományát.⁸ Húsvét hajnalán Róma püspöke főpapi öltözékben belépett a lateráni *Sancta Sanctorumba*, térdet hajtva és háromszor megcsókolva az ikont, kinyitotta a kis ezüst ablakait, amelyek elzárták, és fennhangon énekelt: „Surrexit Dominus de sepulcro, alleluia”, a nép pedig válaszolta: „Qui pro nobis peccatis in ligno, alleluia.”⁹ Az oltárra helyezték a kereszt (ereklyét) is, Nagypéntekről, amelyet a pápa szintén tiszteletadásban részesített. A pápa után mindnyájan az ikonhoz járultak és békecsókot váltottak Péter utódjával, aki ezt mondta: „Surrexit Dominus vere”, mire válaszolták: „Et apparuit Simoni.”¹⁰ Közben a szkóla antifonákat énekelt. Ezután körmenetbe rendeződtek és a via Merulanán elindultak a Santa Maria Maggiore bazilika felé, ahol a *stáció*s istentiszteletet tartották. Eközben egy jegyző tájékoztatta a pápát azokról az újonnan megkereszteltekről, akik Húsvét éjjelén nyerték el a beavató szentségeket az örök városban. A pápa avignoni fogsága idején ez a rítus kiveszett (1574-től már nincs nyoma). Amikor székvárosába visszatért, már a stációt a Szent Péter bazilikában ünnepelték.

A 2000-ben tartott nagy jubileum évétől kezdve újra helye van a *Resurrexit* régi rítusának. A húsvéti nagymisében a pápa liturgikus köszöntése után két diakónus kinyitja az üdvözítő Krisztus ikonjának ablakait, és a pápa, valamint az ünneplő nép elé tárja. A diakó-

⁹*Liber Politicus* (Ordo Romanus XI) és *Liber Censuum Romanae Ecclesiae* (Ordo Romanus XII).

⁹„Feltámadt az Úr a sírból, alleluja. — Ki értünk a fán függött, alleluja.”

¹⁰„Valóban feltámadt az Úr. — És megjelent Simonnak.”

nus a nép felé fordulva ünnepélyesen éneklí a húsvéti üzenetet: „Surrexit Dominus de sepulcro, qui pro nobis pendit in in ligno.” Az ünneplő közösség pedig hatalmas *Alleluja*-énekléssel válaszol. Majd a diakónus a pápa felé fordulva folytatja: „Surrexit Dominus vere et apparuit Simoni.” A nép ismételt *Alleluja*-éneke alatt a pápa tiszteletét fejezi ki az ikon előtt, majd néhány szóval bevezeti a húsvéti szentmisét.¹¹

Ez a római rítus emlékeztet minket a Magyarországon is a II. Vatikáni zsinat idejéig a húsvéti vigíliától különvált úgynevezett *Feltámadás* szertartására, amelyet jobbára Nagyszombat délutánján végeztek, és a hívek nagyszámban vettek részt rajta, ezt követte a feltámadási körmenet.¹² Itt azonban egész más a hatása, valóban méltósággal és szervesen illeszkedik Péter utódjának húsvéti liturgiájába, egyáltalán nem a húsvéti vigília szertartásainak egyfajta pótlása.

Péter a föltámadás első tanúja

¹¹Lásd libretto, 6–7.

¹²*Ordo processionis in sacratissima nocte resurrectionis Christi.* In: *Collectio Rituum.* Budapest, 1961, 245–250. Vö. Rupert Berger: *Lelekipásztori liturgikus lexikon.* Vigília, Budapest, 2008, 174., 176., 181.

Ez a régi római szertartás nyilvánvaló szentírási alapokon nyugszik. A Lukács evangélium leírása szerint „Péter útra kelt, és a sírhoz futott” (24,12). De ugyanerről tudósít a János evangélium is: „Péter és a másik tanítvány elindultak, és a sírhoz mentek... odaért Simon Péter... bement a sírba... Akkor bement a másik tanítvány is, aki először érkezett a sírhoz; látta és hitt...” (20,3.8). Kétségtelenül a föltámadt Krisztus megjelenése Péternek és a többi szemtanúnak az Úr tanítványai húsvéti hitének teológiai alapja. A liturgia ezt fejezi ki a képek és a gesztusok nyelvén. Róma püspöke, Péter utódja a húsvétvasárnapi szentmise kezdetén rátekint a Krisztus-ikonra, majd elhangzik a húsvéti ének üzenete. A liturgia nyelvén (a mindenkori) Péter így válik az egész egyház számára a feltámadt Krisztus és az ő Evangéliuma első tanújává, hirdetőjévé.

A zsinat utáni liturgikus reform szellemében egy antik rítus, egy kép, a hozzá fűződő tisztelet és a nép akklamációja, örömteli éneke kapcsolódnak egybe, és jellegzetes egyediséget adnak a húsvétvasárnapi ünnepi szentmise bevezető rítusának, ami a misekönyv Kezddőénekében csupán ennyi: „Feltámadtam, és veled vagyok! Kezdedet rajtam nyugtatod: csodálatos a te tudásod, alleluja!” (Zsolt 183,18.5–6), vagy: „Valóban feltámadt az Úr, alleluja. Övé a dicsőség és a hatalom örökkön-örökké!” (Lk 24,34; vö. Jel 1,6)¹³

¹³Lásd libretto, 7. Misekönyv: Húsvétvasárnap (Introitus).

Közmondások, képek és Jakabok között

MÓSER ZOLTÁN

„Jakab ha az éggel nap-kelet előtt fénlesz
Te minden czürököt gabonákkal töltesz.”
(1665)¹

1946-ban született Szekszárdon. Egyetemi tanulmányait az ELTE BTK magyar-történelem szakán végezte. Jelenleg a PPKE BTK-n tanít fotóelméletet, -gyakorlatot és esztétikát. Legutóbbi írását 2008. 3. számunkban közöltük.

¹In: *RMKT XVIII. század.*
10. Akadémiai Kiadó,
Budapest, 1981, 614.

Az akasztott fiú története

²Jacobus de Voragine:
Legenda Aurea. (Ford. W.
Petrolay Margit.) Helikon,
Budapest, 1990, 161.

³Bálint Sándor:
Ünnepi kalendárium II.
Szent István Társulat,
Budapest, 1977, 86–87.

Többször is „találkoztam” idősebb Szent Jakab apostollal, és ezek mind váratlanok és meglepőek voltak. A hetvenes évek elején jártam először a háromszéki Gelencén, s ekkor találkoztam először a Szent László-legenda freskóival, amiből később aztán két könyv is született. De ebben a középkori falképekkel teli templomban, az északi falon, alig észrevehetően egy kopott freskót is láttam. Akkor úgy tudtam, és ezért örültem is, hogy Szent Kálmánt ábrázolja, de utóbb kiderült, hogy téves ez a megállapítás. Mert Szent Jakab-legendájából azt a részt mutatja, amely a szentjakabfalvi templomból származó, az esztergomi Keresztény Múzeumban lévő középkori (1480 körüli) szárnyasoltár néhány tábláján is látható. A történetet a *Legenda Aurea* — Calixtus pápára hivatkozva — így beszéli el:

Egy német az Úr 1200. esztendeje körül fiával együtt Szent Jakabhoz igyekezett. Toulouse városában megszálltak, s a fogadós leitatta őket, máhájukba pedig egy ezüstpoharat rejtett. Másnap reggel a távozó vendégek után eredt, s mint valami tolvajokat, visszaparancsolta és megvádolta őket, hogy ellopták az ezüstpoharat. Azt felelték neki, hogy büntesse meg őket, ha náluk találja az ezüstpoharat. Miután csomagjaikat kibontva megtalálta, azon mód nagy sietve bíró elé hurcolta őket. Így szólt az ítélet: minden holmijukat adják át a fogadósnak, és egyikük bitófán lakol. De mivel az atya a fiú, a fiú pedig az atya helyett akart meghalni, végül a fiút akasztották fel, és az atya mély gyászban folytatta útját Szent Jakabhoz. 36 nap múltán visszatérve odalépett fia teteméhez és keservesen siránkozott fölötte, s íme a felakasztott fiú vigasztalni kezdte őt, mondván: „Kedves atyám, ne sírjál, hiszen soha nem volt ilyen jó dolgom. Mindeddig Szent Jakab tartott meg és égi kedvességgel üdít föl engemet.” Ezt hallván az atya rohant a városba, és az összesereglődő emberek a zarándok fiát érintetlenül vették le, és a fogadóst akasztották fel helyette.²

Egy másik, bővebb változat szerint — és ez is látható a képeken — az apa a városban a bíróhoz sietett és elmondta a csodálatos eseményt. Ő épp asztalnál ült és étkezett. A tányérja mellett — azon sült kakas és tyúk volt — kétkedve ezt mondta: ahogy ezek a jószágok élnek, úgy él a te fiad is! E pillanatban a kakas és tyúk fölrepült a tányérról.³

*

A másik „találkozás” is a Keresztény Múzeumba vezet, ahol a 80-as években, amikor restaurálták a garamszentbenedeki Úrkoporsót, eltölthettem egy fél napot az apostolok társaságában. Ekkor avattam föl az apámtól örökölt régi, lemezes fényképezőgépet. Ezzel olyan közel mehettem az arcokhoz, amit a többi gépekkel nem tudtam volna megtenni.

Most, hogy újra elővettem ezt a régi képet, úgy érzékelem, mintha nem is én mentem volna közel, hanem Jakab apostol hajolt volna közel hozzám, hogy a fülembé súgjon valamit.

A „jakabolni valakit”
kifejezés

A Szent Jakab életével, nevével és napijával kapcsolatos adatok, néprajzi feljegyzések rendezése kapcsán akadtam a „jakabolni valakit” kifejezésre, amit nem értettem. Ez a régi szólásmondás annyit tesz: *parancsolni vele*. Megnéztem a Czuczor–Fogarasi szótárt is, és ott ez áll: a *jakabol* ritka használatú tájszó, am. *rászed, bolonddá tesz valakit*. A „miért?”-re és a „hogyan?”-ra itt nem kaptam magyarázatot. Ehhez egészen a Jakab név eredetéig, tehát az Ótestamentumig kellett visszamenni.

A Jakab név eredete

Ismert, hogy két apostol is viselte ezt a nevet (az egyik Zebedeus, a másik Kleofás fia), de a Jakab név ősi alakja, a Jákob az Ószövetségben fordul elő: Izráel három ösatyja közül Ábrahám és Izsák után ő volt időben az utolsó.

Ilosvai Selymes Péter a Jakab névre és a megjakabolásra is tudott magyarázatul szolgálni a verses névnapi szófejtőjében:

Jakabnak neve nyomódást és csalódást mutat,

Nem köszöni azt senki meg, kit meg-jakabolnak.

„A kissé homályos névmagyarázathoz a kulcsot a régi magyar nyelvben, illetve a Bibliában találjuk meg — írja Szilágyi Ferenc. — A Biblia szerint ugyanis Ábrahám fiának, Izsáknak hatvanéves korában feleségétől, Rebekától ikrei születtek, Ézsua és Jákob: *És kijöve az első; vereses vala, mindenestől szőrös, mint egy lazsnak; azért nevezék nevét Ézsáunak. Azután kijöve az ő atyjafia, kezével Ézsau sarkába fogódzva; azért nevezék nevét Jákobnak* (Ter 25–26).

Gelei Katona István, Erdély református püspöke a 17. században, így értelmezte a bibliai névmagyarázatot: A Jákob talpfogót avagy alááskálót jelez, mely névnek meg is felele, mert az elsőszülöttséget Ézsautól [ikertestvérétől, aki előtte született] ugyan végtére is néminemű szent ravaszsággal elvővé, megjakablá mesterségesen a bátyját, ahonnan vötték a magyarok is a megjakabolást.

⁴Szilágyi Ferenc: *Sokféle neveknek magyarázatja*. RTV-Minerva Kiadó, Budapest, 1987, 162–163.

Bod Péter magyar–latin szótára szerint a *meg-jakabolnai valakit, azaz megcsalni: a Jákób vagy Jakobi névről*. A család a Biblia szerint abban állt, hogy rosszul látó apja előtt Jakab csalárdul Ézsaunak adta ki magát, s így megszerezte tőle bátyja helyett az elsőszülöttség jogát, ami akkor jelentős kiváltságokkal járt. (Más változat szerint Ézsau maga adta el a közmondásos egy tál lencséért elsőszülöttségi jogát.)⁴

✱

Tréfás mondókák

Jákob nevére, és még néhány (becézett) ótestamentumi névre emlékeztet az alábbi négysoros tréfás mondóka.

*Jákobnak volt hat fia,
Mind a hat csizmadia,
Simi, Samu, Sámuel,
Dini, Dani, Dániel.*

Ez a tréfás mondóka, amelyet Kishegyesen gyűjtött Matijevics Lajos, abba a típusba tartozik, amely egyaránt közkedvelt a felnőttek és a gyermekek körében. Rendszerint akkor mondják ezt, ha a gyermekek meséért könyörögnek, és az idősebb testvérnek, a szülőnek vagy a nagyszülőnek nincs ideje, nincs kedve hosszabb mese elmondásához. E tréfás mondókák szövege lehet hosszabb is, rövidebb is, és a sorvégi rímek összecsengése is különböző típusú. Vagy a bennük elmondott esemény által válnak tréfás mondókává, vagy pedig a szavak összevisszasága, rendszertelensége, illetve a furcsa, különleges kifejezések alkalmazása teszi őket ilyenné. Tartalmazhatnak hazugságot is, ellentétekre felépített szókapcsolatokat vagy következtetést, de megtörténik az is, hogy vég nélkül lehet őket mondani, sohasem fejeződnek be. Amellett, hogy szórakoztatnak, sok tanulságot, igazságot, bölcsességet tartalmaznak, elgondolkoztatják a gyermekeket.⁵

⁵In: *Tíz, tíz, tiszta víz*.
Forum, Újvidék,
1976, 264–265.

✱

Láncversek, jóslatok

A régi juhászok Jakab éjszakáján a csillagok állásából következtettek a jövő évi időjárásra. Itt jegyezzük meg, hogy Horgoson az Orion csillagképet Szent Jakab pálcájának nevezik.

⁶Halász Albert: *Jeles napok, népi ünnepek a Muravidéken*. Stúdió Artis, Lendva, 1999, 202.

Általában az időjárásból a télre jósoltak Jakab napján: amilyen meleg van ezen a napon, olyan hideg lesz télen. Ha borult az idő, akkor gyenge tél lesz. A délelőtti időjárást a karácsonyi, a délutáni a karácsony utáni időjárást mutatja meg. A tiszta éjszaka bőség a kertben. A regula így ismeri: „*Meleg Jakab naptya, kora télnek aptya.*”⁶

Ha sok gomolyfelhő gomolyog az égen, akkor sok és nagy óra kell számítani a télen. Ha igen fényes a nap, nagy hideg lesz, ha esik az eső, meleg lesz, ha süt a nap és esik, jó idő lesz. Ha esős, kevés dió, mogoró terem.

Tápén úgy vélik, ha Jakab napján északról fúj a szél, akkor a tél hideg lesz. Ha alszél fúj: enyhe, lucskos tél várható. *Kiskunfélegyháza*

⁷Magyar Katolikus Lexikon: Jakab, Szt, idősebb, Nagy, Jacobus Maior.

⁸Penavin Olga: Népi kalendárium. Forum, Újvidék, 1988, 150.

⁹Hála népzenekutatóinknak és a hanglezgyártóknak, aki szeretné, az meg is hallgathatja: Magyar Népzene 3.11./a/6.sz.

¹⁰In: Magyar Néprajzi Lexikon 3. 406.

és Székesfehérvár népe szerint Jakab napján virágzik a hó: ha most sok az égen a fehér fölleg, akkor a télen sok hó lesz.⁷

Az egyik, doroszlói megfigyelés Jakab zivatart hozó kedvére utal: „Jakab, ha marokba találja a zabot, akkor szétszórja.” Ez azt jelenti, hogy a zab aratását Jakab-napig be kell fejezni, mert ami gabona Jakab-napig kint marad, az kint is veszik.⁸

Jakabbal és a zabaratással kapcsolatban hadd idézzek fel egy különösen szép és érdekes láncverset, éneket, amelyet én a zoborvidéki Gímesen hallottam.⁹

Ez a láncversek (énekek) között is a bonyolultabb felépítésű, mondókamesék közé tartozik. „Ezeknek első fele egyszersmind halmozó mese — írja Kovács Ágnes —, melyet az ismétlés különböző formái tesznek változatossá. Jelentéktelen esemény történik: mogyorószem esik a tyúkocska fejére vagy kökényszemet nyel, a macska leharapja a kiséger farkincáját stb. A tyúkocska azt hiszi, hogy itt a világ vége, s futásnak ered. Csatlakoznak hozzá: kakas, nyúl, róka, őz... vagy vándorútra kél a kakaska, hogy vizet hozzon fuldokló élete párjának, a kiséger, hogy tejet hozzon a tehetetlen macskának. Küldözgetik őket a széplányhoz koszorúért, kaszáshoz szénáért, s mindenütt elmondják szóról szóra, sorról sorra, hogy mi mindenen mentek keresztül. Ahogy nő az állomások száma, úgy nő a párbeszéd vagy a főszereplők mondókájának terjedelme is. Végül valamelyik epizódszereplő megszánja a kálváriát járó kakaskát, egérkét, és a mese fordított sorrendű, egyszerű láncszerkezettel, káprázatos gyorsasággal befejeződik.”¹⁰

1. Elküldték Jakabot,
Arassa le a zabot.
Jakab nem aratta le a zabot,
Jakab nem ment haza.

2. Elküldték a szolgát, híjja haza Jakabot.
A szolgát nem híjta haza Jakabot,
Jakab nem aratta le a zabot,
Jakab nem ment haza.

3. Elküldték a kutyát, harapja meg a szógát.
A kutya nem harapta meg a szógát,
a szógát nem híjta haza Jakabot,
Jakab nem aratta le a zabot,
Jakab nem ment haza.

4. Elküldték a botot, verje meg a kutyát.
A bot nem verte meg a kutyát, a kutya nem harapta meg
a szógát, a szógát nem híjta haza Jakabot,
Jakab nem aratta le a zabot,
Jakab nem ment haza.

5. Elküldték a tüzet, égesse meg a botot.
A tűz nem égette meg a botot, a bot nem
verte meg a kutyát, a kutya nem harapta meg
a szógálót, a szógáló nem hívta haza Jakabot,
Jakab nem aratta le a zabot,
Jakab nem ment haza.

6. Elküldték a vizet, ojtssa el a tüzet.
A víz nem ojtotta el a tüzet, a tűz nem égette
meg a botot, a bot nem verte meg a kutyát,
a kutya nem harapta meg a szógálót,
a szógáló nem hívta haza Jakabot,
Jakab nem aratta le a zabot,
Jakab nem ment haza.

7. Elküldték a bikát, igya meg a vizet.
A bika nem itta meg a vizet, a víz nem ojtotta el
a tüzet, a tűz nem égette meg a botot, a bot nem
verte meg a kutyát, a kutya nem harapta meg
a szógálót, a szógáló nem hívta haza Jakabot,
Jakab nem aratta le a zabot,
Jakab nem ment haza.

8. Elküldték a mészároost, vágja le a bikát.
A mészáros levágta a bikát, a bika megitta
a vizet, a víz elojtotta a tüzet, a tűz megégette
a botot, a bot megverte a szógálót, a szógáló
hazahívta Jakabot, Jakab learatta a zabot,
Jakab elment haza.¹¹

¹¹A 79 éves Balla Mária
néni énekelte Gimesen.

Ahogy Petőfi írja, én is elmondhatom, hogy most is hallom a dalt, elhangzott bár: hallom és értem. A jelentését is — a betakarítás szükségességét, az esőtől, zivatartól való félelmet —, de a dal játékosága mögött észrevétlen megbúvó, tanítást rejtő mélységet. Igen, játékoság és mélység. Ez az ének most úgy él bennem, mint Babits Jónás könyvének pandanja. Ami hasonlót jelent, csak épp 180 fok eltéréssel. Ha ez így van — talán csak én látom így! —, akkor felmerül bennem az is, hogy vajon lehetne-e együtt tanítani a kettőt?

Szent Patrik és világa

CZOTTNER KATALIN

A szerző 1989-ben végzett az ELTE BTK angol–történelem–sémi filológia szakán. 1998 óta a PPKE BTK Angol Tanszékén tanít.

Ki ne hallott volna Szent Patrikról, az írek térítőjéről és apostoláról, a sziget védőszentjéről? Ismerjük a vele kapcsolatos híres történeteket is, például a lóheréről, amely segítségével a Szentháromság tanát magyarázta, hogy megjelenésével megtisztította a szigetet a kígyóktól és más csúszómászóktól. Számatalan legenda kering e közismert szentről, de valójában mit tudunk Patrikról az emberről, aki a korai ír kereszténység történetének egyik legkülönlegesebb alakja?

A kereszténység eredetét az írek körében a legteljesebb homály fedi. Ez alapvetően két okra vezethető vissza: egyrészt arra a rendszertelen és szervezetlen módra, ahogy az Evangélium eljutott erre a területre az ideutazó, esetleg le is települő kereskedők, illetve az ide eladott keresztény rabszolgák által; másrészt pedig köszönhető a századok Britannia területére való betörésének, hiszen a római adminisztrációs rendszer és annak feljegyzései is eltűntek ennek következtében.

A kereszténység eredete az írek körében

A gyér számú forrásból azt tudjuk biztosan, hogy 430 táján már Róma számára is elismerhető jelentőségű keresztény közösség — melynek tagjai között feltételezhetően voltak írek is — élt a szigeten, s ezért a pápa Palladius személyében püspököt küldött a számukra. Sem az egyházzól, annak szerveződéséről, mindennapi életéről, vagy akár a Róma számára ismert közösségekről nem tudunk semmit. Korabeli — bár datálatlan — dokumentum is csak kettő maradt fenn. Ezeket egy brit származású római polgár írta, akiről viszont e két dokumentumon túl más adatunk nincs. Ez a római polgár a később szentté avatott Patrik volt.

Az egyházban megőrzött Patrik-kép négy forrása

Az egyházban megőrzött Patrik-kép négy forráson alapul, melyek egymásra épülnek. Az első forrás Prosper *Chroniconja*, mely ugyan Patrikot nem említi, de közismert lehetett, ha Muirchú, Patrik első *Vitájának* szerzője a 7. század végén úgy érezte, hogy az információt nem lehet kikerülni. Patrik tevékenységére vonatkozóan azonban nincs korabeli megerősítés. Prosper nem említi Patrikot, Patrik pedig nem említi Palladiust.

A kontinensről érkező misszionáriusok, a kereskedelmi útvonalat követve a sziget déli részére érkeztek, s itt is fejthették ki tevékenységüket. Ezzel szemben Patrik a sziget északi részén működött, ahol Armagh központtal a kultusza később kifejlődött. Ebből levonhatjuk a következtetést, hogy többen is végezhettek missziós tevékenységet a szigeten, egymással akár párhuzamosan, de közöttük nem feltétlenül volt kapcsolat, sőt az is elképzelhető, hogy nem is tudtak egymásról.

A második forráscsoport Patrik két műve, melyek közül egyik sem segít a korabeli ír társadalom vagy egyházi szervezet megismerésében. Ezek elsősorban Patrik lelkületébe engednek bepillantást.

A harmadik forráscsoportba a Patrikkal kapcsolatos hagiográfiai művek tartoznak. A források gyér volta miatt ezek gyakorlatilag egymástól veszik át az adatokat. A sorban az első Muirchú *Vitája*, aki bár igyekszik összegyűjteni minden fellelhető forrást — ami nem volt sokkal több 200 évvel Patrik halála után, mint ami ma a rendelkezésünkre áll —, célja mégsem a mai értelemben vett életrajz írása volt, bár kevésbé káprázatos életet varázsol elénk, mint a korabeli *vita*-irodalom általában.

A negyedik forráscsoport az annaleseké. Ezek a 7. századtól maradtak fenn a különböző kolostorok feljegyzései között. Saját korukra vonatkozóan ezek a művek igen megbízhatóak, de a korábbi idők esetében adataikat a különféle európai krónikákból és más közkezen forgó hagyományokból szerezték.

Patrik missziójának
kezdeté

Tény, hogy megbízható forrás nincs Patrik korára, de még személyére sem. Az idők folyamán számtalan elmélet született, s egyik sem volt annyira megalapozatlan, hogy ne lelt volna követőkre. Az egyik alapvető, de még mindig vitatott kérdés, hogy mikor érkezett térítő útjára? Az első adat Muirchútól való, aki valószínűleg Palladius 431-es felszentelése miatt teszi Patrik missziójának kezdetét 432-re. Muirchú, aki művével azt kívánta bizonyítani, hogy Patrik volt az első jelentős térítő a szigeten, csapdában érezhette magát a Palladius-ra vonatkozó közismert adat miatt. Azért kellett Palladiust egy év elteltével visszaküldenie Rómába, hogy kevésbé jelentősnek tüntesse fel a működését. Ezzel utat nyitott Patrik számára.

Egy másik lehetőség, hogy 450 körül érkezett, mely időpont jobban igazodik a munkatársaiként és követőiként emlegetett személyek adataihoz. A legtöbb történész ezt az álláspontot fogadja el ma. De vannak, akik érkezését korábbra, már a 4. századra teszik, így munkássága megelőzte Palladius érkezését. Bár az elmélet kivívta néhány történész lelkes támogatását, nehezen összeegyeztethető Patriknak a családjáról, illetve a már a szigeten létező szerzetesi életmódról írottakkal, valamint tovább növeli az úrt a kereszténység kezdetei és 7. századi virágzása között.

Patrik halála
időpontjának kérdése

A Patrikkal kapcsolatos hagyományok már a 7. században is eltértek egymástól, erre utalnak az annalesek eltérő bejegyzései a halála időpontjára vonatkozóan is — ezek 457–462 és 493 között mozognak. Erre építve egyesek úgy tartják, hogy két Patrik volt, az egyik talán Palladius maga. De az *Epistola militibus Corotici* 14-re alapozva olyan elmélet is született, mely Patrik halálát a 6. század elejére teszi.

A kérdés továbbra is komoly vitákat kelt, mivel a források nem sok támpontot adnak. Annyi mindenesetre biztos, hogy az 5. század második harmadában már a szigeten tevékenykedett egy Patrik nevű misszionárius, akiről ugyan nem sokat tudunk, de még mindig többet, mint bárki másról, aki az írek között élt a korban.

**A Patrik által írt
Confessio**

¹Ez a Patrik által írt és ránk maradt egyik művének általánosan elfogadott címe, bár egyes korai kéziratokban nem ezzel a címmel szerepel. Ő maga a mű végén használja a kifejezést: „confessio mea”, amit halála előtt szükségesnek vélt papírra vetni. A „confessio” értelmezhető úgy, mint válasz, magyarázat azokra a kritikákra, amivel illeték egyházi körökben, de lehet úgy is tekinteni, mint „professio fidei”, vagyis hitének megvallása.

**Patrik istenképe,
lelkisége**

Patrikról az emberről, hitéről, teológiai elképzeléseiről, Istenhez fűződő viszonyáról az általa írt *Confessióból*¹ kaphatunk képet. A mű egy idős ember visszatekintése, melyben magyarázatot keres élete eseményeire. Ezt a magyarázatot Isten akaratának teljesítésében leli meg. Minden azért történik vele, hogy képes legyen beteljesíteni az isteni akaratot, s ennek az isteni akaratnak a működését bizonyítja írásával. „Munkám egészének, vagy akárcsak egyes részleteinek kimerítő bemutatása túl hosszúra nyúlna. Ezért, hogy ne vegyem túlzottan igénybe az olvasó türelmét, csak azt mondom el röviden, hogyan szabadított meg gyakorta a Mindenható Isten rabszolgaságából, a tizenkét veszedelemből, amelyek életemet veszélyeztették, a különböző csapdákban és helyzetekben, melyeket szavakba sem tudok önteni.”

Patrik visszafogottsága, szerénysége az évszázadok folyamán sokakat bosszantott. Mennyivel egyszerűbb lenne a helyzetünk, ha részletekbe menően írt volna életének minden mozzanatáról és szereplőjéről! De sajnos nem így van, s a homályos foltokat csak nehezen bizonyítható elméletekkel tömheti be a történet.

Annyit mindenesetre elárult magáról Patrik, hogy Britanniában született, Bannavem Taburniae-ben, s a városka közelében volt a család birtoka. Bár a városka helyét nem sikerült azonosítani, annyit megtudtunk ebből, hogy családja jómódú birtokos család, amit alátámaszt a tény, hogy apját „decurionak” nevezi, amely tisztség a római rendszerben kisebb helyi hivatalnokot jelentett. Patrik saját magáról alkotott képének egyik fontos eleme, hogy szabad római polgár volt. Ezzel Szent Pállal állítja magát párhuzamba.

Azt is megtudjuk a *Confessióból*, hogy Patrik családja már legalább három generáció óta keresztény volt: apja, Calpornius diakónus, míg nagyapja, Potitus „presbyterus” volt, ami a mai szóhasználatban papot jelentett. Patrik büszke volt a családjára, s erős kötelekről tanúskodik a mód, ahogy leírja a fogadtatását, mikor végre hazatért ír rabszolgaságából.

Tulajdonképpen ezeket a személyes adatokat tudjuk róla és családjáról, minden más spekuláció. Már Muirchú, Patrik első életrajzírója is ezzel az információhiánnyal nézett szembe. Annak ellenére azonban, hogy életrajzi adatoknak híján vagyunk, Patrik lelkiségéről aránylag pontos képet adnak művei.

Patrik istenképe, lelkisége feltérképezésének kiindulópontja világgépének meghatározása. Patrik a világ végén, az utolsó időkben, Jézus második eljövételét közvetlenül megelőző időben vélte élni életét. Úgy vélte, hogy a világ végén élő népnek vitte el az Evangéliumot, s így az idő beteljesedett. Ez az elképzelés alapvetően meghatározta Istenhez való viszonyát.

Patrik istenképe inkább ószövetségi, mint a jézusi szerető Isten. Ez az Isten igazságos ugyan, de kemény, büntető is. A szenvedés Isten műve, aki így ébreszti rá híveit arra, hogy nem a helyes úton járnak. Gyermekkorában Patrik ugyan „keresztény” volt, hiszen pap nagyapja és diakónus apja nyilván kereszténynek nevelte, de saját be-

Imádságos élete és víziói

²Művei oly mértékben vannak átszőve bibliai idézetekkel és utalásokkal, hogy egyesek szerint még a latinsága is azért tűnik nehézkesnek, mert igyekszik a bibliai idézeteket vagy szófordulatokat a mondandójába illeszteni, s a korabeli latin nyelvű Bibliák is nehézkes próbálkozásai a görög, illetve héber szövegek átültetésének.

³Természetesen az allegorikus értelmezés nem teljesen kiküszöbölhető, de a hangsúly a szöveg jelentésén volt, s hogy ez hogyan értelmezhető a hívő keresztény mindennapi életének eseményeire.

vallása szerint nem ismerte az igazi Istent. Csak a rabszolgaság szenvedései vezették el hozzá. Patrik az igazságosztó, büntető és az emberi ügyekben állandóan aktív, jelenlévő Istent látja.

Bár Patrik istene nem az a szerető Isten, akit a mai kor embere látni akarna, mégsem kizárólag a félelem dominál a hozzá fűződő kapcsolatában. Patrik életében két részre osztható Isten működése. Az első időszak a rabszolgaságig tart: Patrik bűnös, ezért Isten megbünteti, azaz rabszolgává teszi, így ráébredhet bűnösségére és megteheti a helyes utat, ami meg is történik. Ezután Isten szerető, gondoskodó Atya lesz. Életének egy későbbi szakaszában pedig meglátja, hogy mindez egyetlen célt szolgált, hogy hirdesse az Evangéliumot az íreknek.

Tehát Patrik a rabszolgaság időszaka után már elsősorban gondoskodó Atyának tekinti Istent, aki vigyázott rá, segítette a nehéz időkben, és megbocsájtó is volt. Patrik imán, álmokon és a Biblián keresztül kommunikált Istennel. Az ima, mint a kor aszkétái számára is, elsődlegesen fontos volt számára: rabszolgaként száz imát mondott el nappal és csaknem ennyit éjjel. Majdnem teljesen a si-vatagi aszkéták életét éli, leszámítva, hogy nem szabad. Az ima olyanmódra részévé lett életének, hogy álma, víziója volt: látta a Szentlelket imádkozni magában, hallotta őt, ahogy erősen imádkozott sóhajokkal. Patrik álmai, víziói — egy-kettő kivételével — nem is igazi álmok, mert nem látja őket, csak hallja. Egyszerűek és tömörek, nem hasonlíthatók a szentek látomásaihoz általában. Nem is álmoknak nevezi őket, hanem a „*responsum*” szót használja, ami talán arra utal, hogy az imáira adott válaszként értelmezi őket.

Az imádságon túl a Biblia volt a legfontosabb Patrik számára. Patrik egész életét a Biblia fényében élte.² Biblia-értelmezése alapvetően szó szerinti, nincs igazán jele az allegorikus értelmezésnek, s ez általában véve is elmondható az ír egyház Biblia-értelmezéséről.³ Az ír egyházban a Biblia foglalta el a központi helyet, ez volt a Könyv, amit az ír kolostorokban tanulmányoztak, s ezért nincs igazán filozófiai-teológiai irodalmuk.

Isten és ember kapcsolatában Patrik az isteni gondviselést tartja a legfontosabbnak. Az életében mindent úgy tekint, mint Isten ajándékát. Nem a saját, emberi erőfeszítéseiről ír, hanem az isteni kegyelem működéséről. Szükségesnek tartja az emberi erőfeszítést, hogy eljusson Istenhez, az embernek életét Istenre kell összpontosítani, és készen kell lennie szolgálni őt, minden, ami ezután történik, az már Isten ajándéka Patrik szerint.

Az igazságos, gondoskodó, de büntető Isten mellett alig marad hely egy transzcendens gonosznak Patrik világképében. Patrik elképzelését a gonoszról, a Sátánról csak néhány utalásból rekonstruálhatjuk. Patrik nem az ördög evilági jelenlétével magyarázza a rosszat, hanem Isten büntetéseként éli meg azt, mint figyelmeztetést, hogy visszatérjen a helyes útra. A bűnt nem annyira a gonosz kísértő manővereinek, mint az emberi gyengeség eredményeként látja.

**A gonoszról alkotott
felfogása**

Bár azt írja, hogy az „erős” nap mint nap le akarja téríteni a helyes útról, de ez csak egy Bibliára épülő toposz (Mt 12,27; Mk 3,27). A továbbiakban ugyanis azt írja — igaz, szintén bibliai párhuzammal —, hogy a test (Róm 8,7) a halál felé húzza (Péld 24,11), olyan dolgokra ösztökélve, melyek tilosak. Itt a „test” a földi embert jelenti, s annak gyengeségét, nem valami testet és lelket kettéválasztó dualista nézetet, amire még csak utalást sem találunk máshol.

A *Confessió*ban név szerint megnevezve egyszer jelenik meg a Sátán, és nem véletlen, hogy mikor: Patrik legelső csodatétele után. A rabszolgaságból való szökése idején egy hajóra kerül. A hajó egy kietlen pusztaságnál ér partot, ahol sokáig bolyonganak étlenszomjan. Patrik könyörög Istennek, hogy adjon számukra valami ételmet. A csoda, illetve hogy visszautasítja a pogány áldozatként felajánlott vadmézet, arra utal, hogy ő már Isten embere. A Sátán nem próbára teszi, csak szenvedést okoz neki, a dühét éli ki. A lélek dolgaiban járatlan Patrik, akinek a szellemi régióval nem sok tapasztalata volt még, nem tudja, mit is tegyen. Azon gondolkodik, hogy „Helias”-t kellene-e segítségül hívnia, s ekkor a nap fénye felragyog a horizonton, és ő felkiált: „Helias! Helias!”, s egyszerre megszabadult minden kintől.

A jelenet sok szempontból hasonló a szentek életeiben leírt démoni kínzás történetekhez. Ugyanakkor ez a *Confessio* egyik legproblémásabb jelenete. Ki az a „Helias”? A kérdés sok vitát váltott ki, s véleményem szerint nem egyszerűsíthetjük le egy névátírási kérdésre, különösen, ha figyelembe vesszük Patrik egyik vesszőparipáját, a „Ki teremtette a napot?” kérdést.⁴ Illést hívja-e, akinek a nevét a latin Vulgata *Heliasként* írja át (például Mt 17,3: *et ecce apparuit illis Moses et Helias cum eo loquentes*), akit tüzes szekéren ragadtott az Úr az égbe. A problémát fokozza a Helias és a görög Helios összemoshatósága, valamint az, hogy a Nap, mint Krisztus szimbóluma, igen összetett kérdéskör a kora keresztény irodalomban.

⁴Ez megjelenik a *Confessió*ban, illetve Muirchú *Vita Patricii* Monesan történetében (VP II.5.)

**Patrik ifjúkori
nagy bűne?**

Patrik — saját leírása szerint — először meglátja a Napot, csak azután kiált fel, s csak később értelmezi úgy az esetet, hogy Krisztus segítette ki őt a bajból és a Szentlélek kiáltott általa. Ez az a pont, ahol felvetődik Patrik ifjúkori nagy bűnének kérdése, amiről a *Confessió*ban is szó esik, s ami az egyik feltételezhető oka a mű születésének. Talán rabszolgaságának egy korai szakaszában pogány napimádó rítusokban vett részt? A megpróbáltatás pillanatában pedig a nap megjelenése szinte ösztönösen ezt hozta ki belőle, amit aztán később, még maga előtt sem beismerve a dolgot, keresztény szimbolikával magyarázott. De ez csak egy értelmezési lehetőség, amire nincsen bizonyíték.

A *Confessió*ban valamiféle spirituális gonoszra még egy helyen találunk példát, mégpedig ahol a megtéréséről ír. Az erőben és a hegyen való gyakori imádkozása következtében és során „nem érezkeltem semmi gonoszat, vagy más lelki lustaságot magamban” (Conf. VI.). Egyesek a részletet Dán 3,52–90 parafrázisaként értel-

⁵Cassianus: *Inst.* X.2.

⁶A *Vita* csak néhány kéziratban maradt fenn, és valamennyi rossz állapotú, ám ezekből szerencsére jól rekonstruálható többek között azért is, mert a szerző az itáliai hagiográfiai modell szerint három könyvre osztotta művét: a szent élete, halála és csodatételei. A mű rekonstrukciója elsősorban a halála körülményeit leíró részben nehézkes, ugrások vannak benne: egyszer már meghal, de azután újra visszatér a halálát megelőző időre stb. A műnek ezen része a Patrik halálát már korábban megörökítő *Liber Angelivel* mutat azonosságot, míg az első könyv, a *vita*-rész szinte teljes egészében a *Confessióra* épül.

Muirchú Patrikról írt *Vitája*

⁷Számomra kétséges azonban, hogy Muirchú ismerte volna az *Epistolát*, hiszen az általa leírt Coroticus történet egy egyszerű csodatétel, sőt mi több, azt sem tudja a szerző, hogy Coroticus keresztény volt, míg maga a levél egy formális exkommunikáció. Csak néhány morzsát ismer a történetből, amit kiegészít egy máshonnan vett csodás történettel.

mezik. De a lelki lustaság — *pigrita*, esetleg *acedia* — a szerzetesi irodalomban Evagriosz, és rajta keresztül Cassianus nyolc bűnös gondolatának egyik legnagyobbika. A dél démonát a legnehezebb leküzdeni. Patrik helyzete szinte válasz Cassianus leírására az akhédiáról — *horrorem loci, fastidium cellae, fratrum contemptum ... non eum in cella residere ... omnique actu spiritali redditur...*⁵ —, de ő nem utálja meg a helyet, ahol él, és nem veti meg a körülette lévőket, hiszen visszatér hozzájuk, nem válik restté a lelki munkában, sőt ekkor válik a Lélek igazán erőssé benne, noha valószínűleg még a testi tápláléka is nagyon szerény. Mindezek a párhuzamok véleményem szerint a dél démonának leküzdése és a szerzetesi irodalom valamiféle ismerete felé mutatnak, ha nem is a fiatal, de a visszatekintő, már idős Patrik esetében.

Patrik másik műve, az *Epistola militibus Coroticii* egy bűnös, sőt gonosz lélek exkommunikációja. Azt hihetnénk hát, hogy többet megtudhatunk belőle Patriknak a gonoszról alkotott képéről, de nem így van. Mivel Patrik alapvetően az emberi gyengeség eredményének tekinti a rosszat a földön — nem azt mondja, hogy a démon csábította Coroticust a rosszra, hanem hogy gonosz tettei által válik a démonok szolgájává (*Epistola* 2.) —, ezért az utalásai a gonoszra, az azt megtestesítő démonokra csak az általános párhuzamok szintjén mozognak. A képzetek pedig általában sematikusnak követik a Bibliát: a gonosz ember, akit az ördög csapdába ejtett, s aki bűnt cselekszik, az az ördög fia (*Epistola* 4.), az ApCsel 13,10; Jn 8,44 és a zsoltárok alapján (13,4 és 52,5, 118,126) az Úr népét és földjét tönkretevő gonoszokról beszél, akiknek büntetése az örök halál (Kor 7,10). De sehol nem találunk utalást a gonosz eredetére, vagy komolyabb passzusokat céljainak magyarázatára.

Hogy mi szűrődik át mindebből a Muirchú által a 7. század végén írt *Vitába*,⁶ azt jelentősen befolyásolja a kornak egy egyházalapító szenttel kapcsolatos elvárása. Mindennek ellenére meg kell jegyezni, hogy Muirchú igen alapos volt. A mű azt bizonyítja, hogy ismerte Patrik *Confessióját*, sőt az általános vélemény szerint *Epistoláját* is.⁷ Mindenesetre azt mondhatjuk, hogy a mű igen visszafogott, különösen, ha összevetjük az ekkorra már jelentős *vita*-irodalommal. Patrik további *Vitái* alapvetően Muirchú művére mennek vissza, minden szerző azt egészíti ki a maga fantáziája szerint.

Muirchú — talán egy ír *vita*-hagyomány híján, hiszen műve elején megjegyzi, hogy előtte csak Cogitosus próbálkozott a műfajjal Ír honban — eltér a hagiográfia szabályaitól, amit Patrik későbbi *vitái* már igyekeznek kiküszöbölni.⁸ Patrik nem szent kezdettől fogva, először csak egy bűnös ember, igenis bejárja az utat, megszenved a hitéért, leír egy fejlődési ívet. Ebben tökéletesen követi a *Confessiót*.

Muirchú *Vitájának* Patrikja missziós helyzetéből adódóan is Mózes⁹ idézi, és nem a későbbi szenteket, akik magányukban harcoltak a Sátánnal, hogy minél közelebb kerülhessenek Istenhez. Patrik mások lelki üdvéért harcolt. A húsvéti párba leírása egyértelműen

⁸A *Tripartite Vita* például azon túl, hogy anyját Szent Márton húgának mondja, már megkeresztelése előtt csodát tetet Patrikkal.

⁹Abban is Mózes-sel teszi azonossá, hogy a *Vita* szerint Patrik 120 évesen hal meg, mint Mózes (MTörv 34,7), ami a Ter 6,3-ban mint a halandóknak megadatott ideális kor jelenik meg. A mózesi párhuzamot már Eusebiosz is alkalmazza Konsztantinról írott életrajzában.

utal a mózesi párhuzamra. Itt természetesen megjelennek a szokásos utalások. Lóíguire király, a fáraó, druidái, akik jártasak a „gnoszság művészetében”, a fáraó papjai. Velük szemben ott áll a mózesi Patrik.

Patrik azért emelkedik ki a homályból halála után 200 évvel, mert lokális kultuszának központja — Armagh — országos jelentőségre tesz szert. Életrajzi adatai azért ilyen hiányosak, mert csak ekkor kezdik összegyűjteni a rá vonatkozó és már jórészt homályba merült hagyományokat. Bár életéről nem sok adatunk van, és mindkét műve arról tanúskodik, hogy az egyházon belül is voltak ellenlábasai, mégis ő vált az írek védőszentjévé. Ennek oka nagy valószínűséggel az, hogy a közkézen forgó, ellenőrizhetetlen szóbeli hagyományokon kívül fennmaradt két műve, amelyek, ha csak részben is, de ismertek voltak az egyházban, s ennek a gyakorlatias gondolkodású írek szemében nagy jelentősége lehetett. Életét kései életrajzíró ugyan jelentősen kiszínezték, de bizonyíthatóan létező alakja volt az ír kereszténység kezdeteinek.

A személy-fogalom alakulása Edith Steinnél

JANI ANNA

1980-ban született Budapesten. Tanulmányait a PPKE BTK magyar–esztétika szakán végezte. Jelenleg az ELTE BTK Filozófia Doktori Iskolájának hallgatója. Legutóbbi írását 2007. 3. számunkban közzöltük.

¹Edith Stein:
*Kreuzeswissenschaft.
Studien über Johannes
vom Kreuz.* Herder,
Freiburg, 2007.

„Aki a kereszt tudományát kutatja, annak magát a keresztet kell hordoznia!” — írja Edith Stein *A kereszt tudománya*¹ című utolsó munkájában. Edith Stein személyében egy olyan ritka jelenséggel van dolgunk, akiben együtt található meg egyrészt az emberi ész útján történő igazság keresése, másrészt az Istenbe vetett hit következtében a teljes önátadás. Gondolkodói útja és szentsége talán ezért olyan ösztetett, mert a hit és a tudás fokai valóságos emberi tapasztalatra épülnek, és gyakorlati megvalósításra törekszenek. Edith Steinnek a filozófia által történő igazságkeresése a legszorosabb értelemben vehető, ahol is a filozófiai meggyőződést, belátást a mindennapokra átvitt cselekvés követi. Bátran elmondható, hogy mindvégig fennáll nála az igazság ilyenfajta keresésének alapszemlélete, amely kezdetben pusztán filozófiai vizsgálódásból a hit igazságának feltárására vállalkozik. A fent idézett gondolat már attól az Edith Steintől származik, aki 1938-ban a zsidóüldözések miatt elhagyta a kölni karmelita kolostort, és ideiglenesen a hollandiai Echtben kapott testvérével, Rosával menekedett. Az itteni karmelita kolostorban kezdte meg utolsó munkáját, melyet ugyanolyan precizitással írt, mint az eddigieket, de 1942-ben befejezetlen maradt. Edith Stein utolsó munkájából más jellegű tudományos hozzáállás tükröződik, mint korábbi műveiből. Addig mindig egy társadalmi-filozófiai kérdéshez nyúlt, most viszont a szerző a misztika nyelvén szól hozzánk úgy, hogy közben Keresztes Szent János költészetének segítségével vizsgálat alá vonja a misztikus alakot megformáló nyelv jelenségét. Keresztes Szent János költeményei Krisztus misztikus alakját megfogalmazó költemények, Edith Stein tehát — bár úgy tűnik, lemond a tudományos életformáról — itt is alapvető kérdésénél, a személy jelenségének vizsgálatánál marad. Hogy miként jut el a kérdés ilyen szintű megfogalmazásáig, azt a gondolati útnak egy-egy szakaszát feltárva próbáljuk megfejteni.

A beleérzés- és a személy-fogalom doktori disszertációjában

A személy fogalmának vizsgálata már Edith Stein legelső megjelent munkájában, a doktori disszertációjában is megmutatkozik, ahol a beleérzés fogalmának a személy fogalmával való összekapcsolását kísérel meg. A beleérzés fogalmát kora tudományos elfogadottságának keretein belül vizsgálja, olyan filozófiai-pszichológiai fogalomként, amely filozófiai értelmezésre szorul. E kérdésben számunkra itt két tudományág, a pszichológia és a filozófia megoldási kísérlete és a kérdésben való egymásra vonatkozása a meghatározó. A pszichológia —

a kor filozófiája szerint — megpróbálta pozitív módon értelmezni ezt a fogalmat, számára az érzékelés a psziché által meghatározott folyamatot jelentett, az ember testi, pszichikai adottságai határozzák meg azt. A filozófia a beleérzés fogalmát a két szubjektum, két létező egymást-érzékelésére sajátította ki annyiban, hogy a pszichológiai beleérzés-értelmezéstől megvonta az érzékelésben szerepet játszó pszichikai aspektust, de kimondta, hogy ez az érzékelés eltér a szubjektum–objektum viszonytól, ebben az érzékelésben szerepet játszik a reflexió, mely a másik szubjektum értelmezése által magát a szubjektumot teszi az intencionalitás tárgyává. Edith Steint filozófiai gondolkodásának kialakulásakor három, egymással összekapcsolódó dolog foglalkoztatta: a pszichológia tudományossága, Edmund Husserl fenomenológiájának válasza a pszichológia önértelmezési problémáira, illetve a fenomenológia minden tudományra kiterjeszthető módszertana. Ahhoz, hogy személy és beleérzés között az összefüggést megértsük, fontos látnunk, hogyan találkozott Edith Stein először a beleérzés fogalmával, 1913-ban, Husserl *Natur und Geist* című előadásán. Életrajzi munkájában² beszámol arról, hogyan határozta meg ez az előadás a későbbi disszertáció témáját: „*Natur und Geist* című előadásán Husserl arról beszélt, hogy az objektív külvilág csak interszubjektíven tapasztalható meg, azaz megismerő individuumok sokfélesége által, amelyek kölcsönös megértésben állnak egymással. Ennek következtében a más individuumok tapasztalata feltételezett. Husserl ezt a tapasztalatot Theodor Lipps munkájához kapcsolódva beleérzésnek nevezte, de nem úgy beszélt róluk, mint ami megállná a helyét. Volt tehát egy hiány, amelyet ki kellett tölteni: ki akartam vizsgálni, hogy mi a beleérzés.”³ Az 1915-ben írt diplomamunkáját Edith Stein 1916-ban disszertációvá bővítette ki, amelynek egy része 1917-ben nyomtatott formában is megjelent.

Edith Stein szerint a beleérzés fogalmának megértéséhez annak lényegi kikutatására kell vállalkoznunk. A disszertáció előszavában röviden értelmezi a beleérzés fogalmát; ezt, mint a tapasztalat egy különleges módját, idegen szubjektumok és azok élményeinek tapasztalataként értelmezi. Az első paragrafus bevezető mondata a beleérzés-fogalom vizsgálatának indokoltságát alapozza meg: „A beleérzés körüli minden vita egy hallgatólagos feltételezésen alapul: adottak számunkra idegen szubjektumok és azok élményei.”⁴ A beleérzés problémája éppen ez a fenomenológiailag nehezen leírható meglévő adottság, az érzékelés, amelyben nem egy tárgyat érzékelek, hanem ennek során magam is érzékeltté válok. A beleérzés aktusának vizsgálata, azaz két szubjektum egymást-érzékelése azért válhat az értelmezés tárgyává, azért nem pusztán szubjektív érzelmfeltárás, ahol a szubjektumok soha meg nem egyező tapasztalatra jutnának, mert Edith Stein szerint az érzelmek egy alapérzésbe, alaphangulatba ágyazódnak. Az önmagamnak önmagamban való érzékelésének leválasztása a másik önmagamban való érzékelésétől veti fel a kérdést, hogy miként választható el egymástól a saját magamról és a másiktól

²Edith Stein: *Aus dem Leben einer jüdischen Familie. Das Leben Edith Steins: Kindheit und Jugend*. Herder, Freiburg, 1965.

³Edith Stein: *Aus dem Leben einer jüdischen Familie*, i. m. 190.

A beleérzés fogalmának értelmezése korai művében

⁴Edith Stein: *Zum Problem der Einfühlung*. Buchdruckerei des Waisenhauses, Halle, 1917, 1.

⁵Uo. 121.

⁶„Most tehát a személy elemzésén dolgozom, amelyről már beszéltem önnek.” Levél Fritz Kaufmannnak, 1918. 3. 9. In: Edith Stein: *Selbstbildnis in Briefen*. Erster Teil 1916–1934. Herder, Freiburg, 1976, 32.

Einführung in die Philosophie

⁷Edith Stein: *Beiträge zur philosophischen Begründung der Psychologie und der Geisteswissenschaften*. In: Jahrbuch für Philosophie und Phänomenologische Forschung V. 1922. (Hrg. v. E. Husserl.)

⁸Edith Stein: *Einführung in die Philosophie*. Herder, Freiburg, 1991.

⁹Edith Stein: *Einführung in die Philosophie*, i. m. 147.

alkotott konstitúció? „Meg kell még állapítanunk, hogyan válik le az idegen konstitúciója a saját személy konstitúciójáról, és ezen kívül, hogy hogyan különbözik a személy [Person] a pszichofizikai individuumtól, amelynek konstitúciójával korábban foglalkoztunk.”⁵ Edith Stein itt kiszélesíti a kérdést: az ember nem egyszerűen pszichofizikai individuum, nem csupán testi-lelki egység, hanem személy, aki tudatában van ennek az egységnek, és rendelkezni tud vele. A személy nemcsak kiszolgáltató az érzelmeinek, nemcsak a közérzetbe belehelyezett tárgy, hanem az érzésein uralkodva döntésekre képes. A személy fogalma, ha csak érintőlegesen is, már itt a disszertációban jelentkezik olyan tárgytól elkülönülő szubjektumként, amelyre egyénileg jellemző a beleérzés képessége. A disszertációt követően levelezéséből tudjuk, hogy a Husserl mellett töltött asszisztensi időszaka (1916–1918) után is foglalkozott a személy fogalmával.⁶

Edith Stein következő jelentősebb munkája — az 1922-es Évkönyvben megjelent *Beiträge zur philosophischen Begründung der Philosophie und der Geisteswissenschaften*⁷ után — az *Einführung in die Philosophie*,⁸ ahol ismét a személy értelmezése kerül előtérbe. Edith Steinnek ez a munkája több keletkezési szakaszon ment keresztül. Az első keletkezési szakasz az asszisztensi és a közvetlenül azt követő időszakra (1917–1920) tehető, amikor két vázlat egymásba olvasztása történt. A keletkezés második szakasza akkorra tehető, amikor 1931-ben Edith Stein Breslauban kísérelte meg a habilitációt, és erre a célra átdolgozta az eddigi munkát. A sikertelen habilitációs kísérlet után nem dolgozott többet ezen a munkáján, de megőrizte. Feltehetően fontosnak tartotta az itt elemzett kérdéseket, melyek további kidolgozását későbbi munkáiban találjuk meg. A munka később is megőrizte a két alapvázlatra támaszkodó szerkezetét. Az első rész természetfilozófiával foglalkozik, a második rész — és ez számunkra a jelentősebb — a szubjektivitás problémájával. Ezen a kérdéskörön belül tér vissza Edith Stein a személy fogalmára, a személyt a szubjektív észlelés szempontjából vizsgálva. Szubjektumon itt a világ alkotására képes tudatot érti, aki kapcsolatban áll az emberi személlyel, aki szellemi-lelki állapota által meghatározott. Ezt a szellemi-lelki meghatározottságot Edith Stein a psziché fogalmának elemzésével tárja fel. A psziché állapota a reális körülményektől függ, és összefüggésben áll a kiterjedt testtel. Tudat és psziché között az összefüggés abban áll, hogy „egy személy élményeinek összességét, amelyben egy személy pszichikai életének összessége tudatilag meghatározódik, ennek a személynek a tudatfolyama hordozza”.⁹ Bár úgy tűnik, Edith Steinnek ezt a munkáját még mindig erősen Husserl fenomenológiai szempontjai határozzák meg, mégis észrevehetőek benne a személy értelmezésére vonatkozó egyéni szempontok. A személyt bár tudata által meghatározott egyénként tekinti a szerző, ki mondja, hogy nem minden észlelés értelmezhető a személy számára tudatilag, illetve az észlelés tudati értelmezése nem fogja ennek az észleletnek a tudati alapját biztosítani.

¹⁰Edith Stein: *Potenz und Akt. Studien zu einer Philosophie des Seins*. Herder, Freiburg, 1998, 81. §3. Potentialität der Formen oder Spezies. Problematik der „Ideen“. Idee und Geist.

Aktus és potencia

Véges és örök lét

1932-ben Edith Stein újra próbálkozik a habilitációval, és erre az alkalomra egy újabb teljes szöveget ír, a *Potenz und Akt* (1931) címen megjelenő Szent Tamás-i lételmélet elemzését. Ezt megelőzően Edith Stein első megnyilvánulása és szembehelyezkedése a husserli fenomenológiával a X. Évkönyv Husserlnek szánt ünnepi kiadványában olvasható. A szerző itt nem egyszerűen szembehelyezkedik mesterével, hanem dialógusba állítja őt a másik, újonnan szerzett mesterével, Aquinói Szent Tamással. A Tamás filozófiájával a speyeri időszak alatt (1922–1931) megismerkedő filozófusnő célja, hogy a kétféle ismeretelméletet egymás mellé állítva azok összeegyeztethetőségére kérdezzen rá. Ezt első alkalommal úgy próbálja megoldani, hogy a két filozófust egy fiktív jelenetben egymással szembeállítja, s így mondatja ki velük az álláspontjaikkal szembeni kölcsönös ellenvetéseiket. A dialógus végül erősen átdolgozott formában jelenik meg az évkönyvben, mely inkább tartalmazza Edith Stein konkrét álláspontját, mint a két filozófus egymásnak adott fiktív válaszait. *Potenz und Akt* című munkájában Edith Stein Tamás aktus és potencia tanát vizsgálja. A tanulmány során a szerző csak egyszer tér ki a husserli fenomenológiára,¹⁰ és azt mint az intencionalitáson alapuló filozófiát tekinti, mely a lét véges és örök formája között nehezen tud különbséget tenni. Edith Stein célja ezzel a munkával Tamás aktus és potencia tanának részletes kidolgozása és a fenomenológia egyes kérdéseinek általa történő megválaszolása. Hogy valóban ez a kérdés, a lét kérdése érdekelte — és a későbbiek során a *Potenz und Akt* bevezető tanulmányként szolgált Edith Stein számára —, azt mutatja, hogy következő munkája, az *Endliches und ewiges Sein* (1935–1936) az aktus és potencia tanára alapozva kísérel meg feltárni a lét fenomenológiai alapját. Ez a kísérlet visszavezeti a szerzőt a személyre irányuló alapkérdésére. A személyt itt már nem önmagában megálló pszichofizikai fenoménként értelmezi, hanem a léttel és a léthez való viszonyával valamit kezdeni akaró individuumként. Kettős kérdéssel találkozunk itt: az aktus és potenciábanba helyezett lét fenomenológiai elemzésével, ahol maga az elemzés mód vonja magával a szubjektíven átélő személy feltételét, és ezzel a lét kérdésének tárgyával szembesíti, továbbá a fenomenológiai elemzés létre irányuló kérdésének lehetőségével. Jóllehet a fenomenológia Edith Stein értelmezésében eddig az érzékelés módjának feltárására törekedett, most azt is kérdésessé teszi, hogy mi maga ez a tárgy, és miként viszonyulhatok én alapvetően ehhez a tárgyhöz. Ez a viszony pedig a létezés különbségén alapuló viszony. Ennek a kérdésnek a felvetésében kapcsolódik össze a létezés különbségének kérdése a személy kérdésével.

A *Véges és örök lét*ben a személy fogalmának kétféle értelmezését láthatjuk rendkívüli részletességgel. Ennek a munkának a jellegzetessége, hogy az első fejezete teljességgel az előző munkára támaszkodik, de azt értelmezésében és szempontrendszerében is továbbviszi. Itt a potencia és aktus tanulmány a lét értelmezésére irányul, annak megalapozását szolgálja. A potencia és aktusértelmezésnek a

létértelmezésre vonatkoztatása azonban annak nem lineáris végig-
elemzésében valósul meg, hanem a lét fogalmának a Szent Tamás-i
és a husserli ismeretelmélet kettősségében. Hogy milyen megoldást
talál Edith Stein ennek a kettősségnek az összeegyeztetésére, arra most
nem térünk ki. Fontos azonban megemlíteni ezt az Edith Stein szá-
mára összeegyeztethető kettősséget, amelynek segítségével Heideg-
gernek a *Lét és idő* című munkájában található létértelmezése ellen
érvel, a heideggeri értelemben vett lét fogalmával együtt járó egzisz-
tenciát mégsem elvetve. A személy fogalmának kétféle értelemben
vett használata az emberi személy és a Szentháromság háromszemé-
lyű egy Isten megkülönböztetésén alapul. Isten mint aktuális jelen-
valóság értelmeződik, akinek önkinyilatkoztatása örökkévalóságának
bizonyítéka, mégis, a kinyilatkoztatás lehetősége potencialitásának
alapja. Istennek ezt a világ körforgásába való „beleszólását” Edith
Stein az emberi aktusfolyamattal azonos módon aktusfolyamatként
értelmezi, de az isteni aktualitás az emberi aktualitástól eltérően, a lét
fogalmának értelmezésében egy örök aktualitás, mely a kinyilatkoz-
tatás cselekményén túl, az ember számára értelmeződik térbe és időbe
helyezhető cselekményként, egy az ember számára is értelmezhető
örök isteni aktualitásra mutat. Isten potencialitása, a kinyilatkoztatás
lehetősége a hit lehetőségének értelmezésében jelenik meg potenciá-
lisan az ember számára. Az emberi potencialitás, a képesség megléte
a véges létezés kereteibe ágyazódik ebben az értelemben. Isten aktu-
alitása a kinyilatkoztatásban, Krisztus személyében egyszerre egy to-
tális aktualitást, örök létet, és egyszerre e teljes emberi lényezet, a vé-
gességet nyilvánítja ki. Az emberi személynek a Szentháromsággal
való összekapcsolása így az örök szellemi léttel és a véges testiséggel
áll összefüggésben. A létnek az aktus és potencia tanon alapuló ismer-
etelméleti megközelítése ilyen értelemben nem más, mint a lét értel-
mezésének fenomenológiai alapja, ahol az intencionális tárgyat a
létbehelyezettsége alapvetően meghatározza. Edith Steinnek ez a
munkája magába olvasztja eddigi tanulmányait, és az azokban felve-
tett kérdésekre mintha itt találná meg a választ.

**A személy-fogalom
alakulása idézett
munkáiban**

Most pedig a bevezető mondatban olvasható idézetre visszatérve
láthatjuk teljes egészében a gondolatmenet, amely Edith Stein fent
idézett négy munkájában egy-egy kérdést körbejárva, abból kiveze-
tésként minden egyes alkalommal a személy fogalmába ütközött.
A személy alakjának filozófiai, teológiai, antropológiai összetettségét
a filozófusnő végső soron ebben az utolsó előtti munkájában, a *Véges
és örök lét*ben ábrázolja a legbehatóbb módon. Utolsó munkája össze-
kapcsolódik ezzel, ahol a legtökéletesebb emberi személy, Krisztus
személyének alakját vizsgálja. Jelen esetben a probléma (a személy fo-
galma) és a probléma értelmezésének változása közötti összefüggés
vizsgálatát tartjuk a leglényegesebbnek. Edith Stein legelső munkája,
a disszertáció a beleérzés fogalmával foglalkozva végső soron a sze-
mély fogalmához fut ki. Az isteni Személy megemlítése itt a legtöké-
letebb személy értelmezésével kapcsolódik össze, de a dolgotnak

ez a kifutása kidolgozatlan marad. Az *Einführung in die Philosophie* mintha folytatása lenne a disszertációnak, a személy jelenségével foglalkozik és a személy érzékelési rétegeit tárja fel, majd végül újra előhozza a beleérzés fogalmát, mely egyedül és kizárólag a személlyel rendelkező egzisztencia számára lehetséges érzékelési terület. Arról a kérdésről, hogy ez a személy hogyan viszonyul saját személy mivoltához, mennyiben értelmezi magát az érzései, értelme által meghatározott lénynek, és hogy mit jelent maga ez a meghatározottság, nem szól. A gondolatmenet itt nyitva marad abban a megállapításban, hogy a személy észlelési területeinek speciális része a beleérzés, de hogy e képessége által a személy mire determinált, arról a szerző hallgat. A *Potenz und Akt* mintha megfeledekezne az eddig felhozott kérdésekről és gondolati eredményekről, s látszólag teljesen új oldalról közelítve Aquinói Szent Tamás lételméletének alapjait akarja a fenomenológiai objektivitással összeilleszteni. Valójában egy megalapozó tanulmányról van szó, amely csírájában magában hordozza a *Véges és örök létben* kidolgozott személy és lét viszonyának problémáját. A *Véges és örök létben* a szerző kidolgozza a személy léthez való viszonyát, és ennek a viszonynak a tudatát. Azonban mindvégig megmarad véges és örök lét megkülönböztetésének kettősségében.

A kereszt tudománya

A *kereszt tudománya* átlépi ezt a kettősséget, és nem ennek a kétféle létnek a különbözőségét vizsgálja, hanem a kettő metszetét keresi, és ezt Krisztus alakjának szemléletében fejezi ki. Ez a szemlélet, Krisztus misztikus alakjában való elmerülés verbálisan a metaforikusan értelmezhető szavakban kerül kifejezésre, de a végső odaadás, a szavakon túl kimondott vállalás már a kereszt hordozásának vállalása. A Krisztus személyének, Isten és ember kapcsolatának megismerése utáni vágyakozás egyenlővé tesz azzal a belátással, hogy képesek vagyunk mindent odaadni, és ha nem ezt tesszük, akkor valójában nem is kívánjuk a vágyakozás tárgyát. Ez a belátás megnyitja azt a teret előttünk, ahol magunkat látjuk ebben az elfogadásban. Edith Steinnek a személy lényegkutatása erre a pontra érkezik meg, ahol az emberi teremtmény lényegét az Istennek való teljes odaadásban látja, és ahol az ember nem bábuként mutatkozik meg, hanem olyan érzékelő és tudatos lényként, aki reflektálni képes a saját állapotára, és ezt az állapotot önként vállalni akarja. Míg legelső munkáiban a személyt pszichofizikai jelenséggént értelmezve nem tudta megadni a választ a személy lényegi mivoltára, később ebből a problémakörből a személy szellemi aspektusa mentén talált kiutat és kapcsolódási pontot a három isteni Személlyel. A személy-fogalom beteljesülésének érdekessége, hogy éppen ebben az utolsó töredékesen maradt munkában fogalmazódik meg. Mint egy ügy vállalása, mely nem teszi lehetővé a további halogatást, hanem kimondásával máris cselekvésre szólít fel. A személy lényege ebben a vállalásban értelmeződik, a lényeg mindig Krisztus és ember közötti kapcsolatban fejeződik ki. Ez a kapcsolat a krisztusi Alak szemlélete, mely menyasszony és vőlegény viszonyában szimbolizálódik, a teljes odaadásban cselekvő vállalásra számít.

Egry József egyházi vonatkozású alkotásai

PROHÁSZKA LÁSZLÓ

1953-ban született Budapestén. Művészeti író. Legutóbbi írását 2008. 1. számunkban közzétettük.

¹Csiffáry Gabriella (szerk.):
Magyar képzőművészek önéletrajzai.
Palatinus, Budapest,
2002, 209.

²Egry József: *Válasz Németh Antal körkérdésére.* In: Fodor András (szerk.):
Egry József arcképe.
Magyar Helikon,
Budapest, 1980, 43.

³Bernáth Aurél: *A Múzeum udvarában.* Szépirodalmi,
Budapest, 1967, 19–35.

⁴György Péter — Pataki Gábor: *Az Európai Iskola és az elvont művészek csoportja.*
Corvina, Budapest,
1990, 151–155.

⁵Gelencsér Rotman Éva — Fitz Péter: *A Velencei Biennálé magyar résztvevői 1895–2005*
között. www.Biennale2005.hu

A 20. századi magyar festészet kiemelkedő alakja, Egry József (1883–1951) élete jelentős részében nehéz anyagi körülmények között alakot. Fiatalkorában kellő pénzügyi háttér hiányában csak rövid ideig tartózkodhatott külföldön. 1904-ben Münchenben mindössze néhány hétre tellett pénzéből. 1905–06-ban Párizsban nagy nélkülözések között tanult egy ideig a Julian-akadémián, majd esti rajzórákra járt, amíg futotta pénzéből.¹ 1912-ben néhány hónapot Belgiumban töltött, ahol erősen hatott rá Meunier, a régi mesterek közül pedig Grünwald Krisztus-ábrázolásai és Memling festészete.² Bár a húszas években Budapestén a Képzőművészek Új Társasága (KUT) tagja — 1927-ben elnöke — volt, majd a Gresham-körhöz tartozott,³ 1945–48 között pedig az Európai Iskola néhány kiállításán szerepeltek művei,⁴ ezek inkább személyes kapcsolatot jelentettek, nem stílusbeli igazodást. Expresszív erejű látványfestészete Bernáth Aurél és Szőnyi István látásmódjával rokon, ugyanakkor formanyelve teljesen egyéni, nem sorolható be a 20. század egyetlen hazai művészeti irányzatába sem. Szellemiségében talán Turner művészetfelfogása állhatott volna közel hozzá, azonban Egryre nem volt hatással a 19. század első felében alkotó angol festő munkássága.

Az első világháborúban katonai szolgálata során súlyosan megbetegedett. 1916-ban Badacsonyra került kórházba, majd Keszthelyen kezelték, ahol a Balaton látványa egész életére meghatározó élményt jelentett számára. 1918-ban megházasodott, feleségével a Balaton mellett telepedtek le. A harmincas években kétszer járt Olaszországban, ám itáliai utazásai érdemben nem hatottak művészetére. A két világháború között hivatalos elismerésben nem volt része. 1945-ben állami nagy aranyéremmel tüntették ki, 1948-ban huszonegy képe szerepelt a Velencei Biennálén.⁵ 1948-ban az első között kapott Kossuth-díjat, de már 1949-től nem számított a rendszer támogatott művészei közé.

Az 1900-as évek elejétől 1914-ig tartó fiatalkori munkássága kevésbé ismert, számos ekkor keletkezett alkotása elpusztult vagy lapfang. Korai művei sorába tartozik *Szent Sebestyén* című olajfestménye 1906-ból. A barnásvörös tónusú alkotás a megkínzott Sebestyént ábrázolja.⁶ Nem a megszokott attribútumok alkalmazásával készült a kép, hiszen a szent testében nem láthatók nyílveszők. A kartonra festett, drámai erejű alkotáson a művész ikonográfiai pontosság helyett félelmetes beleérzéssel jelenítette meg a testi szenvedést.

⁶Gopcsa Katalin: *Egry*.
Corvina, Budapest,
2005. 4. sz. kép.

⁷Láncz Sándor: *Egry*
József. Képzőművészeti
Alap, Budapest,
1980, 39. és 48.

⁸Kieselbach Tamás
(szerk.): *Modern magyar*
festészet 1892–1919.
Kieselbach, Budapest,
2003, 397.

⁹Szj Béla: *Egry fiatalkori*
munkássága. In: *Egry*
József arcképe, i. m. 162.

Szimbólum

¹⁰Farkas Zoltán: *Egry*
József. Képzőművészeti
Alap, Budapest, 1959, 6.

¹¹Láncz Sándor: *Egry*
József, i. m. 151.

¹²Magyar egyházművé-
szeti kiállítás. Nemzeti
Szalon, 1919. decem-
ber — 1920. január.
Budapest, 1919.
45–47. sz.

1901-ben készített *Krisztus-tollrajzának* újrafogalmazott változata az 1908-ban festett *Veronika kendője*.⁷ 1907 tájékán készült *Krisztus*-ábrázolásán a fiatal Jézus szelíd tekintetű mellképe látható. Hosszú haja válláig ér, bajusza, szakála rövid. Jóság és szeretet sugárzik a pasztell, akvarell és tempera keverésével született képről. Az egymásba olvadó festékanyagok különös, egyedi hangulatot kölcsönöznek az alkotásnak.

Az 1909–10 körüli *Őschor* című alkotásán Ádám és Éva alakja látható a Tudás fája mellett. A pasztell, olaj és tus együttes alkalmazásával készült kép meghatározó hangulata az ősi nyugalom mellett az emberi tanácstalanság — bizonyára nem függetlenül a festő akkori lelkiállapotától. Az alkotást megfestette másik változatban is, amely később sajnos elpusztult. Ez a mű festőbb kidolgozású, kétoldalt néhány lila virág teszi oldottabbá a kép hangulatát. Színes reprodukcióját az Egryt pályakezdésétől fogva nagyra becsülő és segítő Lyka Károly közölte a Művészet 1910. évi 3. számában. Az 1910-ben festett *Ádám és Éva (Aranykor)* című képének alapkompozíciója hasonlít az előző művekhez, de nagyobb és színekben gazdagabb a háttér, a fűben ülve pedig játszadozó kisgyerek látható.⁸ A téma egyik vázlatán Évát kezében gyerekekkel ábrázolta a művész.⁹

Jelentős korai munkája az 1912-ben született *Szimbólum*. A cím Magyar Golgota is lehetne: a háttérben látható tájképen jól kivehető a Margit-sziget a Margit híddal, a távolban Pest sziluett-képe a Nagykörúttal, valahonnan a Rózsadombról nézve. A kereszt mellett két üres tekintetű ember, akiknek döbbenetes közönye súlyosbítja a drámai hatást. Az egyik férfi hanyag testtartással, jobb vállával a keresztfának támaszkodik. Egy összeboruló nő és férfi — valószínűleg Mária és János evangélista — lefelé tart a hegyről. Közelükben lovas léptet, akinek alakformálásán érezhető a nagybányai iskola, ezen belül Ferenczy Károly hatása. (Ferenczy tanára volt Egrynek a Képzőművészeti Főiskolán,¹⁰ ahol azonban a festő alig egy évet töltött.) A mű elpusztult, a kompozíció ugyancsak 1912-ben készült vázlata viszont fennmaradt egy önarcképe hátoldalán. Ezen a képen más a táj: a főváros helyett kis falu látható a völgyben. Nyilvánvaló, hogy a művész nem a háttérül szolgáló helyszínt tartotta meghatározónak a mű készítésekor. Krisztus kínhalála a kereszten és az emberi közöny kiáltó kontrasztja határozza meg mindkét kép hangulatát.

1917–18 körül egy badacsonyi szőlőhegyet ábrázoló temperakép hátoldalára *Krisztus*-alakot készített.¹¹ A Nemzeti Szalonban 1919 decemberében magyar egyházművészeti kiállítás nyílt, amelyen Egrytől három mű, a *Processzió* szénrajz, a *Jézus pasztell* és *Az Úr Jézus Krisztus* olajfestmény szerepelt.¹² Ezeknek az alkotásoknak a későbbi sorsáról nincs információ.

A *Sírbatétel* című képe 1919 után keletkezett. Nehéz lenne kideríteni, hogy a Magyarországot ért traumák sora — első világháború, két forradalom, Trianon — közül melyik ihlette a művet. Ma már nincs értelme az eredők után kutatni; a kép önmagában, bármiféle

szimbolikus belemagyarázás nélkül, megrázó hatású. Nem a kite-
rítetten fekvő halott Krisztus és nem is az őt a koporsó mellett sira-
tók, hanem a kép bal szélén álló fiatal férfi a festmény meghatározó
eleme. Égnek emelt keze mintha az eget ostromolná. Alakja maga
az elementáris fájdalom, amelyet még jobban kiemel a háttér szelíd
dombjainak sziluett-hatása.

Káin és Ábel

Elsőprő erejű dinamika figyelhető meg a *Káin és Ábel* bibliai té-
máját feldolgozó, 1919-ben készített akvarellen. A festményen a fél
térdre rogyott Ábel várja Káin következő, valószínűleg már halá-
los csapását. A baloldalon vaku élességével villanó fény szuggesz-
tív feszültséget hoz a képbe, amely viszonylag kis mérete (30 x 39
centiméter) ellenére monumentális hatást kelt.

Vörös Krisztus

Az 1919–20 tájára datálható *Vörös Krisztus* című olajfestménye a
barna tónusok mellett a képet uraló vörös színekről kapta címét. A
középpontban Jézus áll, kitárt karral az égre tekintve. Körülötte a 20.
század elejét idéző ruházatú, egyszerű emberek. Az alkotást markáns
lendület és dinamika jellemzi. Krisztus széttárt keze centrálisan uralja
a kompozíciót, és expresszív erővel hat környezetére. Mintha megfe-
szített korpuszt látnánk, amely mögé csak oda kell képzelni a keresz-
tet. (A kép címét 1959-ben önkényesen *Vörös igazságra* változtatták.)¹³

¹³Láncz Sándor: *Egry
József*, i. m. 131.

Krisztus Emmausban

Különösen érdekes alkotása az 1920 körül festett *Krisztus Emma-
usban*. Feltámadása után Krisztus két tanítványával találkozott, akik
nem ismerték fel. Emmausban betért házukba, és velük maradt
(Lk 24,29). A kép a bibliai kenyértörés és Jézus felismerése előtti
perceket ábrázolja. Az alakok elnagyoltak, az arcvonások szinte ki-
vehetetlenek, mégis tökéletesen érzékelhető a tanácstalan értetlen-
ség és a szinte tapinthatóan hideg idegenkedés a modern festői esz-
közökkel felépített kompozíción. Érdekes megoldás, hogy a fény
felülről vetődik az asztalra és a kép jobb oldalán látható Krisztusra.
(Az alkotás korábban készített grafikai vázlatát A Hét című folyó-
irat 1909. december 25-i száma közölte.)¹⁴

¹⁴Láncz Sándor: *Egry
József*, i. m. 128.

Krisztus a gyermekek között

A *Krisztus a gyermekek között* 1922-ben festett, meghitt hangulatú
olajfestmény a művészi útkeresés példája. Az egyszerű falusi utca
keményen rajzolt kontúrokkal ábrázolt házai között Jézus áll, négy
kisgyermekkel. „Hagyjátok — mondta —, hadd jöjjenek hozzám a
kicsinyek” (Lk 18,16). Érdekes, hogy ruhája nem egyszínű: felül fehér
ing, alul sötét nadrágféle, haja vörös. A három szín eleve a közép-
pontba emeli Krisztust. A képen az alakok kontúrjai lazák, az arcvo-
nások alig láthatók. A kompozíció mintha Rudnay komor fekete-
barna színvilágát idézné, jóllehet Egry a későbbiekben nem tartotta
sokra az alapvetően sötét tónusú színekre építő Rudnay-iskolát.

¹⁵Ars Una, 1924.
április, 282.

A húszas évek elején festett *Menekülés Egyiptomba* (más néven *Szent
Család*) alkotása 1924-ben a KUT bemutató kiállításán volt látható.¹⁵
A kép további sorsáról nincs adat. 1928–29-ben a KUT, illetve a Tamás
Galéria kiállításán egy-egy, *Krisztust* ábrázoló pasztell képe szerepelt.¹⁶

¹⁶Láncz Sándor: *Egry
József*, i. m. 170.

Az 1920-as évek második felére a művész egészen egyedi festési
technikát alakított ki. A szinte vízfestékké hígított olaj színeit meg-

ismételhetetlen bravúrral tömörítette és variálta az olajba elegyített pasztellel. Az olajpasztell ekkortól fogva végigkísérte alkotói munkásságát.

¹⁷Láncz Sándor: *Problémák az Egy irodalomban. Képzőművészeti Értesítő*, 1963/1. 81–82.

¹⁸Kassák Lajos: *Vallomás tizenöt művészről*. In uő: *Éljünk a mi időnkben*. Magvető, Budapest, 1978. 278–279.

Szent Kristóf a Balatonnál

¹⁹Lyka Károly: *Nagy magyar művészek*. Gondolat, Budapest, 1957, 118. és uő.: *Festészetünk a két világ-háború között*. Corvina, Budapest, 1984, 66.

Szent Kristóf a faluban

Keresztelő Szent János

²⁰Láncz Sándor: *Kompozíciós modellek Egy József életében*. Ars Hungarica, 1974/1. 137.

Egy Józsefet sokan máig a Balaton festőjeként tartják számon. Ez az állítás azonban csak részben igaz.¹⁷ „Nem a Balatont festem... Azt festem, amit a Balaton mond nekem. Festői nyelven szólva nem azt festem, amit látok, hanem amit láttat velem a táj” — nyilatkozta a művész az 1942-ben vele interjút készítő Kassák Lajosnak.¹⁸ Idézett szavai tükrében válik igazán érthetővé az 1926-ban festett *Káin és Ábel*. Ez az alkotás teljesen más felfogásban született, mint az 1919 utáni, ugyanezt a címet viselő kép. A két testvér ádáz harca a kép jobb oldalán zajlik. A háttérben ugyanakkor békésen legelő tehenek és a Balaton nyugodt víztükrére látható. A szélviharban meghajló fa és a lilás rózsaszínből feketébe boruló égbolt a bekövetkező tragédia képét vetíti a néző elé.

Egyik legismertebb műve a *Szent Kristóf a Balatonnál*. Az 1927-ben festett kép előterében Szent Kristóf alakja látható, vállán a kis Jézussal, mögöttük a Badacsonyi-öböl képe. A kép címe csak napjainkban tűnik első hallásra frivolnak. A művész ábrázolásmódja azonban egy pillanatra sem tűnik profánnak, hiszen Szent Kristóft nem egy balatoni móló vagy hajóállomás közelébe helyezte. A vállán a gyermek Krisztust vivő férfi mögött nincs sem ember, sem épület, csak a tó tükre, a pannon táj páratlan természeti szépsége. Glória helyett a képet függőleges irányban szinte kettéosztó fényfüggönyt festett Jézus és Szent Kristóf alakja mögé a művész. A háttér olyan mesteri és egyedi színhatásokkal ábrázolta, amire a hazai festészetben rajta kívül talán senki sem volt képes. Találóa írta Lyka Károly, hogy a művésznek valójában a fény világa volt a műzsája.¹⁹ Érdekes a kontraszt: amíg Szent Kristóf alakja maga a mozgás és a lendület, addig a Balaton keresztelőmedenceként formált karéja és a nyugodt víztükrő a végtelen nyugalom érzetét kelti.

Ennek a műnek másik változatát, a *Szent Kristóf a faluban* címűt ugyancsak 1927-ben festette Egy. A papírra festett olajpasztell kép előterében Szent Kristóf viszi nyakában a gyermek Jézust. Mögötte Balaton-felvidéki magyar falusi ház látható, az épület mellett kis patakkal. Ezt az alkotást is a mozgás és nyugalom ellentétes, mégis harmonikus összehatása jellemzi. Az egyszerű, szegényes környezet — számos korábbi monumentális festészeti alkotással szemben — valóságos, emberi közelségbe hozza a szentet. Ezen a képen a művész nagyobb hangsúlyt fordított az alakok és az arcvonások kidolgozására, mint a fényhatások ábrázolására.

Keresztelő Szent János című művét 1930-ban, Badacsonyan festette olajtemperával. Egy balatoni tájba (háttérben a fonyódi hegyekkel) helyezi²⁰ a bibliai jelenetet, amikor Keresztelő Szent János Jézus megkereszteléséhez készülődik a Jordán folyóban állva (Mk 1,9). A kép végéig leegyszerűsített, kevés eszközzel készült alkotás. Az ünneplés fény sugárzás mellett a fehér, arany sárga, vörös színárnya-

²¹Oltványi Imre: *Egry József*. In uő: *Művészeti krónika*. MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Budapest, 1991, 58.

²²Szjő Béla: *Művek az Egry József Emlékmúzeumból*. Művészet, 1980/2. 6.

Krisztus a pribékek között

²³Ártinger Imre: *Egry József*. Bisztrai Farkas Ferencz, Budapest, 1932, 22.

²⁴Borsos Miklós: *A toronyból*. Szépirodalmi, Budapest, 1975, 69–70.

Karácsonyi ének

²⁵Borsos Miklós: *Egry József*. Emlékezés. In: *Egry József arcképe*, i. m. 127.

²⁶Varga Hajdu István: *Emlékezés Egry József*re. In: *Egry József arcképe*, i. m. 132.

latok dominálnak a képen, amelyet délibábos, párás fények uralnak. Szinte káprázatot látunk: a három férfi — János, Krisztus és egy mögötte álló ember — sziluettje mintha leheletfinom párában kettőződne meg. „Alakjainak szűzi merevsége, a partvonalak imbolygása, a naiv fantáziával odavetett kettős hegykúp és a minden tárgyhoz simuló árnyék- vagy vízkép, a rajzelemek majdnem teljes kizárásával, az áhítat belülről indokolt megbonthatatlanságát jelenti” — jellemezte a képet Oltványi Imre,²¹ míg Szjő Béla a mű lírai egységét emelte ki.²² A Magyar Nemzeti Galéria tulajdonát képező alkotás az 1970-es években több külföldi kiállításon szerepelt.

1932-ben készült *Krisztus a pribékek között* című festménye. Az előtérben Jézus alakja, összekötözött kézzel. Mögötte két férfi, keménykalapban. Egyesek csendőrt, mások rohamisasakos katonát véltek felfedezni a képen látható embereken. Pedig jól látható, nincs rajtuk egyenruha. Hétköznapi férfiak, nem hivatásos hóhérok. Egyikük vállán szerszám, amelynek csak a nyele látszik. Talán éppen a szörnyű ítélet végrehajtásához szükséges kalapács nyelét fogja kezében. A két ember nem tűnik gonosznak vagy elvetemültnek. Ez a legremszítőbb bennük: „nem tudják, mit tesznek” (Lk 23,34). A kompozíció zárt szerkezetű, a középpontba helyezett három férfialak mögött alig látszik háttér. Néhány egyszerű falusi ház képe azonban így is kivehető. A házak megjelenítése időtlen, kifejezi a festő üzenetét. Nem sokat haladt előre a világ: a képen látott esemény akár a 20. században is, bárkivel megtörténhetett volna. E gondolatot erősíti, hogy a bal oldali pribék arca valójában rejtett önarckép. (Az önábrázolás egyébként más műveken is gyakran felbukkant Egry művészetében.)²³ Borsos Miklós visszaemlékezésében megírta, hogy a művész ezt a képet — amelynek két további változata is született — freskónak szánta, de ennek kivitelezésére nem nyílt lehetősége. „Hangosabb sikerek foglalkoztatták az akkori kultúrkezelőket.”²⁴ A freskófestés problematikája egyébként még idősebb korában is izgatta Egryt, de ebben a műfajban nem bizonyíthatta páratlan tehetségét és egyedi színvilágát.

Karácsonyi ének (más címmel *Betlehemesek*) című képét 1932-ben festette a művész. Két betlehemező áll egy szobában, ahol az ünnep hangulatát a szegényesen terített asztal határozza meg. Jól látható, alig van mivel kínálni az érkezőket. Hogy mégsem a nyomasztó szegénység uralja a képet, az a színeknek köszönhető. Fekete-fehér reprodukción sivár és szomorú a kép; színes valójában szinte meg-elevenedik. Ilyenkor látható, milyen meghatározó ereje van Egry munkásságában a színeknek.

Borsos Miklós szerint a művész „jó Biblia-ismerő volt, akár Rembrandt”.²⁵ Egry József vallási tárgyú alkotásait a szó szorosán vett értelmében nem lehet az egyházművészet körébe sorolni, mivel szakrális térbe egyik sem került közülük. A harmincas években komolyan szóba került, hogy egy templom számára színes ablakokat készítsen. Keresztury Dezső látta is az elkészített vázlatokat.²⁶ Ezek-

Töviskoszorús Krisztus

²⁷Keresztury Dezső: *Egry Józsefre emlékezve.*
In uő: *Helyünk a világban.*
Szépirodalmi,
Budapest, 1984, 342.

Csodálatos halászat

²⁸Étienne Genthon:
Egry. Új Idők, Budapest,
1949. 22. kép

²⁹Éri István (szerk.): *Egry breviárium.* Veszprém
Megyei Múzeumi Igazga-
tóság, Veszprém,
1973, 87., 109.

³⁰*Egry breviárium,*
i. m. 153.

nek a kifejezetten szakrális térbe szánt alkotásoknak a tervei sajnos nem maradtak fenn.

Jézus-ábrázolásai közül az egyik legmarkánsabb a *Töviskoszorús Krisztus*. Az 1940 körül készült pasztell kép fején töviskoronával, kezében nádszállal ábrázolja a kigúnyolt Emberfiát. A ráccsal elzárt ablak kiemeli kiszolgáltatottságát, ugyanakkor Jézus tekintete nyugalmat és erőt sugároz. Pontosan tudja, mi vár rá, milyen úton kell végigmennie „elgyötörten is felmagasodva, a rács mögött is szabaddon, a némán is szóló szellem legyőzhetetlen erejével”.²⁷

A művész több alkotásán foglalkozott a bibliai csodálatos halászat témakörével. 1929-ben festett olajpasztell képén a Krisztus feltámadása utáni csodálatos halfogást örökítette meg. Jézus a partról szólt a halászokhoz, akiknek hálója ezt követően szakadásig telt hallal (Jn 21,6). Bár a kép címe *Szegény halászok*, a festményen megjelenített esemény egyértelmű. A bal szélén Krisztus áll, akinek arcvonásai rendkívül hasonlítanak a *Töviskoszorús Krisztus* ugyancsak körszakállt viselő férfialakjához. Mellette két tanítványa, akik közül a baloldali a csoda bekövetkezésekor felismerte az Urat. A háttérben a Balaton vize a teli hálót húzó halászokkal ezúttal a bibliai Genezáreti-tavat szimbolizálja. A festmény valószínűleg külföldre került, holléte ismeretlen.

1943-ben készült a *Csodálatos halászat*. A Biblia szerint Jézus csodatétele révén Simon és társai annyi halat fogtak, hogy szakadozni kezdett a háló (Lk 5,6). Az olajpasztell képen erősen hullámozó vízen négy férfi látható a csónakban. A bárka végében Krisztus háttal ül, kényelmesen jobb kezére támaszkodva. Arca nem látható, de sugárzik belőle a nyugalom és az erő: pontosan tudja, mi fog történni. Két halász a szakadásig teli hálót húzza, a negyedik szereplő, Simon, a ladik orrában égne emelt karral figyeli a csodát. A Keresztelő Szent János-képhez hasonlóan ezen a festményen is enyhe káprázattal megkettőződnek az alakok. Az alkotás megsemmisült a második világháborúban, csak fényképe maradt fenn. Ugyancsak 1944-ben pusztult el a *Veronika* című, 1943-ban készített műve, amelyen középkorú, fejkendő asszony tekint a Jézus arcvonásait őrző kendőre.²⁸

1941-re felépült a művész badacsonyi műteremháza. A modern épület terveit a művész elgondolásai alapján barátja, Folly Róbert készítette. (Folly a korszak neves építésze és statikusa volt, ő tervezte Árkayék városmajori templomának vasbeton szerkezetét és a vespéremi Szent István viaduktot.) Egry haláláig ebben a házban élt és alkotott, egyre hanyatló egészségi állapotban.

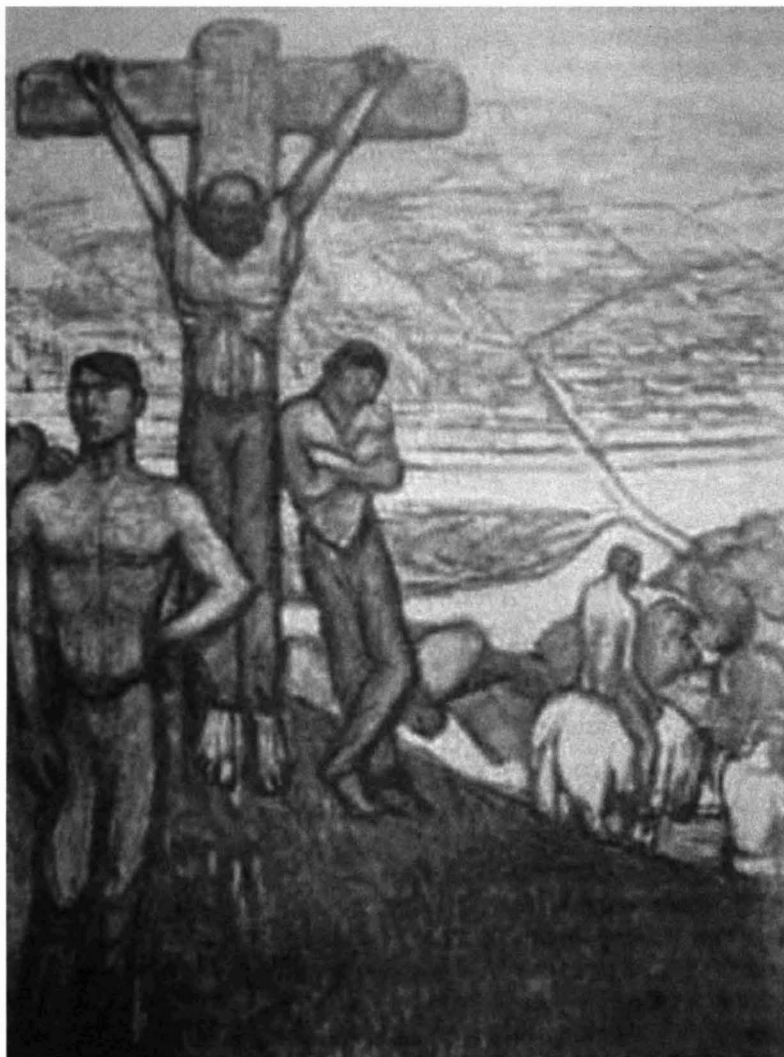
1949 után nagy munkákba nem kezdett, viszont sokat rajzolt. *Szent Kristóf* és a *Csodálatos halászat* témájáról mozaiktervet készített,²⁹ de ezek nem valósultak meg. „Minden fáraszt, fáj. Gyakran imádkozom, kérek Istentől egy kis egészséget” — jegyezte fel naplójába 1951. május 21-én.³⁰ Néhány hét múlva örökre lehunyta szemét. Temetésén mindössze tizenketten búcsúztak a hazai festészet egyik legnagyobb mesterétől.

³¹Gopcsa Katalin (szerk.):
Egry József. Veszprém
Megyei Múzeumi Igazga-
tóság, Veszprém,
2002. 9. és 96.

³²In: Csorba Géza (fő-
szerk.): *A 20. századi ma-
gyar festészet és szobrá-
szat. Képzőművészeti,*
Budapest, 1986, 144.

Igazi elismerését csak halála után hozta meg az idő. 1958-ban Csontváry és Egry képei képviselték a 20. századi magyar festészetet a Brüsszeli Világkiállításon. Több nagy sikerű hazai emlékkiállítás után 1973-ban múzeum nyílt badacsonyi házában. Az épületet 2002-ben felújították, és a korábbi rossz állapotú bővítmény helyére Wéber János tervei alapján új kiállítási rész épült. Életművéért 1999-ben posztumusz Magyar Örökség-díjjal tüntették ki.³¹

A színek és a fények látomásszerű varázslattá olvadtak össze ecsete nyomán. A párás, délibábos tükröződések új, mélységi dimenziókat nyitottak képein. „Katartikus hatású, tisztító élményt adó műveket festett” — írta művészetéről Szíj Béla.³²

Egry József: *Szimbólum* (1912)

BORBÉLY SZILÁRD

Egy fénykép mélyéhez

„...miért gondoltam az öt sebedre?”

Pilinszky János: Én Jézusom

Ó Fényképmély, te múlt idő,
te súlytalan teher!
A Fényben lévő árnyakat
figyeld Te, mint emel

magával fel, amint halad
egy Térben négy gyerek. —
A mindörökre görcsösen
kapaszkodó kezek

hogy fogják egymást, göncöket,
amelyben sejlének
törékeny pici tagjaik,
e roppant kisedek.

Így látjuk őket, elmenőn:
Egy hajlott nőalak.
A rékli, kendő, szoknyaránc
alatt a Test halad. —

A hátat látod. Ott, ahogy,
a súly, a láb, a rongy...
Mögötte sértett dacosan
a zsebre gyűrt nagyobb

gyerek halad, egy vad kabát —
Ó mennyi holt szövet!
Feszés sínek. A kerítés,
gyilkos áram követ

minden lépést. Mert ím, az Út
a Testmélybe vezet.
Akár eretnek stációk:
ez égő Öt Sebek —

egymásnak szeretettel

*Csütörtök este megmossuk egymás lábát.
Húsvét vasárnapján kezembe akad az írás
a lábmosság jézusi rítusáról.
Öntudatlanul, de mégiscsak a Regula parancsát követtük:
„Egymásnak szeretettel szolgálatok”.*

lett volna

*Nem tudom miféle rém közeledett felém.
Kiáltani akartam,
de még nyüszítésre sem volt erőm.
Te mégis meghallottad,
s felébresztettél álmomból.
Milyen éjszakám lett volna kezed nélkül?
Milyen ébredéssel?
Ha nincs nyugtatgató simogatásod,
s ha nem visz békés álomba szerelmes lényed.*

így nyitottam

*Hazudnék, ha azt állítanám, hogy lemondtam a várakozásról.
De úgy tűnt, üzenettedet tőlem távol írtad,
s kezdtem beletörődni a nélküled való estébe.
Így nyitottam érkezésedre az ajtót.
A meglepetés szépsége és arcodé összeadódott,
megsokszorozta a kegyelmi pillanat sűrűsége.
Most már örökkön örökké ott állsz az ajtóban.*

bennünk élnek

Látod, mindig ott ülnek,
a legfelső, szellőtől is hajladozó ágakon.
Szerinted milyen parancsnak engedelmeskednek,
imbolyogva a hófúvásban is?
Ki dönti el, mennyit időznek itt?
Lehet, őrangyalaink kísérői,
őket várják már egy éve,
s nem értik, hova tűntek?
Mert bennünk élnek oltalmazóink.
Ilyesmire gondolhatott Nagy Gergely, amikor leírta:
„a boldog emberek az angyalokkal egyenlők”.

HALMAI TAMÁS

Márta

„Szereti vala pedig Jézus Mártát és annak
nőtestvérét, és Lázárt.” (Jn 11,5)

„Lázás hang talán magában: kell a szent
Harmóniában.” (Babits Mihály)

1.

Honnan tudhattam volna? Honnan
a magasabb eredetet?
Este volt. Erős és esendő voltam.
Akkoriban korán esteledett.

Fák hegyén járt a fény,
csúcsokon lassan lépdelt,
s este, hogy lezuhant közénk,
elvegyült a sötéttel.

Honnan tudhattam volna? Máriát
is meglepte a kései vendégség.
Pedig ő tudta a kettős világ
fogyatkozását és növekedését.

2.

Felállt, ragyogott homloka, szakállja.
Mi szóltunk őbelőle? Vagy a hála?

„Folyóvíz mellé ültet,
gyümölcsöt dúsan hozni,
tűzbe, toronyba űzet,
hamvadni, harangozni,

jobb kezed felől árnyék,
őriződ kezes bűnben,
olvashatatlan szándék,
bujkál arany betűkben,

idegen nyelven olvas,
ha megnyitja a könyvet,
s ha elhallgat, hogy szólhass,
hallgatnod lesz a könnyebb,

beteljesedni törvény
készül a gyöngeségen,
fényre vezető ösvény
jóra vezető fényben.”

Zsoltárral dicsért, s akik körben álltunk,
istendicséret volt a hallgatásunk.

3.

Amikor alszik, alszik benne
a bűn, a vágyból vétetett,
álma a másvilág kegyelme,
jútalma angyalénekek,

hiába gyöngé és hiába gyarló:
a lélek több a lelketlen halálnál.
S reggel feltámad minden alvó.
A fényben minden alvó Lázár.

Elaludt Jézus, Mária,
aludt egész Betánia,
és az alvó teremtség sorsa
törődött kezembe volt dobva.

4.

Szorgos voltam, sokra igyekvő,
mint mind, aki sűrög-forog,
akár a csaknem boldogok.
De megmondta: csak egy lehet az első,
csak egyet akar a Teremtő,
mert egy a szükséges dolog.

5.

Angyaltól tudom sorsomat,
és hogy Kívoile nincsen sorsom.
Legendák szentje, boldogabb
a boldogoknál: drága, ódon
liturgiák gyanútlan hőse,
visszafogadott száműzöttje:
ez leszek, mikor már nem élek.
Könyvek vallanak rám s a földre,
ahol társak a teremtények.

6.

Földi élethez égi sorsot
kaptam. Mindenki azt kap végül.
Hálát, halált, fényekből csokrot
és családot, mennyei menedékül.

7.

Ez volt az álmom, az utolsó
s egyetlen hajnal előtt lázas
forgásaimban messze forgó
képek sora, talán egy régi
kérdésre válasz,
érti, aki érti:

Heten hozzák a hírt, heten
kelnek át bűnön és hegyen.
Az első fuldoklik magában
sorsa megritkult magasában.
A második szavakért kapna.
A harmadik süket a hangra.
Csak néz, csak néz a negyedik,
szívében szél kerekedik.
Az ötödikben épp a nap
kel fel, s gerince lángra kap.
Más mércékhez igazodik,
és elvéti a hatodik.
A hetedik tengerbe, rögbe,
belevész valami többbe.
Egy se marad meg hírmondónak.
Elmerül üresen a csónak.

Ezt álmodtam. És nincs tovább.
Nem látok többé éjszakát!

8.

Mit akarok? Most már csak nektek
akarok mindent. Mert a legszebb
az ablakot kitárni égért,
s kitárni az eget fényért,
vigyázva, hogy a szem ne lásson,
összezavarná csak a látás:
legyen a szemhéj puha bársony,
és bársonynál puhább az áldás;
legyen a nyelv elég a fényhez,
s legyen jelen, aki jelenvaló,
ezt akarom. Íme, elétek
terítve szavaim, mint ama szó.

9.

Milyen könnyű most lenni.
Kolostor ez? Vagy kórház?
Testvér minden beteg. S mindenki
beteg, aki viseli sorsát,

viszi hátán idegen terhül
a saját életének hittet,
míg leroskad, és megkönnyebbül,
és attól fogva hálát hirdet,

és épül, és felépít,
reményt társít a renddel.
De addig a reményig
félbehagyott templom az ember.

10.

Honnan tudhatnám, mi lesz? Mégis
tudja valaki már helyettem.
A legegyszerűbb bölcsesség is
bonyolult bizonyosság bennem.

Fektessetek hamuba, sárba,
az ég alá a föld hátára,
a föld színén eget fényébe,
szemem a láthatatlant nézze,

de ne lássa meg, még ne lássa.
Legyetek jók. Nincs egyéb hátra.

Nászutasok

Misztikus lakoma öt képben

Pilinszky János emlékére

Prológus

Kar:

1972-ben született Szatmárnémetiben. Egyetemi tanulmányait a kolozsvári egyetem magyar–néprajz szakán végezte. Jelenleg az ELTE BTK doktorandusza magyar irodalom szakon.

Ők ketten. Egyiké a méter, a nedv, a határ. A tér, az idő, mind, ami megragadható, és ami megszámlálhatott. A másiké a képzelőerő. A ritmus, az űr, a kavalkád. A lázadás és a szakítás gyönyöre. Az önvészítés, a bánat, a némaság. Vergődés, szenvedés? Nem. Hiszen szárnyalnak. És csak most igazán! Bár így lenne mindörökké! A halálos görcsön túl ott a rejtély. Talán Isten maga? De melyik arca? Vagy maga az egy és oszthatatlan? Vajon ki tudja közülünk?

Kar:

Enyhe világossága
a feltámadott éjnek
s a Szépség jelenléte:
nászotok ékessége.

Első kép

Nő:

Ki az, ki az időt kijelölte? Ki adta meg a hangot a véghez? Ki vetette oda testemet a Kaszásnak, hogy mint éjsötét lepelbe belém burkolózzon? S lám, így lépett nászágyamba a Halál, gyönyörködve a csalfa fátyolban, mit testemből vont maga köré! A mindenség fölél szárnyas hóvirág hajlik, kelyhe óvja lelkem melegét.

A lenge vászon kiterítve, az aranyozott medencében vegyül már szavam és természetem. Igen, az újjászületésem isteni fürdője készül!

Ki egykor vaskos, nehéz, tompa anyag voltam, anyagtalanná lettem! Elidegenültem, de most újra megtértem! Most azzal nézek szembe, aki egykor vággyá lett bennem. Egyedülként érkezem az Egyedülihez! Közel van már, ki mindenütt jelen van!

Kar:

Lám, elsuhan a lélek:
Nyomtalanul, ősszel, ha
ég köde oszol széjjel,
és ahogy a sötét éj
vallja be a nap csöndjét.

Férfi:

Éjjel felriadtam álmomból. Teljesen kipihentnek éreztem magam, holt még csak éjfél körül lehetett. Hirtelen elkomolyodtam. Magától

értetődőnek tűnt azonnal felkelni, és tenni valamit, aminek értelme van. Azonban cselekedni mégsem volt erőm, újra elaludtam.

Vajon hol járt a lelkem? Mi tárult fel, miről hullt le lelki szemeim előtt a lepel álmomban, amiről a nappali hajszolettségben sejtelmem sincs?

Honnan ez az ellenállhatatlan vágy az emberben, ami éjjel sem hagy nyugtot neki, hogy felkeljen és onnantól kezdve értelmesen éljen?! Vagy ami ugyanaz, hogy eggyé váljon legrejtettebb és legigazibb önmagával, amit még nem sebzett halálra az élet?! A kétségbeesett keresés önmagunk ép mélyrétege után, ahová nem ér el a fájdalom, a kín, sem a harag, sem a bosszúvágy. A nehéz és keskeny út.

Elektromos impulzusokkal mozgatott, nyúzott hullák képe gyötört előtte álmomban. De hát nem ilyené lett az emberiség? A nehézkedés, a megragadás, a markolás géniuszai. Ma ők a titánok. Honnan ez az őrült hit, hogy pénz, hatalom, halál és nemiszerv attól lesz, ami, ha magunkhoz ragadjuk? A prédációs kegyetlen éhsége. A foglyul ejtett élet és halál. És mivé lett a művész? A markolás varázslatának csúnya, realista és kivéreztetett mágusává.

Mert a szépség megragadhatatlan. Ami volt, eltűnik, hogy örökre jelen legyen. Minden, ami megragadhatatlanul van jelen, a feltámadás ígérete. A szépség, a múlt, önmagunk rejtett, ép arca is...

De ki hisz ma a szépségben és az örökkévalóságban?

Kar:

Fiúk:

Lopva éjre vágysz, mint
árnyvető napóra
szikkadó fogómbje.

Lányok:

Elvonult halálad.
Hajfonat-hüvelybe
gyűrűz Isza¹ vére.

¹Ízisz egyik névváltozata

Teljes kar:

Sötétlő szálait fehéríti
gyöngyöző arcodon a tűfestő,
kőgúla éle tartja szegélyét,
kopár csúcán vakít öltött másod.

Második kép

Nő:

Föld nincs többé, a világ fa lett. Kívül-belül óriási fa. Atlaszi cédrus. Törzsének itt-ott lepattogzó kérge lehetne akár a múltam rajzolata. Az égbenyúló ág-karokon fürtös tűlevéllomb. Meg sem rezdül, mikor a karinges, kóbor törpék ellepik. A cédruszöld árnyékban áttetsző oltárleplet szövögetnek, s tűlevéllel rajzolják képmásomat.

Szótlan rítusuk, akár valami pantomim passió egy gótikus székes-
egyházban. Mozdulatlan az ág, lepel és levél.

Mert hangtalan a lét, amit áttörünk.

A szent kő leplét angyal szaggatja, s a levél róttá képmásom úgy
kereng, száll alá a faágról, ahogy kőtemplom ível a névtelenség ré-
tegein át.

Férfi:

A hallgatóg lét család, komolytalan fiaiként olyanok vagyunk csak,
mint a hús előtt rostokoló mohó jaguárok, veszélyesek és zsák-
mányra éhesek. Megfogni valamit, hogy itt maradjunk, idelent. El-
engedni, amit megmarkoltunk, a húst, a másik lelkét, a hírnevet, az
egot, a sorsot, a bennünk ható nehézkedéssel ellentétesen cseleked-
ni, felszállni — erre csak kevesen képesek. Túl kevesen.

Kar:

Víz mélyén a vérem.

Halandó testem:

lehántolt fakéreg.

Árván lóg a pendely,
szerelmem hamvát
hűti már a tenger.

Sziklacsúcson verebek,
a Nap-út itt meredek.
Piros labdát s köveket
vontatnak a szekerek.
Habzsolhat a szörnyeteg.
Bőre csillog, feketén,
gyilkol a víz fenekén.
Sorsom holtan se lelem,
vége, nincs itt kegyelem:
habos hullám kivetett,
kék ég méhe sírom lett.

Harmadik kép

Nő:

Hömpölygő, zöld vízlemez, ezüstszerű párája jeges szúrásokkal
hatol be a bőr pórusaiba. A hullámok tört egyenesekként metszik
egymást a víz terében, zenéjük disszonánsan ékelődik a csendbe.

Neoncsövekkel megvilágított füves pálya a leszállt éj királyi aj-
tajában. Élesen fehér, sárga foltok a sűrű fekete leplen. A labdapat-
togás magányos, komor hangja. A győztes sikolya a földbe fúródik,
kérgét megrepeszti. Nedves, fehér fagyöngy a mélyülő kráter pe-
remén. Egyre fehérebb, gyöngyei is duzzadóbbak, rostos könnyzu-

hatagként peregnék alá köveken és rögökön. Mögöttük bíborvörös, forró kőzet ível a magasba.

Testvéreim, ha szerettetek valaha, házat ebből építsetek nekem! Fedele az ég fekete fátylas királyi ajtaja legyen, fala legyen bíborvörös, forró kő, ablakában létem hadd remegjen, mint az esőverte fagyöngy, s magányom bolygóvize zöld zafírként ragyogjon asztalán!

Férfi:

Nem szeretek győzni, és nem szeretek veszíteni sem. Paradoxon? Igen. Miért hisszük, hogy győzelem csak a gyilkosságon keresztül lehetséges? Holott a tragédia sosem ebben rejlik, nem a gyilkosságban és a halálban. Igazi tragédia akkor következik be, amikor egy ember, aki gyilkosságot követ vagy szenved el, egyáltalán nem hisz annak erejében, ami visszavonhatatlanul megtörtént. Ez a legfájdalmasabb, ami emberrel megeshet. Krisztus és Oidipusz. A megfeszített és az apagyilkos, mindketten aktív szereplői egy vérfürdőnek, mely, ahogyan hisszük ősidők óta, diadallal zárul, egyik esetben a halhatatlanság, másik esetben a bűnbánat és az igazság győzelmével. Mindketten végtelenül alázatosak, mert nem állnak útjába ennek a győzelemnek, bár az egyik vért izzad a félelemtől, s a másikat a keresés mámore gyűri le. Ugyanakkor mindketten végtelenül szomorúak, mert pontosan tudják, ők önmaguk lehetnének a gyilkosság nélkül is. Isten a maga teljességében Isten a megfeszítettetés nélkül is, és az apagyilkos voltáról mit sem sejtő Oidipusz éppolyan igazságot szomjazó ember, mint a magát megvakító Oidipusz. Létük bizonyos vonatkozásban teljességgel érintetlen a gyilkosságtól, amit elszenvednek vagy elkövetnek, ebből származik a magányuk és kifosztottságuk: mert a győzelem, ami nyomukban támad föl, nem övék, hanem a mienk, az embereké és a poliszé, akik szenvedünk, és győzni, megtisztulni akarunk. Kifosztjuk őket, mert a gyilkosságban hiszünk, és nem vesszük észre, milyen végtelenül szabad lenyek ők. A prédáinkká válnak önnön akaratukból és önkezűleg akár, mert örülten szeretnek bennünket, a Város örök polgárait, akik csak a gyilkosságba, a halálba vetett hitünk révén vagyunk képesek érzékelné az igazságot és a halhatatlanságot.

Kar:

Fiúk:

A kerub, mint fák törzseit
a ködlila, latyakos hó,
sárral veri bús arcaink.

Lányok:

Fanyar esténk gyolcsvászona:
hófödte hegy palotáján
angyal jele s tömjénpora.

Teljes kar:

József föléd temeti Pásztorod,
s mint sebes, zsenge levél a fán,
sírod kövén piheg az égi éj.

Negyedik kép**Nő:**

A sziklaüreg falán homok pereg: az idők hangkristályai porrá törve-
zúzva, szélsebesen omlanak alá. A homoksír fölött egy három- és
egy kétágú gyertya lobog. Olthatatlanul. Isten hajol föléjük, kezében
érett, mézszínű kalászokat szorítva. A parázsvörös lángokba mor-
zsolja szét valamennyit.

Homok és hamu. Recsegve-ropogva csorgó, sárga homok és szál-
lingózó, iszapszürke pernye. Az idők hangkristályainak zúzaléka s
az áldott növény hamva.

A tátongó üreg urnájában e homokból s hamuból testet öltök.

A szikla falára árnyat vetek, s a lepke szárnyáról a port letörölöm.

Férfi:

Igen, ez valóban így van. A legszörnyűbb aljasság mindig valamely
lény szabadsága ellen irányul. Ősrégi, már a bűnbeeséstől fogva él
a perverz vágy: a szabad érzés fölötti hatalom démoni vágya. Mert
mi másban rejlik a Kígyó bűne az emberrel szemben, ha nem éppen
a szabadsága fölötti hatalom megkaparintásának vágyában?

Az ember különös lény: csak szabad érzései révén képes érzé-
kelni valamit itt a földön a végtelenségéből. Mert a szabadságot nem
elégg kívínni: a szabadság teremtető, szellemi erő, isteni energia.

Az apokalipszis sokak képzeletében rémületes szörnyűségek,
összeomlások soraként jelenik meg. Sosem hittem rémképekben,
baljóslatokban. A pokoli égés és pusztulás legyen azok része, akik
kitalálták azt.

A „vég” egy végtelen, teremtető lény szabadságának kibontakozása
lesz. Az Apokalipszis és az Ítélet idején a fizika törvényei már erőtle-
nek lesznek ahhoz, hogy útjába álljanak Isten szabad szárnyalásának.
Az eget felgöngyölik, mint egy tekercset, és „Idő többet nem léssen”
— csak szabadság. Szabadság mindenben, teremtető mindenben.
Mielőtt lett volna a lét, már volt a szabadság.

Kar:**Fiúk:**

Isten várában bolyongtunk:

Függőkővé hűlt a könnycsepp,

Mészfülkében sírt az angyal.

Lányok:

Lávában ring hósín válla,
s kristálykamránk kőrózsáin
éhségoltó lángja illan.

Teljes kar:

A semmi örvényében lenyesik szárnyait,
gonoszul. Pallosát is a víznyelő zsombolyok.
Üledék lett mind. Hálót minek is fonna már?

Ötödik kép

Nő:

Kezünkre hiába kötötték Ariadné fonalát, s hiába süt ezüstösen a hold, mert nehéz nekünk a sötét rengetegből kitalálni, s majd állni a napon. Inkább feneketlen mély kútba szálltunk, rejtekeibe bújtunk, de hiába ittuk szomjasan a föld mélyéből áradó, könnyeszülő víz kortyait, Isten árnyéka nem ringott benne. Megtörtettünk a fehér fényben s haldokoltunk, mint a virágkehely, ha virradatkor dér lepi be, s lelkünk lángra lobbant, mint a bibék pora, ha a dérköntös alatt zsaráttá izzik.

Mert nem a világosság angyalai, csak Isten árnyékai akartunk lenni, az Ige erejéből!

Útjaink tobzódnak a mindentudás világosságában, s hajszott lábaink alól sose futnak ki! Az egyenesek alatt töredező terekért, az idők előtti mélységért könyörögjete, a semmit-nem-tudás mélyrétegeiért, mert Isten szorult közénk, és árnyékával beárnyékolja a merészen ottrekedteket!

Férfi:

Nem kelhetünk életre, ha meghalni sem tudunk. Meghalni: merészen elengedni a napvilágot. Mi magunk válunk árnyá. Nem haltunk meg, ha nem oda hullunk, ahol Isten fogant: az Isten ereje által beárnyékol, érintetlen présekbe. A feltámadás átréselődés. Utána már csak merülünk. Egyre alább Isten titkoktól dús, feneketlen mélységeibe. Akár azt is mondhatnám, szárnyalunk benne. Felfelé vagy lefelé: itt már egy és ugyanaz.

A napvilágot, és valamennyi égi s földi testet feledve, csak az árnyat, a prést, az öröklét zuhatagában megtörtetett lelkünket, az Övéit az Övéből, kérlek titeket, óvjátok meg!

A Karvezetőhöz fordulva: Az ajtókat, az ajtókat!

Karvezető: (a Karhoz fordulva)

Gyűjtsátok meg az öröm fényeit! Lobogjanak az ünnepi fáklyák! Vigadjatok mindannyian!

Aki istenszerető, hálásan ünnepeljen!

Aki a keresésben megfáradt, egyáltalán ne kételkedjék, mert leigázta már a sötétséget!

Aki megkeseredett, ne habozzék, élvezze a vigasz bőségét!

Mindannyian élvezzétek Érosz lakomáját! Tele az asztal, tobzódjatok valamennyien!

Nézzétek a Vőlegényt! Testet ragadott meg, s a lélekkel került szembe! Olyat ragadott meg, amit látott, s azzal aratott győzelmet, amit nem látott!

Óh, halál, hol van a te fullánkod?

Alvilág, hol van a te győzelmed?

Senki se siránkozzék veszteségei miatt, hiszen megjelent a szabadság országa!

Epilógus

Kar:

Ők ketten. Egyiké a méter, a nedv, a határ. A tér, az idő, mind, ami megragadható, és ami megszámláltatott. A másiké a képzelőerő. A ritmus, az úr, a kavalkád. A lázadás és a szakítás gyönyöre. Az önvesztés, a bánat, a némaság. Vergődés, szenvedés? Nem. Hiszen szárnyalnak. És csak most igazán! Bár így lenne mindörökké! A halálos görcsön túl ott a rejtély. Talán Isten maga? De melyik arca? Vagy maga az egy és oszthatatlan? Vajon ki tudja közülünk?

Záró ének: Zbigniew Preisner: *Lacrimosa* (Apocalypsa)

Budapest — Sárvár, 2008. június-október

BABICZKY TIBOR

Vigilia

*Leszállt az éj. Besodródnak
szobámba az imbolygó ágak árnyai.
Világít egy magányos utcalámpa.
Hallani egy lazán fölerősített
falitükör verdesését.*

*Álmomban egy napsütötte kertben
ülök. Világító fehér asztalok.
Poharak csendülnek, kiskanál
koccan a csésze falához.
Az ekcémás törzsű platánok alatt*

*a sima homlokok és a nevetés
finom redői a szájak szegletében,
szemek sarkában. Csilingelő
női szavak szólnak színes ruhákról.
A férfiak sötét baritonja zeng.*

*A föld alól léptek dobogása hallik.
Gyülekeznek a holtak. Mindegyikük
elhagyta házáat, lakását, ágyát,
feleségét, gyermekét, kutyáját.
Minden elnémul hirtelen.*

*Az elnyílt szájgödörben néma sötétség.
Fogak, rendezett sorokban.
Tövükben aprócska halmok.
Mintha sosem ismerték volna
a rágást, a beszédet.*

Bronzkor

*Kiszakadt szívémből az Isten és
mint egy lomha, nagy madár elröpült.
Többé nem álmodom. Üresség van a szívben
és egy tompa szorítás a szív körül.*

*Mindent előlről kéne kezdeni.
Mindig újra előlről, mint a
hosszútávfutó, aki
sokadszorra is a startvonalhoz ér.*

*Botladozva lépkedünk egy
hatalmas éj felé.*

Erdő

*Nyár van. Az este leszáll. Nem
mozdul semmi. Az éjszakában
felizzik és kihuny az erdő. S egyszerre
tél lesz. És egy szempillantás múlva
újra nyár. Most déli nap süt. Nem
mozdul semmi. Csak száz alakban
mutatja egyetlen arcát az idő.
Felejtsd el. Szívéinkből minden
változás kihull. A fák közé
szalad és elcsitul a szél.*

Kisprózák

A szirének éneke

1967-ben született Marosvásárhelyen. Kritikus, irodalomtörténész, író. Jelenleg a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Irodalomtudományi Tanácskének oktatója. Legutóbbi írását 2007. 6. számunkban közzeltük.

Médeia felől ugyan játszhatott Orpheusz a lantján, dúdolhatott vele Iászón, szívének szépséges szerelme, s verhetette a ritmust az összes argonauta, ő csak hallotta a sziréneket.

Hallotta, hogy Iászón életét még jó néhányszor meg fogja menteni. Hallotta, hogy gyönyörű két gyermeket fog néki szülni. Hallotta, hogy szerelme Kreón lányáért el fogja árulni, gyermekeit Korinthosz népe megöli, néki menekülnie kell. Hallotta, hogy lesz majd egy drámaíró, bizonyos Euripidész nevű, aki harmadik díjat nyer az Athéni Ünnepi Játékokon egy olyan művel, amelyben ő a khtonikus női erők förtelmes megtestesülése.

Médeia azt is hallotta, hogy később korok szorgos tudósai kiderítik, a korinthusziak tizenöt ezüstpénzt fizettek Euripidésznek, hogy megszabadítsa őket szégyenletes, ómódi gyermekgyilkosságuktól.

S hogy később aztán megkapják a Szeretethimnusz is. És harminc ezüstpénzbe kerül.

Kihalt állatok

Miután az ember kipusztította az állatok egyharmadát, kitalálta, hogy klónozza őket. Akármelyiket, megrendelésre, komoly összegekért. A bevételeket, természetesen, a kutatás folytatása mellett a természetvédelemre fordítják. A WGC (World Genetical Centre) katalógusokat publikált, melyekben egy-egy kihalt állat fotója mellett, szokás szerint, ott volt az ár, az eredeti és a kedvezményes. Apró betűkkel meg a klónozott állat várható élettartama.

A nagyobbtestűek, mint a mammut, egy-két napnál többet nem élhetnek — ezeket partikhoz, gyermekzsúrokhoz ajánlották, a kacscsőrű emlős viszont fél évet is élélhet — és közölték, hogy gyermekpszichológiai felmérések szerint ez az ideális időtartam, mialatt egy gyermek saját állata iránti gondoskodása már eléri a felelősség tudatosításának kívánt fokát, de még nem lép át kötődésbe.

Hogy a kihalt állatok esetleg elszabadulhatnának? Ugyan, válaszolta a kezelő a WGC honlapján az érdeklődőknek, hova szabadulnának?

Egyelőre null-null

A kocsma minden egyes vendége feszülten a hatalmas LCD képernyőre mered: helyi futballcsapatuk meccsét közvetítik idegenből, az eredmény egyelőre null-null, a tét a továbbjutás.

Belép az utcáról egy alak, szevasztok, köszön mindenkinek, s azzal leül egy pókerautomata elé, háttal a tévének.

Fapofával végigjátszik néhány partit, majd szó nélkül elmegy.

Pár pillanattal azelőtt, hogy megclincelnék.

Gyanúsak vagyunk?

Rendőrautó húz a rasztások mellé, leáll. Éjfél elmúlt, kéri a személyazonosságikat. Öcsi a szemébe néz, és megkérdi:

— Miért, rendőr úr, gyanúsak vagyunk?

A rendőr hümmög, az igazolványokat odaadja társának, az gyorsan, gyakorlottan megjáratja szemét a fotókon és a hozzájuk tartozó arcokon. A beszélős rendőr megkérdezi:

— Drogosztatok?

— Dehogysis, rendőr úr, és ön?

A rendőr tanárosan elterel:

— Mert tudjátok, ugye, hogy a cigaretta és a kávé is drognak számít.

— Hogyne, rendőr úr, hogyne — és önök ma nem kávéztak? És mondja, rendőr úr, dohányzik ön?

Közben a csendes rendőr visszaadta a személyiket, beült a volán mögé, a beszélős is elmotyogja: én nem dohányzom, s azzal elburrognak.

Nem volt ott

Nem ugyanannál a megállónál szálltak fel, nem ugyanannál a megállónál szálltak le, de minden este, hazafelé a munkából, ugyanabban a metrókocsiban utaztak. Kezdetben véletlenül, később mindketten gyorsan körülnéztek, s lassan kialakult, mintha megegyeztek volna, hogy mindig a harmadik kocsiba szálljanak. A másik felé a legapróbb gesztust sem engedték meg maguknak. Csak odanézték, mint mindenki másra egy pillanatra, aztán elfordultak: egyikük többnyire könyvet halászott elő táskájából, a másik csak ült, lehajtott fejjel.

Két éven át, minden hétköznapi így utaztak hazafelé. Két év után egyik este a könyves hiába szállt a harmadik kocsiba, a lehajtott fejű nem volt ott. Soha többé nem volt ott.

Az egész világ

Veronica főzött egy koffeinmentes kávé, és bekapcsolta a román közszolgálati tévé kulturális csatornáját. Imádta ezt a szabad világot, bár csak három éven át taníthatott benne. Elmúlt hatvan éves, hiába, tulajdonképpen még örült is, hogy nem kell megharcolnia többé a fiatal, nagyszájú kollégákkal, és azokkal a mai elvadult gyerekekkel. Így volt szép az élet: gondosan bevásárolt, időnként telefonált, és nézte azt a sok remek műsort a tévében.

Ezen a szombat délutánon a divatvilágról közvetítettek riportot, gyönyörű lányok kényesen lépkedtek a rámpán, ruháik fantasztikusak, Istenem! A művekről a tervezőket, a kritikusokat kérdezték. Milyen magabiztosak, mennyi mindent tudnak! A 2009-es Armani kollekció? Észbontó — a Vogue kritikusa belehajol Veronica arcába — hihetetlenül népszerű lesz, hiszen máris ezt hordják Miami Beach-en, ezt Road Islandon, you know, ezt hordja az egész világ!

Aláírásgyűjtés

Az istenek, látva, mi történik a Földön, aláírásgyűjtésbe fogtak. Mi — a szöveget Thot és Hermész és az a fiú fogalmazta meg — nem akarjuk, hogy így éljenek az emberek. Nem akarjuk, hogy ennyire ne szeressék egymást. Ennyiből állt a szöveg. Mindenki aláírta: An, Enlil, Marduk, Inanna, Manitu, Kokopelli, Indru, Visnu, Tendzsín, Chicomexochtli, Ízisz, Ozirisz, az Atyaisten, a kilenc múzsa, Zeus is persze, utána sorban az egész Olümposz, az ismeretlen isten is, és Mami Wata, és Wodanaz, és Odin, és Lug és Gwydion, és Allah is aláírta, még a vén Káosz is aláírta, minden isten aláírta, aki csak élt valaha.

FECSKE CSABA

Látod és tudod

*a feneketlen hideg űr
jelzőbójái bolygók csillagok
a semmitől titokban fogant
világ ragyog boldogtalanul
az éjben milyen titokzatos is
a nyüzsgő égi boly ahogy szívedhez
koccan szigorú fénye összerezzen
hirtelen nem talál sz magadra
elkeveredtél a könnyörtelen szépséggel
nem tudsz mit kezdeni ki kéne bontakoznod
megeredni a romlatlan vágy nyomába
menni oda ahol nem hagysz már szálnalmas nyomot
bizonyítékot nem kell résen lenni kinyitni szemed
sem a mögötted becsukódott ajtót mégis
látod a rejtezőt tudod a láthatatlant*

Örökfehér

kinek éled ezeket
a hosszúra nyúlt éveket
ki helyett vagy itt
ha vagy
magad birtokold minden erőddel
ne másť kinek letted ezt (az arcot)
kivé formáľod az időť
a meggondolatlan érzéseket
gondolataid hova jutnak el nélkülűd
ráncaidba kapaszkodva égsz el
a meztelen fájdalom ami
végűl mindig marad belűled
űvű akiű mindannyian
kiűtűnk rajta mint a sű
megűljűk mint a zűzmara
egy másť valűsáľ őřkfehűr telűben

Nűmi elhasznált

koravűn őřz ráncos
gyerekfejek az almafán
hosszű cűrnavekűny sikítás
a csűndbe fűzve álmatag
fűnyt majszolgat a fonnyadt
levegű szorítani kezd a nyári bűr
a félbemaradt tegnapi éřzűs
a penűsűes vízen ideges szűl
szalad maga után a hegy alatt
sziklák hangtalan éneke
hallottam sírni az esűt
ahogy sántikált a parton
az erdű felű ahol hangok
űs fűnyek tűnnek el
eltűnűdtem miűrt vagyok itt
miűrt itt vagyok kétsűgek kűzűtt
hogy menjek haza utamat

keresztezik tétova lépteim
s egyáltalán van-e valami
közöm a szándékhoz
egész életemben csak menekültem
önmagam elől ideje volna már
hogy üldöző legyek vakmerő
fállábon egyensúlyozva a szakadék
peremén előttem lebegő cél
ami még hátra van némi elhasznált öröm

Csipkerózsika

alszik minden mindenki mélyen
a Mariana-árok mélysége ez
a jóslat rideg hétköznapisága
lidércként nyomaszt
úgy nő a csend
mint fű a régi sírokon megmerevedett árnyékok
őrzik a múltat alvó legyek az alvó mézben
az utolsó kósza gondolat mielőtt megszólalna
elhallgat hosszú álom előnyös halál
alszik Csipkerózsika is
akiért eljön a királyfi fehér lovon
hallod a mit sem sejtő állat hangját
hallod a szívedet ez a te történeted is
nem a hosszú inkább a széles élet volna kíváncsú
a jó későn is jó sőt
jobb későn mint soha
soha nincs soha csak a van
van egymásután az idő átizzadt
köntöseben lohol előtünk utánunk

Egy zsoltár megújuló szöveghagyománya

MÓZES HUBA

1941-ben született Kolozsváron. Irodalomtörténész.

¹Misekönyv a *Missale Romanum* szerint. Latin-magyar szöveggel, liturgikus magyarázatokkal és imákkal. Société de S. Jean l'Évangéliste, Párizs — Tournai — Róma, 1932, IX.

²Uo. 605–606.

³Uo. 606.

Az 1932-ben megjelent, latin és magyar szövegű szertartáskönyv szerint a mise előmiséből, középrészéből és utómiséből áll. Az előmise a lépcsőimával indul. „A lépcsőimában — olvashatjuk a szertartáskönyvben — a pap az oltárszolgával (a nép képviselőjével) váltakozva imádkozza el a megragadóan szép 42. zsoltárt.”¹

A szertartáskönyv közli a lépcsőima latin szövegét és párhuzamosan annak magyar fordítását is. A latin szöveg a következő: *Introibo ad altare Dei. Ad Deum qui lætificat iuventutem meam. Iudica me Deus, et discerne causam meam de gente non sancta: ab homine iniquo et doloso erue me. Quia tu es Deus fortitudo mea: quare me repulisti, et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus? Emitte lucem tuam, et veritatem tuam: ipsa me deduxerunt, et adduxerunt in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua. Et introibo ad altare Dei: ad Deum qui lætificat iuventutem meam. Confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus: quare tristis es anima mea? et quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi: salutare vultus mei, et Deus meus.*²

A vallását buzgón gyakorló Dsida Jenő, akire alább visszatérek, a lépcsőimába foglalt 42. — illetve az újabb sorszámozás szerint 43. — zsoltárnak a latin szövegét ismerte, és tisztában volt annak magyar jelentésével is, hiszen jól tudott latinul. De kortársai közt nyilván akadtak, akik a zsoltárnak csak a szertartáskönyvben közölt magyar nyelvű szövegét ismerték/értették. Ennek a szövegnek három részletét idézem: *És bemegyek az Isten oltárához: az Istenhez, ki fölvidítja ifjúságomat. / Hálát adok neked a citerán, ó, Isten, én Istenem (...) / Bízál az Istenben, mert még hálát fogok adni neki: Ó orcám szabadítója és Istenem.*³

Az idézett sorokból külön is kiragadok három, a magyar szöveghagyományozódás tekintetében tanulságos megfogalmazást: 1. *fölvidítja ifjúságomat*, 2. *hálát adok... citerán* és 3. *Ó orcám szabadítója*.

A 43. zsoltár magyar fordítástörténetét nem kívánom itt áttekinteni. A korai fordítások közül ezért csak kettőt idézek. Előbb a Döbrentei-kódex Halábori Bertalan lejegyezte szövegét, 1508-ból: *Úr Isten, ítélj engem, és válaszd el én ügyemet nem szent nemzettől, éktelen és álnok embertől szabadoh meg engem, mert Isten, te vagy én erősségem, mire úztél el engemet, és mire járok szomorúan, mikoron ellenség engem gyötör. Bocsássad ki te világodot és te bizonságodot, űk engem elvezetének és felvűnek te szent hegyedre és te szent sátoridba. És bemegyek Istennek oltárához, az Istenhez, ki én ifiúságomat vigasztalja. Én Istenem, én Iste-*

⁴Abaffy Csilla — T. Szabó Csilla (szerk.): *Döbrentei-kódex*. 1508. Halábori Bertalan keze írásával. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átirata bevezetéssel és jegyzetekkel. Argumentum Kiadó — Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1995, 97–98. (Régi magyar kódexek, 19.)

⁵Székely István: *Soltár könnű*. [Zsoltárkönyv.] Krakkó, 1548, 42.

*nem, hegedőbe neked vallok, én lelkem, mire vagy szomoró, és mire háborítasz engem. Reménkedjél Istenben, mert mégis ű neki vallok, én orcámnak idvössége és én Istenem.*⁴

A korai fordítások közül másodikként Székely Istvánnak Krakkóban, 1548-ban kiadott *Zsoltárkönyvéből* idézek: *Ítélj meg ingem, Isten, és válaszd el az én ügyemet az hitetlen néptől; az álnok férfiútól és az hamistól szabadíts meg ingemet. Mert te vagy az én erősségemnek Istene, miért üzél el ingemet, és miért járok szomorún az ellenségnek gyötrelmében. Bocsásd ki az te világot és az te igazságodat, kik ingemet vezérjenek és bevigyenek az te szent hegyedre és az te házadba. És bemenék az Istennek oltárához, az én vigasságomnak és örömömnek Istenéhez; és hálát adok te neked én Istenöm, Istenöm. Miért én lelkem, megaláztat magadot, és búskodol én bennem; bízzál az Úrba, mert még én ű neki hálát adok, ki az én színemnek megtartója és én Istenöm.*⁵

A zsoltárszöveg magyar hagyományozódásának jellemzőit a magyar nyelv évszázadok során bekövetkezett változásai mellett a fordítás forrásául választott szöveg sajátosságai és esetleges értelmezési nehézségei határozzák meg. A Döbrentei-kódexben olvasható szöveg, aligha kétséges, a Vulgata latinjára vezethető vissza. A Székely István *Zsoltárkönyvében* szereplő fordítás viszont, ha nem feltétlenül és nem kizárólag a héberre támaszkodik is, a héber eredetit mindenképpen figyelembe veszi.

A fordítások szövegvizsgálata természetesen nem tekinthet el a Biblia szövegkritikájának eredményeitől sem. A fordításszövegek hitelességét azon a francia nyelvű szövegen is mérhetjük, amely az 1955-ben megjelent Jeruzsálemi Biblia 1998-ban kiadott, revideált változatában olvasható:

*Juge-moi, Dieu, défends ma cause
contre des gens sans fidélité;
de l'homme perfide et pervers,
délivre-moi.*

*C'est toi le Dieu de ma force:
pourquoi me rejeter?
Pourquoi m'en aller en deuil,
accablé par l'ennemi?*

*Envoie ta lumière et ta vérité:
elles me guideront,
me mèneront à ta montagne sainte,
jusqu'en tes Demeures.*

*Et j'irai vers l'autel de Dieu,
jusqu'au Dieu de ma joie.
J'exulterai, je te rendrai grâce sur la harpe,
Dieu, mon Dieu.*

⁶L'École biblique de
Jérusalem: *La Bible de
Jérusalem*. Nouvelle
édition revue et corrigée.
Cerf, Paris, 1998, 886.

*Qu'as tu, mon âme, à défailir
et à gémir sur moi?*

*Espère en Dieu: à nouveau je lui rendrai grâce
le salut de ma face et mon Dieu!*⁶

A Biblia újabb magyar fordításainak/kiadásainak szövegváltozatait a Jeruzsálemi Biblia szövegének az ismeretében egymáshoz is hasonlíthatjuk. A Szent István Társulat 1973-ban megjelent Bibliáját idézem: *Szolgáltass igazságot nekem, képviseld ügyemet egy nem szent néppel szemben! Szabadíts meg a gonosz és hazug emberektől! Istenem, te vagy az én erősségem, miért taszítasz el? Miért kell szomorúan járnom, ellenségtől szorongatva? Küldd el világosságodat és hűségedet, hogy vezetőim legyenek, hogy vezessenek szent hegyedre, hajlékodbá! Akkor odalépek Isten oltárához, örööm Istenéhez. Ujjongva dicsőítlek citerával, Uram, én Istenem. Miért vagy szomorú, lelkem, és miért háborgasz? Remélj Istenben, és majd újra dicsőítem, mint arcom felderítőjét és Istenemet!*⁷

⁷Biblia. Szent István
Társulat, Budapest,
1973, 637.

És idézem párhuzamosan a Kálvin János Kiadó 1996-ban megjelent magyarázatos Bibliáját: *Szolgáltass nekem igazságot, Istenem, és pereld peremet a hűtlen néppel szemben! Az alattomos és álnok emberektől ments meg engem! Hiszen te vagy oltalmazó Istenem, miért taszítottál el engem? Miért kell gyászban járnom, miért gyötör az ellenség? Küldd el világosságodat és igazságodat: azok vezessenek engem! Vigyenek el szent hegyedre és hajlékaidba, hogy eljussak Isten oltárához, Istenhez, akinek ujjongva örülök. Hadd magasztaljalak hárfával, Isten, én Istenem! Miért csüggedsz el, lelkem, és miért háborgasz bennem? Bízál Istenben, mert még hálát adok neki, szabadító Istenemnek!*⁸

⁸Biblia. Magyarázó jegyzetekkel. Kálvin János
Kiadó, Budapest,
1996, 640–641.

A két újabb magyar szövegkiadást versről versre, sorról sorra összevethetnénk a francia szövegkritikai változattal, de mint jeleztem, egymással is. Ez utóbbi esetben meglepetéssel tapasztalnánk, hogy gyakorlatilag minden sornak a megformálása eltér a két magyar változatban. Ám vegyük szemügyre csupán a fent jelzett három, kiragadott szövegrészt:

1. *Fölvidítja ifjúságomat* Ez a részlet sem a francia, sem a két újabb magyar nyelvű kiadásban nem szerepel. Helyén a következőket olvashatjuk: a francia szövegben: ...*j'irai... jusqu'au Dieu de ma joie*, a Szent István Társulat Bibliájában: ...*odalépek... örööm Istenéhez*, a Kálvin János Kiadó Bibliájában: ...*hogy eljussak... Istenhez, akinek ujjongva örülök*.

2. *Hálát adok... citerán* Ennek a sornak a megfelelői: a francia szövegben: ...*je te rendrai grâce sur la harpe*, a Szent István Társulat Bibliájában: *Ujjongva dicsőítlek citerával*, a Kálvin János Kiadó Bibliájában: *Hadd magasztaljalak hárfával*.

3. *Ó arcám szabadítója* Ennek megfelelői: a francia szövegben: *le salut de ma face*, a Szent István Társulat Bibliájában: ...*arcom felderítőjét*, a Kálvin János Kiadó Bibliájában: *szabadító Istenemnek*.

A fordítások egyikében sem szerepel immár a Vulgata nyomán átültetett *fölvidítja ifjúságomat* megfogalmazás, ami viszont helyette szerepel, tapasztalhattuk, esetenként eltérő változatban fordul elő.

A változatokat továbbiakkal szaporíthatjuk, ha az éneklésre szánt szövegeket is figyelembe vesszük. A 17. század elejéről Szenci Molnár Albert zsoltárparafrázisát idézem:

*Ítélj meg engemet, Úr Isten,
És fogadd föl én igyemet
Ez kegyetlen nemzetség ellen,
Az hamis embernek kezében
Ne bocsáss, Uram, engemet,
Tarts meg én fejemet.*

*Uram, engem miért hagyál el,
Lám, te vagy én erősségem?
Miért járok keserűséggel,
Minden örömöm távozik el?
Mert nyomorgat ellenségem
És sanyargat engem.*

*Igazságodat add értenem,
Világosságodat küldd alá,
Ki megvilágosítson engem,
Szent hegyedre legyen vezérem,
Bémenésem igazgassa
Az te hajlékodba.*

*Isten oltárához bémegyek
Az én uram eleiben,
Az ki öröme én szívemnek.
Hegedővel néked éneklek,
És hálát adok szüntelen
Tenéked, Úr Isten.*

*Miért vagy szomorú, én lelkem,
Mit keseregsz ily szertelen?
Bízzál az Istenben, mert hiszem,
Hogy még ötet vígan dicsérem,
Midőn engem megment híven
Én Istenem lévén.⁹*

⁹Szenci Molnár Albert:
Költői művei. Akadémiai
Kiadó, Budapest, 1971,
111–112. (Régi magyar
költők tára, 17. század, 6.)

Szenci Molnár parafrázisainak mindegyike, s közöttük is éppen a 43. zsoltár parafrázisa jó példa a szöveg hagyományozódás fordításban megvalósuló variációs lehetőségeire. A javított szövegű Jeruzsálemi Bibliában a 43. zsoltár utolsó, azaz 5. verse betűről betűre, vonásról vonásra egyezik a 42. zsoltár 6. versével. Refrénstrófa ez, amely a két zsoltár eredeti összetartozására utal. Szenci Molnár minél nagyobb versformai változatosságra törekvő zsoltárparafrázisai eltérő strófaépítűek, így azonos üzenet mellett is szükségképpen eltérő megformálású/megfogalmazású variánsai egymás-

nak. Nem véletlen tehát, hogy a 43. zsoltár 5. strófájának megfelelő 3. strófa Szenci Molnár 42. zsoltárában olyannyira nyilvánvalóan eltér az imént idézett zsoltárparafrázis utolsó strófájától:

*Én lelkem, mire csüggedsz el,
Mit keseregsz ennyire?
Bízzál Istenben, s nem hágy el,
Kiben örvendek végre,
Midőn hozzám orcáját
Nyújtja szabadítását.
Ó, én kegyelmes Istenem,
Mely igen kesereg lelkem.¹⁰*

¹⁰Uo. 110.

Más költői parafrázisoktól eltekintve idézem végül Dsida Jenő 20. századi, strófikus átdolgozását, amely sajtóbeli megjelenése után kötetbe máig sem került:

*Ítélj meg engem, Istenem,
védd minden dolgomat!
Viseld a rossz, istentelen
népek közt gondomat!
Az ártó, álnok, irigy embert
közelségemből messzi elverd!*

*Oltalmazóm, tudom, Te vagy
minden időkön át:
midőn éltem veszélye nagy,
miért vetsz el tehát?
Mért kell öltöznöm sűrű gyászba,
[az] ellenségtől leigázva.*

*Küldd el világosságodat,
vezessen engem az,
bocsásd rám igazságodat,
vigyen föl engem az
hegyormaidra s egyen[es]sen
szent Sátorod elé vezessen.*

*Szent oltárodhoz hadd jutok,
vígságom Istene!
Színed elébe járulok,
örömem Istene!
Citerám pengő hangja szálljon
dicséretedre, én Királyom.*

*Lelkem, miért vagy csüggeteg
s én bensőm, nyugtalan?
Isten irgalma rengeteg,
bízzál csak untalan.*

¹¹Dsida Jenő: *Zsoltár. Átdolgozás.* Erdélyi Lapok, 1934, III. évf., 204. sz., 13.

¹²Dsida Jenő: *Angyalok citeráján.* Erdélyi Helikon, 1933, VI. évf., 2. sz., 91–95., itt: 93.

¹³Vö. Szörényi Andor: *Bevezetés.* In: *Zsoltárok könyve.* (A magyar püspöki kar kiküldötte zsoltári bizottság megbízásából és ellenőrzésével a Pápai Bibliai Intézet készítette új latin szöveg alapján fordította: Sik Sándor.) Szent István Társulat, Budapest, 1955, 6–11.

*Zeng még ajkamról hálaének
szabadulásom Istenének.*¹¹

Dsida 1933-ban *Angyalok citeráján* című ciklusa egyik darabjának címéül a lépcsőimában háromszor előforduló *Ad Deum qui lætificat iuventutem meam* sort választotta.¹² Egy évvel későbbi zsoltárparafrázisában viszont, a szövegkritikai igénynek megfelelően, a *qui lætificat iuventutem meam*, azaz a *ki fölvidítja ifjúságomat* megfogalmazás helyett a *vígságom Istene*, illetve az *örömem Istene* szókapcsolat áll, a szertartáskönyv *Ó orcám szabadítója* fordulata helyén pedig a *szabadulásom Istenének* strófa- és verszáró szavai szerepelnek.

A héber versszövegépítésből ismert gondolatritmusnak három fajtáját szokás megkülönböztetni: a párhuzamost, az ellentétet és a szintetikus. A párhuzamos gondolatritmus az első sort a szinonimitás eszközével fűzi tovább, az ellentétes gondolatritmus második sora az első sort az antonimitás eszközével világítja meg, míg a szintetikus gondolatritmus az első sort valamely körülmény, ok stb. megfogalmazásával egészíti ki.¹³

Dsida Jenő zsoltárparafrázisának első szakaszában három sornak megfelelő három sorpárt egyeztethetünk: *Ítéld meg... — Viseld... gondomat — Az ártó... embert... elverd.* Az egyeztetésből következik, hogy az *ítélj meg* fordulat az *ártó emberrel szembeni védelem kérésével* egyenértékű.

A második szakaszban a második és a harmadik sorpár ismétlődő, azaz párhuzamos panasza — *...miért vetsz el... — Mért kell öltöznöm... gyászba... — az ellentét erejével nyomatékosítja a megtartó bizonyosság első periódusbeli megfogalmazását: Oltalmazóm, tudom, Te vagy... A harmadik és a negyedik szakaszban a párhuzamok száma megszorodik: Küldd el világosságodat — bocsásd rám igazságodat / vezessen engem... — vigyen föl engem... — ...hadd jutok — ...járulok / hegyormaidra — szent Sátorod elé — Szent oltárodhoz — színed elébe.*

Ezek a megfogalmazások kölcsönösen magyarázzák egymást — úgy, hogy második és harmadik soruk egyúttal fokozást, emelkedést is érzékeltet.

A negyedik és az ötödik szakaszban az első két-két sor párhuzamát, illetve ellentétét a harmadik sorpár célt jelölő, illetve okadó magyarázó szavai fűzik tovább, és oldják békévé a bizonyosság himnikus újrafogalmazásának a jegyében: *Citerám pengő hangja szálljon / dicséretedre, én Királyom. És: Zeng még ajkamról hálaének / szabadulásom Istenének.*

Befejezésül csak annyit, hogy Dsida zsoltárparafrázisában a strófák Chevy Chase formájú első két periódusa a ritmikai szövegköziség eszközével a *Szózatot* és *A walesi bárdokat* idézi emlékezetünkbe.

Halott nyár

Halott nyár jött.

*De mint a régi szentek teste
illatozik, akárcsak este
eleven, hű petúniák
s oly szótlanul, amint a fák
gyümölcsaik titkával ottan
csak egymást nézik meghatottan.*

*Nemléted hantján csak a föld,
a por támadhat föl?*

*Vagy itt vagy, hiszen színek, levelek
megint úgy évszázadok veled.*

*Lepke módon rejtik árnyék-rajok
hogyan szemeid helyén semmi ragyog
s a szürkén izzó kerti lépcső
elszórt szavaink végső
oltára lett, mezítlén nyár szentélye,
hajnalkák kelyheinek kékje,
mert ég a kék és kék az ég:
mireánk mosolyt fakasztó ígék
itt várnak.*

Hogy vége a világnak.

Lacrimosa

*Könnyek, esők szemerkélnek,
ölelnék amíg élek
dunaparti kamasz lázban
és ott ahol sehol nyár van,
templomban, hogy Isten áldjon,
zebegényi szülőágyon,
éjszakai félálomban,
mint az örök világosban.
Nem lehetek olyan józan,
mint te a megszentelt jóban,
verejtekben esztelenül
s halálunkban meztelenül
örökké csak ölelnék
Istent falva eleségnek.*

BODNÁR DÁNIEL

Mustó Péterrel

P. Mustó Péter 1935-ben született Derecskén. Kilencéves korától külföldön élt. Franciaországban és Németországban jezsuita szerzetesnek tanult. 1963-ban Frankfurtban szentelték pappá. Tizenkét évig ifjúsági lelkészként működött Münchenben. Később szolidaritásból a bevándorló munkásokkal hónapokig mosogatott egy berlini vendéglőben. 1977–1991 között Kolumbia fővárosában, Bogotában élt. A veszélyeztetett családok megsegítésére a helybeliekkel együtt szociális intézményeket hozott létre. 1991-ben tért vissza Magyarországra. Rendszeresen vezet csendmeditációs lelkigyakorlatokat Tahiban és Németországban. 2008-ban a Longinus Kiadónál jelent meg Remény és kétség között Bogotá utcáin című könyve.

Önt 1963-ban, Frankfurtban szentelték pappá. 1965–1977 között Münchenben ifjúsági lelkész volt. Innen elbocsátották. Mi váltotta ki a feljebbvalói neheztelését?

A konfliktusok a hetvenes években kezdődtek, amikor már a müncheni egyházmegyében fiatalokkal foglalkoztam, papi és világi segítőkkel együtt. A mi diákcsoporthunk a '68-as, demokratikus szellemben próbált működni, így tanulmányozták a Kommunista Kiáltványt is. Az egyházmegye többek között emiatt is rossz szemmel figyelte a működésünket. Az tény, hogy sok mindent megengedtem a fiataloknak, a II. Vatikáni zsinat szellemében nem zárkoztam el a más vallásúak, a másként gondolkodók elől, párbeszédre törekedtem velük. A demokratikus gondolkodás jegyében döntöttünk arról is, hogy beengedjük a központunkba nemcsak a diákokat, hanem a dolgozó fiatalokat is, sőt azokat is, akik összetűzésbe kerültek a törvénnyel. Ez utóbbi volt a konfliktus kirobbanásának legfőbb oka, ugyanis az egyházmegye vezetői közül többen úgy vélekedtek, hogy ezt a három csoportot nem lehet összekeverni. Közölték velünk, hogy a Diákközpont, ahol dolgoztunk, csak a diákoké, a munkás fiataloknak hajlandók egy barakkot felépíteni, a törvénnyel konfliktusba kerülő fiatalok viszont menjenek a szociális munkásokhoz. A püspökségen azt is megkérdezték tőlem, hogy hányszor miséztem ezeknek a problémás fiataloknak. Egyszer sem, válaszoltam, ők ugyanis nem azért jöttek hozzánk, hogy misét hallgassanak. Többségük távol volt az egyháztól, ezért semmiféle eredményt nem érhattünk volna el náluk, ha rögtön misszionáriusként viselkedünk, Istenről, Jézusról beszélünk nekik. Emberileg szerettünk volna velük foglalkozni, igyekeztünk megszeliidíteni, nevelni őket. Szabadossággal is megvádoltak bennünket. Az igazgatónk annyira elkeseredett, hogy még a papi hivataláról is lemondott. Végül az egyházmegye teljesen lecserélte a központban dolgozó gárdát. Engem arra kértek, hogy önként távozzam, de szolidaritást vállaltam a többiekkel, akiket elbocsátottak, s azt mondtam, bocsássanak el engem is. Ez meg is történt. Akkor nagyon rosszul éreztem magam, de ma már hálás vagyok, nem a konf-

liktus miatt, és nem is azért, mintha különösebben büszke lennék erre. Ha azonban ez nem történik így, akkor nagyon nehezen szántam volna magamat arra, hogy elmenjek Dél-Amerikába.

Miért pont oda utazott 1977-ben?

Nagyon régóta élt bennem a vágyakozás, hogy messzire menjek. Megjegyzem, hogy már négyéves koromban azt mondtam, kínai misszionárius leszek. Később, a II. Vatikáni zsinat ideje alatt, amikor teológiát tanultam Frankfurtban, meglepett és örömmel töltött el bennünket, fiatal jezsuitákat, hogy milyen nyíltan gondolkoztak a latin-amerikai püspökök. 1968-ban a kolumbiai Medellinben megtartott püspöki konferencia dokumentumai egy felszabadító teológiának a szellemét hirdették. Különösen érzékenyen foglalkoztak a szociális kérdésekkel, s tették szavá a súlyos társadalmi igazságtalanságokat. Peter Hansen, Peruban élő dán jezsuita barátom erről lelkes leveleket írt nekem. Miután Münchenben mint ifjúsági lelkeszt elbocsátottak, 1977-ben hosszabb időre Dél-Amerikába indultam. Peter Hansent szándékoztam meglátogatni, aki akkor már tizenkét éve a kecsua indiánok között élt. Csak egy hátizsákot vittem magammal. A legolcsóbb közlekedési eszközöket vettem igénybe. Olcsó panziókban szálltam meg. Olyan szerényen éltem, amennyire csak bírtam. Az Egyesült Államokból délnek vettem utamat. A kisemmizettek mellett elkötelezett embereket és projekteket kerestem. Így zarándokoltam tizenhárom hónapig. Kolumbia fővárosába, Bogotába hívtak meg, ahol a Fialalok Állama, a Benposta működött. Ez az önszerveződő és önfenntartó közösség keresztény eszméket vallott az őskeresztények értelmezésében, ahol minden közös, igazságos, és a világban a békét szolgálja. Egy ilyenfajta program a II. Vatikáni zsinat után lelkesítő volt számomra. Ifjúsági lelkeszként Münchenben hasonló elképzelésekről álmodtam, több projektet meglátogattam. Amikor aztán Bogotába jutottam, három hónapig Benpostában éltem. Padre Javier szalézianus atya intézményét is megismertem, amely jelenleg is kizárólag utcán élő gyerekek nevelését szolgálja. Neve: Program utcán élő gyerekek számára. Padre Javier rendtársa, Padre Vaccaro később Európába is elutazott, hogy pénzt szerezzen munkájukhoz. Ebben tudtam segídekzni, miután visszatértem Németországba. Már akkor meghívott, hogy dolgozzak velük együtt egy ideig az utcagyerekek intézetében. 1979-ben tértem vissza Bogotába, azzal a szándékkal, hogy ott hosszabb időt töltek. Először az utcagyerekek világával ismerkedtem. Igyekeztem néhányuknak valamiféle életlehetőséget biztosítani. Legtöbb esetben ez nem sikerült. Valójában mindig a felszabadító istenkép élt bennem. A rossznak nemcsak a következményeit szerettem volna gyógyítani, hanem az igazságtalan, embertelen társadalmat megváltoztatni, együtt küzdeni olyan közösségekkel, ahol minden emberben Isten képét látják és tisztelik. Azt szerettem volna megismerni, hogyan érvényesül a felszabadítás teológiája a gyakorlatban.

Mit jelent ez pontosan?

Például a jezsuiták Peruban az őslakosok számára sok helyen művelődési házat létesítettek. Közülük ugyanis sokan semmiféle képzést nem kaptak. Szakmát tanítottak nekik, törődtek szellemi-lelki, vallásos nevelésükkel, de társadalmi helyzetük felismerésére is tanították, és öntudatra ébresztették őket. A szerzetesek, kifejezve azonosulásukat a szegényekkel, közéjük költöztek, fő hivatásuknak tekintették a velük való törődést. A jezsuiták Mexikóvárosban eladták legnagyobb iskolájukat, ahová a jómódú szülők gyerekei jártak, a szerzetesek pedig kiscsoportokban kiköltöztek a szegényebb negyedekbe.

Egy kicsit hasonló ez ahhoz, mint amit Teréz Anya és nővérei tettek Kalkuttában...

Egyrészt hasonló, abból a szempontból, hogy ezek a jezsuiták teljes érdeklődéssel és szeretettel fordultak a társadalom kitaszítottjai, vesztesei felé, másrészt viszont van egy nagy különbség is: Teréz anyja odaadón ápolta, gondozta a rászorulókat, nem kereste a társadalmi igazságtalanságok okait, nem kutatta, hogy valaki miért fekszik az árookban, az út szélén. A latin-amerikai szerzetesek viszont — jezsuiták, domonkosok, szaléziánusok és mások — a szegénység társadalmi, gazdasági, politikai okait is keresték, hogy azokat felderítsék. A Felszabadítás Teológiája kifejezés Gustavo Gutiérrez perui szerzetes könyvének címéből származik. Ennek az irányzatnak a képviselői az igazságtalanságok okait is megnevezték. Ezek az okok ma is ugyanazok, mint korábban voltak. Az általánosan elfogadott gazdasági rendszer felépítése olyan, hogy a társadalom megoszlik a kis-számú gazdagok és a nagyszámú szegények között. A felszabadítás teológiája sokszor használja a marxista nyelvezetet, rámutatva többek között arra, hogy a kapitalista társadalmakban nem az ember a fontos, hanem a tőke. A legfőbb cél a materiális javak minél nagyobb felhalmozása, nem pedig az emberek boldogulása és élete. A szocialista rendszer összeomlását követően ez a gazdasági irányzat sokkal erősebbé vált. Addig ott élt a félelem a nyugati világ gazdasági-pénzügyi elitjében a marxizmus-leninizmus térnyerésétől, ezért visszafogták magukat. Miután a szocializmus összeomlott, újra teret nyert a vadkapitalizmus, hiszen megszűnt a korlátozó erő, nincs ellensúly, amely gátat szabna a gazdasági, pénzügyi folyamatokat irányítók mértéktelen mohóságának. Ők soha nem a tömegek, az emberek többségének a javát keresik, csupán egy szűk rétegét. A többiekkel nem törődnek. Áthidalhatatlan az ellentét a gazdagok és a szegények között. Hangsúlyozom ugyanakkor, hogy nem annyira az egyes ember önzésére gondolok, tehát nem individuális erkölcsre, hanem arra, hogy a hatalmi pozícióban lévő személyek olyan struktúrákat hoznak létre, amely tökéletes táptalaja az igazságtalanságok megszületésének. Gondoljunk csak a szomorú aktualításra, hogy mi történt a világban, a pénzügyi szektorban. Mindazok, akiknek rálátásuk volt a folyamatokra, pontosan tudták, hogy rendkívül veszélyes mindaz, ami történik, mégsem tettek semmit annak érdekében, hogy megakadályozzák a tragikus végkifejletet. Nem csupán az egyes ember önzéséről és kapzsiságáról van itt szó, hanem magának a rendszer-

nek a tarthatatlanságáról, amely lehetővé teszi például a fedezet nélküli kölcsönzést a minél nagyobb haszon reményében. A gazdasági válságot mindig a kisemberek szenvedik meg, ők vesztik el az állásukat, az ő házukat, lakásukat árverezik el. Azokat viszont, akik előidézték az összeomlást, senki sem fogja felelősségre vonni, még erkölcsileg sem, nyugodtan élük tovább az életüket, gazdagságban, fényűzésben. A legszomorúbb ebben talán az, hogy társadalmilag mindez teljesen elfogadott. Ma általános a vélekedés, hogy ez a legideálisabb gazdasági és társadalmi rendszer, amiben élünk, s ebbe beletartoznak a nem tiszta pénzügyi hitelezések, spekulációk is, ezért szinte lehetetlen alapvető változásokat elérni. Főleg azért nem, mert a hatalmi helyzetben lévő személyek, csoportok — a rendszer legfőbb haszonélvezői — sem akarnak változtatni, elfogadják, hogy ez van, ennek így kell lennie. A sajtó és a média nagy része pedig ezt hirdeti a tömegek felé. Így aztán, ha fellépne egy olyan politikai erő, amely nyíltan hirdetné, hogy ellene van a mostani állapotoknak, s célul tűzné ki a rendszer alapvető megváltoztatását, nem kapna többet öt százaléknál. Ez így lenne mindenütt a világban, Magyarországon is. Az Amerikai Egyesült Államokban is a két nagy párt egyetért abban, hogy ez a mostani rendszer jó, ezen nem kell alapvetően változtatni, igaz, hogy most éppen belebuktunk, de majd kilábalunk belőle, s ugyanúgy megy minden tovább.

A súlyos gazdasági-társadalmi igazságtalanságok ellen a 20. században két nagy irányzat lépett fel, a náciizmus és a kommunizmus. Mindkettő kegyetlen totalitarizmusba torkollott, több mint százmillió ember halálát okozta. A szociális piacgazdaság is megbukni látszik. Az evangéliumi — a szeretetre és irgalmasságra épülő — alapokon álló szocializmus talán megfelelő válasz lehetne, de ez sajnos utópiának látszik, hiszen társadalmi méretekben kellene megváltozniuk az emberi lelkeknek.

Ne essünk tévedésbe: nem csupán a náci és a szovjet szocializmusnak voltak nagyszámú áldozatai. A kapitalizmusnak is rengeteg áldozata volt és van. Dél-Amerikában például nagyon sokszor önmagukat kereszténynek valló és vasárnaponként misére járó diktátorok kíméletlenül gyilkolták népük gyermekeit. Guatemalában nem a régmúltnak tekintett 16., hanem a 20. században irtották az indiánokat. Argentínában, Chilében szisztematikusan pusztították el a hatalom képviselői a másként gondolkodókat. A ma uralkodó pénzügyi-gazdasági rendszer áldozatait is lehetne számszerűsíteni a marxizmus és a náciizmus áldozatai mellett. El lehet dönteni, hogy melyik a több vagy a kevesebb, de egyetlen áldozat, egyetlen gyilkosság is sok és elfogadhatatlan. Ami az evangéliumi alapokon álló szocializmust illeti, hogy az utópia-e? Ha az utópiát nem negatívan értelmezzük, hanem mint víziót, egy eszményképet, mennyországot, zarándokhelyet, ahová törekszünk, akkor azt mondom, hogy igen. Az Evangélium irgalmassága és emberszeretete, az a kép, amit Jézus Krisztus az egész földi életével felmutatott nekünk, számunkra, keresztények számára egy vízió, egy utópia. Ez abból is látszik, hogy keresztre feszítették, de valljuk, hogy ezzel nem lett vége a történetének, hiszen feltámadt. Tehát ez az emberszerető, minden egyes embert Isten gyermekének tekintő rendszer vízió. Jézus maga is azt mondta, szegények mindig lesznek veletek. Ez azonban nem azt jelenti, hogy ne csináljunk semmit, hanem éppen azért, mert szegények mindig lesznek, sose nyugodjunk bele, hogy ez így van.

Ön az imént említette, hogy amikor 1977-ben Dél-Amerikába ment, célja volt, hogy megváltoztassa az akkori igazságtalan társadalmat. A világ azóta sem lett sokkal igazságosabb. Milyen eszközei lehetnek egy jezsuita szerzetesnek a társadalom jobbításában?

1979–1991 között Kolumbia fővárosában, Bogotában utcagyerekekkel foglalkozott. Élményeit tavaly megjelent, Remény és kétség között Bogotá utcáin című könyvében írta meg. Az egyik, ami azonnal feltűnik, hogy az utcára kerülő gyerekek szinte kivétel nélkül a szegény, csonka családokból kerülnek ki. Ma viszont nem csak Kolumbiában, de például Magyarországon is növekszik a szegények száma, széthullanak a családok. Egy jellegzetesen harmadik világbeli jelenség begyűrűzhet a fejlettebb világba is?

Dél-Amerikában, majd később Magyarországon is olyan emberekkel, csoportokkal próbáltam együttműködni, akik valamilyen formában az emberek lelkével, szellemével is törődtek, s nem csupán az anyagiakban gondolkoztak. Természetesen pénzre szükség van, hiszen Bogotában az utcagyerekek között megtapasztalhattam a szegénység súlyos következményeit, de a pénz nem lehet a cél. Például az egyik kolumbiai szerzetes barátom szociológiai tanulmányai befejezése után a jezsuita egyetemre kerülhetett volna tanítani a gazdag családok gyerekeit. De kötelességének érezte, hogy ne felejtse el a szegényeket. Az egyetemen elfelejtette volna, mert ő maga is szeretett jól élni. Ezért olyan környezetben kívánt dolgozni, ahol a feladata maga kényszeríti arra, hogy a szegényeket ne veszítse el szem elől. A szociális kutató-intézet munkatársa, majd igazgatója lett, később a jezsuiták szegény gyerekek oktatásával foglalkozó iskolarendszerének a vezetője.

Nemigen lehet párhuzamot vonni két annyira eltérő nagyságú, társadalmi-gazdasági berendezkedésű ország között, mint amilyen Kolumbia és Magyarország, bár amikor 1991-ben, közvetlenül a rendszerváltozást követően visszajöttem Magyarországra, úgy éreztem, itthon is elindult a latin-amerikanizálódás folyamata, s azóta a helyzet nem lett jobb. Ez azonban nem azt jelenti, hogy minden teljesen hasonlóvá válik, hiszen a két ország történelme, múltja és jelene nagymértékben eltér egymástól. Érdekes egyébként, hogy nem minden dél-amerikai országban volt annyi utcagyerek, mint Kolumbiában. Nagyon sok az utcagyerek viszont Afrikában, például Kenya fővárosában, Nairobiban. A képhez hozzátartozik, hogy Európában és Magyarországon nagyon sok olyan gyerek meg sem születik, akiből esetleg később utcagyerek válhatna. Nem hiszem, hogy Magyarországon — még ha a szegénység növekszik is — olyan mértékben elszaporodnának a jövőben az utcagyerekek, mint Bogotában a hatvanas-hetvenes években. Az annak a kornak volt a kísérőjelensége, amikor az egészen elszegényedett vidékekről az emberek betódultak a nagyvárosba, de a változás csupán annyi volt az életükben, hogy a vidéki nyomorból a nagyvárosi nyomorba jutottak. S ekkor alakultak ki ezek a családjaikból kiszakadt gyerekbandák, akikért senki nem volt felelős. Közülük sokan romantikus kalandként éltek meg mindazt, ami az utcán történt velük. Másfél évvel ezelőtt beszéltem egy volt utcagyerekekkel, aki azt mondta nekem: most kíméletlen rablóbandák vannak, amikor mi voltunk utcagyerekek, az még játék volt és romantika. Ez sem teljesen igaz, mert nagyon sok mindent megéltem annak idején közöttük, s nem állítanám, hogy minden csupa romantika lett volna, de hát az ember sokszor másként idézi fel az emlékezetében a megélt valóságot. Pláne ha az fájdalmas és szomorú volt, tele erőszakkal, a halál állandó közelségével. Ha volt benne romantika, az elsősorban annak köszönhető, hogy akkoriban még nem üldözték annyira ezeket a gyerekeket, csak később fajult el a helyzet. A mai Bogotá vá-

rosközpontjában egyébként már nem találhatók utcagyerekek, katonai nyomásra tiltották ki őket onnan. Magyarországot illetően úgy gondolom, hogy a klasszikus értelemben vett utcagyerekek nem fognak felbukkanni, de a nagyobb szegénység, iskolázatlanság és munkanélküliség miatt növekedni fog a rablások száma, és ezzel párhuzamosan megerősödnek a radikális irányzatok.

Könyvében idéz egy magas rangú katonatisztet, aki meggyőződéssel vallotta, hogy az utcagyerekek problémájára a likviditás lenne a megoldás. Az úgynevezett Fekete Kéz csoportnak pedig gazdagok fizettek azért, hogy megöljék az utcagyerekeket. Ez azért döbbenetes.

Világjelenség, hogy kritikus helyzetekben sok ember elúzná, vagy likvidálná a neki nem tetsző személyt, társadalmi réteget, etnikai csoportot. Csak ezt nyíltan kevesen merik bevallani. Nem tudom, hogy Magyarországon hány százaléknyan üznék el szívesen az országból a cigányokat. Máig indulatokat kiváltott kérdés, hogy 1943–44-ben a magyar társadalom miért nem védte meg jobban a zsidókat, miért engedték meg, hogy összetereljék és elvigyék őket a vagonokban. Biztos, hogy nem mindenki értett ezzel egyet. Ám a tömeg irányzatokat követ, kicsit vakon, az erkölcsi dimenziókat pedig mellőzi, különösen válságos helyzetekben. Elsődleges szempontja a biztonság, a meglévő megőrzése, s ezért könnyen azok ellen fordul, akikről azt hallja, hogy azok veszélyeztetik az ő biztonságát, maradjon inkább minden úgy, ahogy van, még ha az nem is jó igazán, de legalább nem jár felfordulással. A tömeg hajlamos fekete-fehérben látni a világot, angyal és ördög, szent és gonosztevő, s meggyőződése, hogy mindig ő áll a jó oldalán. A tömeg nem veszi figyelembe az Evangélium egyik lényeges gondolatát, hogy Jézus a bűnösökért jött, a vámosokért, az adószedőkért, nem az egészségesekért, hanem a betegekért, hogy el ne vesszenek, hogy megváltozzanak, s életük legyen. Ez az Evangélium szelleme. Sajnos azonban minél válságosabb egy helyzet, annál gyakrabban merül fel a likvidálás gondolata, mint úgynevezett végső megoldás, a patkányirtás. Visszatérve a vészorszakra, történelmi tény, hogy a nyilasok milyen könnyen likvidáltak embereket. A másiktól való félelem — függetlenül attól, hogy az mennyire megalapozott — könnyen kiválthat az emberből gyilkos indulatot, s teheti őt vakká. Amikor egy társadalomban sok ember érzi úgy, hogy baj van, akkor eluralkodnak a radikális érzelmek, s könnyen szörnyűséges tettekbe torkollhatnak, ember-, de akár népirtásba is. Erre rengeteg példa van a történelemben, de ezen a téren él bennem a remény, hogy az emberiség képes a fejlődésre, talán érzékenyebbé válik majd arra, hogy mit tart erkölcsösnek és mit erkölcstelennek, s határt szab az öldöklésnek.

A bogotai utcagyerekekről írt könyvében felidéz egy esetet, amikor egy volt iskola-társa, Éva, aki jó mód-ban él a családjával, szeretné, ha többször

Nekem akkor nagyon nehezemre esett elfogadnom az ismerősöm kérését, mert úgy éreztem, jó módú honfitársaim között nagyon könnyen megfélemlíkezhetnék szegény embertársaimról. Olyan nagy volt ugyanis az egzisztenciális különbség, hogy képtelen voltam feldolgozni magamban. Úgy éreztem, hogy döntenem kell, hová tartozom. A jólét, a kényelem számomra is vonzó tud lenni. Ezért nem vállaltam a magyar kolónia szolgálatát. Pedig nagyon jó szándékú emberek vol-

elmenne hozzájuk, s elvállalná a magyar kolónia papi vezetését. Ettől Ön megriad, mert úgy érzi, a szociális különbségek olyan nagyok a kolónia tagjai és az utcagyerekek között, hogy lehetetlen két annyira ellentétes világban elköteleződni. Csak a teljes azonosulás lehet a megfelelő módszer a társadalom számkivetettjeinek a segítése terén?

Könyvében nem titkolja, hogy előfordult, nem szeretne egyik-másik gyereket, például a Delio nevű fiút, aki kilenc éves volt, amikor az édesanyját meggyilkolták, és akiről egy pszichiáter azt jósolta, teljesen alkalmatlan az önálló életre, ezért fiatalon fog meghalni, hajléktalanként. Ám azóta eltelt több mint huszonöt év, és Delio rácáfolt erre, rendszeresen dolgozik, leérettsgízett, családot alapított. Hogy sikerült legyőznie az iránta való ellenszenvét?

tak. Nehezemre esett, hogy ilyen kedves embereket visszautasítottam, de következetes szerettem volna lenni. Ez egyébként nagyszombaton történt. A bőséges és kitűnő ebéd után Éva fia autóval vitt vissza az utcagyerekekhez. Velük akartam a húsvéti feltámadási szertartást megünnepelni. Már vártak rám harminchárman. Először szemet szűrt nekik, hogy autóval érkezem. Rögtön megjegyezték azt is, hogy bort ittam. Nem tettem szemrehányást, mégis rossz volt a lelkiismeretem. Ennek ellenére a húsvéti szertartás a harminchárom gyerekkel nagyon szépen sikerült. Az Evangélium az ő jelenlétükben mindig konkrét, megfogható, eleven. Tudják, kik a prostituáltak és bűnösök. Tudják, mi a remény és kétség, kilátástalanság, reménytelenség. A világosat és sötétet meg tudják különböztetni. Úgy ismerik az életet, mint a halált. Nekünk, jóllakottaknak sokkal kevesebb fogalmunk van arról a világról, amelyhez Jézus beszélt. Mi nem ismerjük Jézus hallgatóinak gondját, baját, de az utcagyerekek ismerik. Azonnal tudják, és mindjárt megértik, miről van szó. Számunkra a vallás a lélek vigasza, nekik Jézus szava a színtiszta valóság.

Delio sokáig se dolgozni, se tanulni nem akart, teljesen természetes volt számára, hogy másokon élősködik. Még hirdette is, hogy boldog lenne dolgozni, ha a bátyja fizeti a szállását. Nem hagyott azonban nyugodni a gondolat, hogy nem szeretem. Egyszer aztán egy gondolat, egy érzés tört rám: ha igazán hiszem, hogy mindenki Isten teremtménye, Delio is az. Ha létrehozta, és a létben megtartja, lát valami kedvelni valót, szépet benne, amiért szeretni tudja. Ettől a gondolattól először megborzadtam. Visszataszító volt. Undorodtam tőle, mert agresszív volt, semminek sem felelt meg, amit én emberi értéknek láttam, semmi olyannak, amit szeretni tudtam volna. Ha hiszem, hogy minden ember Isten képmására van teremtvé, akkor ő is Isten képmása, és a Szentlélek őbenne is működik. Ha igaz, amit gondolok, akkor Deliót nem kerülhetem ki. Ha elfordulok tőle, akkor Istentől fordulok el. Szinte fájt elfogadni annak a lehetőségét, hogy benne meglássam Isten arcát. Ha Isten teremtménye, ennek a következménye az is lehet, hogy én is felfedezhetnék benne valami kedveset, szépet, szeretnivalót. De egyáltalán található benne valami jó, valami szép? Ilyen ízlése lenne Istennek? Semmi vágyam nem volt, hogy Delióval foglalkozzak. Napokba, talán hetekbe telt, amíg ki tudtam mondani, hogy nem rázhatom le magamról többé ezt a szörnyű embert, nem fordulhatok el teljesen Deliótól. Valami-képpen meg kell engednem, hogy közelebb kerüljön hozzám. Egyik alkalommal megkértem Deliót, kísérjen el a városba. Busszal mentünk, s akkor elszántam magam, hogy meghallgatom. Ő beszélni kezdett, és én csodálkozva vettem észre, hogy már nem is agresszív. Nyugodtan beszél. Az is feltűnt, hogy jobban ismeri és kritikusabb szemmel nézi magát, mint gondoltam. Először ott a buszban érintett meg az érzés, hogy Deliót tudom becsülni. Ő tanított meg arra, hogy próbáljam minden emberben Isten képmását keresni, azt meglátni,

amit a Teremtő kedvelhet benne. Amikor először tört rám ez a gondolat, még megrémültem. Utólag azonban hálás vagyok érte. A De-lióval való konfliktusokon keresztül többet tanultam az életről, az emberekről és a jó Istenről, mint talán akárki mástól.

Ön különbséget tesz a lelkiismeret-furdalás és a bűnbánat között.

Ez nagyon nagy különbség. A lelkiismeret-furdalás sokszor a saját önképemmel van kapcsolatban, hogy nem vagyok olyan, mint amilyen szeretnék lenni önmagam vagy más előtt, s ez bánt engem. A rossz lelkiismeret önvádolás. Ez azonban nem az igazi bűnbánat. Számomra az igazi bűnbánat ajándék, Istennel kapcsol össze, bizakodást teremt. A rossz lelkiismeret önvádolás. Mégis szükségünk van önvádra, rövid ideig, csak nagyon rövid ideig, csak éppen addig, amíg bűnbánat nem születik. Fáj, mint a tövis a lélekben. Ez az a tövis, amiről Szent Pál beszél. Figyelmeztet, ébren tart, serkent, hogy jobban odafigyeljek, hogy észrevegyem, meglássam minden-
kiben, még egy utcagyerekben is Isten gyermekét.

Könyvének egyik szereplője, egy alig tízéves kislány azt kérdezte Öntől: Atya, én is Isten képmása vagyok? Mit lehet ilyenkor mondani egy gyermeknek, aki eddig csak az élet kíméletlenségeivel, vastörvényeivel találkozott, nem kapott szeretetet senkitől?

A gyerek kérdése kapcsán engem az döbbsentett meg, hogy egy keresztény szekta tagjai ítélték el őt. Nem rossz szándékból, hanem azért, hogy megtérítsék. Az igaz, hogy az utcagyereknek is meg kellett volna, vagy meg kellene térniük, de olyasmit akkor sem szabad nekik mondani, hogy nem vagy Isten gyermeke, mert koldulsz és lopsz, emellett pedig szipózol. Ha ugyanis egy gyerek olyan helyzetbe kerül, hogy az életének a rendszeréhez hozzátartozik a lopás, akkor a megtérés nem ott kezdődik számára, hogy nem lop, hanem ott, hogy keres egy másik utat ahhoz, hogy más körülmények között éljen. Előfordul, hogy az utcagyerek büntetése a lopásért halál, megölik őt. Ellenben az, aki milliárdokat sikkaszt, vagy tékozol el, az szabadon járhat-kelhet, akár a társadalom megbecsült tagjaként is. Az utcagyerekeket borzasztóan nehéz meggyőzni arról, hogy Isten őket is szereti, mert önmagukat elítélik. Egyik alkalommal megkérdeztem tőlük, hogy szerintük jók-e a csicsérgő madarak? Valamennyien igennel válaszoltak, de önmagukról egyikük sem állította ugyanezt. Tudták és érezték, jó, hogy a madarak vannak, függetlenül attól, amit tesznek, mert jó, hogy léteznek. Csak éppen önmagukra vonatkoztatva képtelenek ezt kimondani. Olyan mélyen érzik annak a tudatnak a súlyát, hogy saját maguk és egész környezetük rossznak tartja őket. Egy jó családban nevelkedett gyerek nem tartja magát rossznak, védekezik ellene. Az utcagyerek nem képes erre, annyi minden összetört már benne. Nehezen — vagy egyáltalán nem — hiszi el, hogy egy szegény közelebb van Istenhez, mint az, aki őt elítéli. Pedig a nincstelen talán kedvesebb Istennek, mint az, aki jómódban él. Nem a tehetős, hanem a szenvedő, a magatehetetlen Isten váltotta meg a világot a keresztfán. S azok az utcagyerek, akiknek hiányzik a család és a szeretet, akiket megítélnek, elítélnek és súlyos bűn tudata terhel, csak ők tudhatják igazán, mit jelent a megváltásban reménykedni.

VASADI PÉTER

Kép, képzelet, Evangelium

Hans Urs von Balthasarnak

„A filozófia... szeretetjellegű tudásforma”

Max Scheler

(A Lényeg-tanulmányból)

1926-ban született Budapestén. Költő, író, esszéista. Legutóbbi írását 2009. 3. számunkban közöltük.

A mottó meglehetősen egyszerű, egyszerre mély és kézenfekvő állítását vonatkoztathatjuk (ilyenféle megokolással: akkor *tehát*) a művészetre, a hitre, és a hitből kibomló teológiára is; szeretetjellegű tudásforma mindhárom. Vagyis az emberi szellem egészét, a valóság lényegét és külső anyagságát egyaránt érintő, befogadó, föltáró és leíró megismerő-szenvedély szükségképpen töri át az „emberi”-nek a határát azzal, hogy szeretetjellegű, s mint ilyen belenő az „abbahagyhatatlanba”, a végtelenbe. Hogy az emberi képes erre, azt látásának köszönheti. Ez nemcsak azt jelenti, hogy van szeme, hanem hogy látó értelmé, teremtő, összerendező és átlátó képzelete, minden cselekvési módjára kiterjedő alkotói energiája van; ahogy a „teljes ember filozófus” (M. Scheler), ugyanúgy lát is a teljes ember („akinek van szeme”). Itt már olyan tudásról gondolkodunk, amelyet át- meg átszöttek a katalogizálható ismeretek, de ezek a(z egyetemes) látás életté formálódó, testesülő organizmusát szolgálják még a Totális Transzcendenciát illetően is, mert az most, az itt-létben nekünk „szem-nem-látta”, tehát majd szem-látta lesz; a mennyben nincs fölösleges tudás. Az akadálytalan, sőt megakadályozhatatlan látás ennek az állapotnak nemcsak a lényegéhez tartozik, hanem egyenesen a követelménye; az a „szféra” nem ismer elvonást, korlátozást és részlegességet. Ez a színről színre látott Szeretetből következik, aki a Tudás maga.

Innen közeledve visszafelé az emberibe, azt mondhatjuk, hogy a tehetség nem is más, mint látni-tudás, a „szeretetformájú” Szellem legyező-alakban *értő*, átfogó, teremtő, biztos, de mechanikailag kiismerhetetlen irányítása, ösztökéje, parancsa és óvása szerint. A tehetség tehát nem vak energia (Pilinszky). Hitünk tárgya — írja tovább — táplálja hitünket, sőt a tehetségünket is. Ezért a tehetség elkülönített, mintegy gyökértelenített szemlélete a szellemi-lelki életben a legsúlyosabb tévedés. Tehetség-hit-hitünk tárgya: ez nem szétszedhető, variálható... lánc, hanem *élő* egész; „így ami a Máté-passióban... megragad, az” — nem a Jézusról szóló történet különlegessége, hanem — „Jézus jelenléte”.

A szeretetformájú látás kilendít a láthatatlan látásába, oly erővel, hogy a láthatatlant jelenlévővé teszi; megtestesültté. Az itt láthatóba pedig behatol, s föltárja a benne láthatatlant. Ez a „szeretetjellegű látásforma” a kép.

Nem az ábrázolhatatlan szeretet — mintegy szükségképpen naturalista szépégésbe torkolló — ábrázolásáról beszélek, hanem arról a képiségről, képre kötelező, képre vágyó, kíméletlen s kendőzetlen, képesítő, képező erőről, mely ugyanannyira tartozik az igazsághoz, mint a bent megjelenő, de kivetülni kényszerülő s kényszerítő, szelíden zsarnoki szépséghez. Ez rendezi szigorú kompozícióba az alkotó(i) elemeket. E mozgásnak kimondatlanul, nem programozottan, külső-belső kódolás nélkül szeretetjellege van, s ez szétsugárzik. E képiség telje a remeklés műben s igében. Az a szó, szín, hang, forma, hangzat, látvány vagy anyagtalan jószág, amely után csak csönd következhetik. Ez a látásmód újként, s mindig újra újként tárja föl a már ismeretet, mutatja be, de nem bizonyítja, hogy az „igaz” sokkal inkább „kép-es” (kinyilatkoztatott), mint logikai. Hogy nem az igazság képe, de már az „igazság” szó maga, egyedül is képszerű. És *általa* minden egyes emberi szó önmagában is az. És sóvárognak a szavak (elemek), hogy behelyezzük őket a szeretetjellegű, s legbelül erre kimunkált látásformába, a hiteles képbe. A szavak sorsa az, hogy elmozdíthatatlanok legyenek „üdvösségükből”, a kompozícióból. A kép hitelessége pedig az, hogy a szavak végül — magasabb érdekből — tűnjenek el a kép szervezettségében. Ezt mondjuk költészetnek.

A kóros irtózás a hittől, és az ugyancsak kóros erőltetése a hitnek okozza, hogy az érdektől, haszontól, idegen s elleplezett szándékoktól mozgatott egzisztenciális küzdelem elsöpri, kiforgatja, meghamisítja a szeretetjellegű látásformának, az ontológiailag igaz jónak képét, képalkotó erejét, közjavát, eligazító, sőt beláttató *szépségét*. Ez a folyamat összemos, félrevezet és kiszárít. Így termelődik a tömérdék selejt, virágzik — az akár jó szándéokra hivatkozó — közepszer, szétbeszél, félreismer és téved a közvélekedés. Az ideges, mind hisztérikusabb hatalmi kép-telenség, mint világuralmi folyamat kép-erő, kép-zelet, kép-esség helyett fölfoghatatlanul pergő képözönt zúdít a nyakunkba, a józan, higgadtan távlatos, tervező, tehát (újja)teremtő beszéd elhal, s árad helyébe az egyhangú, hadaró szóözön, s a hatására keletkező, expanszív szétszóródást pedig az erőszak ellennyomással próbálja önmagába visszazsúfolni. Erre az állapotra mondja V. E. Frankl, hogy az általános értelmetlenség-érzet mára tömegneurózissá lett. A formák elveszítik határaikat, túlömlik a „test”, s el is enyészik. Az esszenciális jó s jók megjelenítőinek, képviselőiknek ugyanolyan félelmek vannak, mint a hánykolódó rossznak: mi lesz holnap?, ez a — rendre megválaszolatlan — alapkérdésük. Nem az, hogy mi a jó? A jó mindig szükséges, ezért mindig radikális, igazmondó, éles és pontos; ez (ő), az „ilyesmi” kelt ma

terjengő félelmet. A „szeretetjellegű közvetítés-forma”, a(z élő) kép, s társa, a(z élő) szó, s ige.

✱

Különös módon (az annyira elorzott, másrészt meggyanúsított) képzelet az, ami a végsőig védekezik. Miért? ... A képzelet a képzelgésnek legfőbb ellenfele. Tudja a képzelgésről, hogy szeretet-jellegtelensége miatt éppen képet nem tud teremteni. A képzelet a képet — mint minden későbbi valóság magvát — puha, óvó, érzéki és érzékeny tapintással rejt el a maga legmélyén, nem „fantáziaként”, hanem ténylegességgént. Így a képben, mielőtt egyáltalán létezne a valóság, már magzatként él: lehetősége megfogant. Minden valóságot ki kell hordani a „szeretetjellegű látásforma” titokzatos bizonyossága szerint: ezt talán nevezhetjük gondviselésnek. A képzelet tehát a gondviselés ancillája, nem pedig csapodár cselédje. A fantázia képzelet-pótlék; szervetlen, kitalációs, színes ugra-bugra a szellemi kúria kertjében, a ház mögötti fertályban, idehallatszik a karikázó ötletek öröme, de semmi közük a jól megépített valósághoz, mely megszületvén magán viseli magzatkori képét; a kiteljesedett valóságot nagygyá s egyetlené tevő ok, történet és rendeltetés ott van azon az eredeti képen. A képzelet tehát műhely, nem villogó, túlszillagozott játéktér. Nincs benne semmi, ami előzmények nélküli. A tulajdonos kiléte bizonytalan. Aki a magáénak hiszi, azt bármikor cserbenhagyhatja. Aki lemond róla, sőt aszketikusan ellene fordul, azt „fölgazdagítja”, akár menekülése közben is. Aki e behúzott zsalugáteres ablakokon akar bekukkantani, hogy kilesse a titkot, sötétbe néz. S nem érti, akkor miért csupa üveg a tető? Fölülről kap világosságot ez a kőrisfákkal körbevett kúria, mint Gárdonyi zöld-bordó betétes dolgozószobája.

Tiednek mondják a képzeletedet, de ne nagyon firtasd, mikor ajándékoztad meg magadat vele. Talán amikor a hajaddal. A szemmeddel. Meg a láthatatlanjaiddal... Használni s művelni kell a képzeletedet. Megszakítás nélkül, mert maga is így munkálkodik. Ez az a széttárt legyező alakú, személyhez kötött erő, amely nemcsak figyel, formáz, szül, temet s korrigál, hanem kegyetlen pusztítást is végez élőnek látszó, de holt „megszokottjai” közt. S új öntőablont készít az emberi bensőnek, e benső fluidumának; ezt hívjuk tehetőségnek, amely gondolat is, belső cselekvés-sorozat a szellem, a gondolatiság feszültségében. Ez sürget, elvet hidegen, kihúz, lenulláz, olykor szidalmaz is; nem ez a szellemed, sem a lelked, de átsuhan, áttűnik rajtuk, részeit alkotják ők egymásnak, védik és kárhoztatják egymást, ám össze nem keverednek. Van emberi szentháromság: az értelem, a lélek és a képzelet. Az első több a személyesnél, a második kevesebb a szellemnél, a harmadik a titkos koordinátor. Serényen munkálkodnak a „szeretetjellegű látásforma” képein az emberben lakó Szentháromság erőterében.

✱

A „szeretetjellegű látásforma” leghatalmasabb képe szent. S itt ez a jelző önmagánál többet, mert istenit jelent (ha mondhatom így): az Evangélium képe ez, amely *egyedül* Jézus Krisztust ábrázolja, aki az Ábrázolhatatlan Ábrája, de benne és általa *mindent*. A kegyelem, a sugalmazás, a sűgás a Jelenléttel együtt járó s láthatatlan, mégis nagyon is evilági ráhatás, a szépségével egy tanítása, a titkokkal rokon mély béke, a csöndnél szótlanabb hallgatás, amely a „szeretetjellegű látásforma” által észre is véteti *benne* azt a mindent, sőt megerősíti, átvilágítja, mintegy megfejt a teremtetek igazi mivoltát. Ezért azt is mondhatjuk, hogy a helyes, az éles látás szeretetformájú. Az ép forma szeretet-látó, és látás-jellegű. Az Alak azért láthatja a mindent, mert a szeretet lát benne. S ezért az Alakot is csak az láthatja jól (nem másra vakon, nem felekezeti befulladtsággal, nem szimplán, megkövűlve, nem diadalmas előregedettséggel, nem maga-bénító, kisszerű biztonsággal, nem rutinos, kitartó fölháborodással, mit az elridegűlő hit már nem tud megcsöndesíteni), csak az láthatja jól, akiben kép-formájú a szeretet, s akit a szeretet-formája képesít látásra. Vagyis a látás élet. Amikor Jézustól a vakok látásért, alapiában életért könyörögtek. Őt magát, Jézus Krisztust akarták mindenestűl; mintha tudták volna, hogy a szeműket bitorló sötétség nemcsak — szó szerint — világtalanná tette őket, hanem élettelené, Krisztustalanná is, és így kívűl rekedtek a „mindenen”. Míg a hittelenben a világosság is sötét, a hívőben a sötétség is világol (világ-ól...) Mielőtt látnának, a Szent-Kép, az Alak már áttetszővé, azaz lebeszélhetetlenűl „világért” könyörgökké érleli a vakokat. A szentek, akár látók, akár vakok, látnak; látják az általános sötétséget. Ami az Alakot széppé teszi, attól látnak ők.

Az Evangélium — a szentség — e látás által birtokolt örömmek a híre, vagyis az élet elfojthatatlanságának meghirdetése, a szeretetjellegű élet-formának, az örökéletnek.

Ami itt kirajzolódik, az az, hogy a létezésnek egyértelműen formája van. Ezt szemléljük közvetlen környezetünkben, Mindenségként a Teremtésben, az alakok és alakzatok végtelennek tetsző számában, elgondolhatatlan gazdagságában. Azt, hogy ezek a formák mindig megfelelnek a szépség egyik föltételének, a rendezettségnek, ami elrejtett célszerűséget takar, szerkezetként lappangó törvényeket, hogy a rendben rejlő célszerűség nem akar látszani, ugyanúgy, ahogy az ember alkotta szép-művekben a színek, a hangzatok, a hasonlatok, a váratlanul asszociatív, de távoli jelentések ellenpontozásában is be nem látható, követhetetlen, renden túli rend uralkodik; azt, hogy elemi léttapasztalatainkban is evilági paradoxitásokkal találkozunk, sőt ütközünk, amik lehetetlenné teszik az ítéletet; azt, hogy magából, az emberi megértésből nem hiányozhatik a megelőző elfogadás mozzanata, szóval ami itt kirajzolódik, az a Legszentebb Alak megjööttével tárja föl s mutatja meg magát még átélhetően bizonyoltnak, mégis a végsőkig egyszerűnek: az Evangélium épp oly

szép, mint amilyen az Alak, legföljebb „átmegy” majd az Alakba, akiből jött, akit szóban, írásban le is képez; ugyanúgy elragadóan *kép-es* az igazsága, mint amennyire kép maga az Igaz is, ezzel bizonyítva, hogy nincs, nem lehet szép mű az, ami nem igaz, s ami nem ugyanúgy cselekvően, pontosan, megjelenítően, tiszta egyszerűségével nem vállalja a leírt, jelentéktelennek tetsző események megfeszítettségét, ahogyan azt az Alak vállalta életében s életéként; ami itt kirajzolódik, az egyszerűen maga a Szépség, ez, ő lát és láttat, nem akar tetszeni, de hódít, ráadásul már-már közönyös „fölületes”, de tényleges nagyhatalommal, s ez zengést hagy maga után, de továbbgördül, amely minden pillanatban beteljesedik, mégis akkor valósul meg igazán, amikor elnyugszik. Ez a Szépség szeretettelgű látásformában bontja ki Képét, amely már akkor merő Élet, amikor írásban kezdődik el, s benne válik látvánnyá. Ha tényleg a teljes ember filozofál, akkor a szépséggel is a teljes ember szembe-sül. E sorok írója szerint azért, mert a teljes ember él, érez, gondolkodik és alkot. A Szépség tehát a teljes ember Szeretete is, Tudása is.

A VIGILIA KIADÓ HÚSVÉTI AJÁNLATA

<i>Teréz Anya</i> : Jöjj, légy a világosságom!	3.200.-
<i>Rupert Berger</i> : Lelkipásztori liturgikus lexikon	4.300.-
<i>Halmai Tamás</i> : Versnyelvtanok. Elemző esszék kortárs versekről	1.900.-
<i>J. B. Metz</i> : Memoria passionis	2.700.-
<i>Rónay Tamás</i> : Forgószél a Vatikánban. XXIII. János életútja	2.700.-
Igazságosabb és testvériesebb világot! Tíz év távlatából	1.200.-
<i>John Powell</i> : Egészen ember, egészen élő	1.800.-
<i>Joseph Ratzinger</i> : Bevezetés a keresztény hit világába	2.700.-
Innen és túl. Versek az Isten-kereső emberről	2.900.-
<i>Wolfgang Beinert</i> : A katolikus dogmatika lexikona	3.600.-
<i>Th. Schneider</i> : A dogmatika kézikönyve 1.	2.600.-
<i>Th. Schneider</i> : A dogmatika kézikönyve 2.	2.600.-
<i>Avery Dulles</i> : A kinyilatkoztatás modelljei	2.500.-
<i>Lukács László</i> : Csináld magad	1.150.-
<i>Terri Apter</i> : A magabiztos gyermek	1.600.-
<i>E. Kübler-Ross – D. Kessler</i> : Élet-leckék	2.200.-

A kiadványok megvásárolhatók vagy megrendelhetők a Vigilia Kiadóhivatalban:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444; E-mail: vigilia@vigilia.hu

„VIGYÁZZ MAGADRA”

Szemelvények özv. Agócsné Blahó Ilona (1900–1991) leveleiből, amelyeket Sándor fiának írt azután, hogy ő 1956. november 23-án elhagyta az országot.

Agócs Sándor András 1932-ben született Sződön. Elemi iskoláit a Fejér megyei Börgöndön végezte, majd Székesfehérváron érettségizett 1951-ben. Diplomát magyar-újságíró szakon az ELTE-n szerzett 1955-ben. Miután 1956 novemberében elhagyni kényszerült Magyarországot, a torinói és a padovai egyetemeken tanult. Több éves New York-i gyári munka után ösztöndíjjal történelemből nagydoktorátust szerzett a New York állambeli Rochester egyetemen. A detroiti Wayne Állami Egyetemen tanított, amíg Professor Emeritusként nyugdíjba nem vonult 1994-ben. Abban az évben hazatelepiült Magyarországra. Publikációi jelentek meg magyar, amerikai és olasz témákról. (A levélrészleteket betűhíven közöljük, [...] -ben a közreadó, Agócs Sándor András megjegyzései olvashatók.)

Kedves Sándorkám. Leveledet meg kaptuk. Irod hogy megint költöztél. Van egy magyar közmondás hogy ahány költözés annyi leégés. Ösztálytársaddal találkoztam. Egyen helyes, csinos férfi. Melletted ült annak idején. Üdvözlét küldi. Nagyon nagy szívfájdalom nekem hogy nem gyönyörködhetek bened. Eltöltöd a szép fiatal életedet oly messze. Küldöm a receptet amit szoktál máskor is küldeni 30 inekció és 150 tabletta. Kívánok jó egészséget számtalanszor csókol Édesanyád.

Fáj a szívem hogy mikor fogunk találkozni már hallottam olyat is hogy nem muszáj felvenni az amerikai polgárságot ha valaki nem akarja van olyan ember az egész hét évet Angliában töltötte még nem odavaló állampolgár mégsem. Nagyon sokszor nem tudok éjjel aludni. Anyira bántot egész beteg voltam orvoshoz kerültem a bánatol.

Nem bánám ha küldenél egy kis pénzt kukoricát szeretnék venni van két malac meghiznak eladom. Sajnos nagyon rá vagyok most már szorulva dolgozni nem tudok menni. Nagyon kérek amig haza tudol jönni küldjél amit tudol pár évemet ne kelljen nagy gondok között élnem.

Kedves Sándorkám, megkérnélek de nagyon ha tudnál nekem küldeni egy kis pénzt legalább minden második hónapban. Hiába nagyon de nagyon sajnálom sehonnas sem tudom magam fentartani van egy kis baromfi azt feltétlenül muszáj vagyok tartani még idáig mindig volt két

malac is amit fel tudtam nevelni. Posta fordultával légy szives küldjél nekem egy kis pénzt most már nem tudok mit teni nem kértem edig vártam a megoldást a nyugdíj formájában de most már ugy hiszem nem sikerül. Megkérlek a nyári hónapokban ha tudnád aszt a kis pénzt küldeni most apró csibéket vettem muszáj rezkírozni a hus miatt meg egy pár darab nyári ruhát kellene vennem.

[Bántott, hogy kérnie, kunyerálnia kellett, de egyszerűen nem volt pénzem, amíg Itáliában tartózkodtam. Ösztöndíjakon éltem, amik naponta kétszeri étkezést adtak és egy diákokthoni szobát, de pénzt alig. Később az USA-ból rendszeresen ment neki pénz, akkor is, ha diák lévén, én nem dolgoztam, de Carol, az akkori feleségem nagylelkűen küldte át anyámnak a fizetése egy jelentős részét.]

Már megkaptam mind a harminc inekciót és a 150 tablettát is beszedtem. Nagyon hasznos gyógyszer igazán mondom jól vagyok nem azt mondom hogy kapálni bírnek de egész meglevenedtem. Nem tudom milyen körülmények között tudod megszerezni sok pénzbe kerül jól lenne ha az őszre tudnád megint küldeni. Ha nem terhellek meg vele benneteket küldjél vitamin tablettát majd ti tudjátok melik a jó. Amit legutóbb küldtél meg mutattam az orvosnak nagyon tecet neki monta hogy biztos jó fog lenni. Köszönöm a pénzt is amit küldtél majd veszek magamra egy kis ruházatot eléggé le vagyok égvé a ruha dolgából.

Azt akarom megirni hogy ugy gondolom hogy jó lesz ha ritkábban küldötök nekem pénzt: most már kapok nyugdíjat 588 forintot [értesített bennünket egy 1975 december 27-i levelében].

A lábam mindig fázik mint szegény jó Édesapádnak ha megérem a jövőt bundás cipőt muszáj lesz venni.

Megkaptam a pénzt nagyon de nagyon köszönöm a napokban a csomagot is kaptam ami még nem is számítottam azt is nagyon köszönöm. Nagyon jó lett a csizma a meleg zoknit is bele tudom huzni így most nagyon jól meg let oldva a téli lábbelim. Ha tudnál annyit spórolni vagy nem kel meg nélkülözönd vegyél nekem, Marikának és az Erzsi részére olyan esső kabátot mind Mancinak küldtél ha lehet az én részemre sötétet decsak ez a fazon mint Mancié ha nincs sötétebb akkor az enyém is legyen világos.

A legközelebbi csomagban küldenél nekem egy pongyolát nem baj ha hosszú is majd megcsináljuk szép sötétké vagy barna csak ne új legyen. Zárom soraimat számtalanszor csókol és

sokat gondolkodok rád a multkor álomban ide-haza voltál szerető jó Anyád

Sanyikám nem tudom hogyan állsz tudnál-e küldeni egy kis pénzt egy kis csomagot össze hozni sok pénzem el ment hogy beteg voltam nagyon kellene egy két ruha darab rám nyári cipő szanda mindenből ki vagyok fogyva: ne írjal róla hogy kértem Vilmos ugysis aszt hiszi sokat nélkülözöl.

Egy kérésem van Sanyikám nagyon szeretném ha a helyzeted megengedi mikor ott lesz Bécsben Vilmost meglepnéd egy öltöny ruhát pulóvert és valami átmeneti kabátot venél neki nagyon kérlek meg ne mond neki [hogy én mondtam ezt] ha kiolvastad semmisid meg a levelet.

[Egy csomag tartalma 1986-ban: anyám magas szárú cipője, „hosszú” kabátja, fél kabátja, ruha anyag, papucs, „fehér” kabát, kesztyű, kardigán, két pulóver, három pár harisnya, csoki, játék semmi.]

Drága Sanyikám. Szeretettel küldöm hozzád eszt a pár soraimat kívánom hogy jó egészségben találjon mi meg vagyunk a szokásosan nincs különösebb mint nem jön tőled levél. Ha van olyan ruhád ami már kopotab és nem használod ted fére és ha jön össze olyan ruha darabot akár ing vagy felső ruha alkalom atán elküldenéd nekem.

[A használt ruhák így bekerülnek az élet keringésébe: elcserélődnek takarmánnyá anyám csirkéi és disznói számára.]

Szeretném ha küldenél egy kis cucot ha tudol valamit összehozni. Azért volna most nekem sürgős egy kis kukoricát szeretnék veni most van a szezonja ha nem veszek jövő nyáron nem tudok egy kis baromfit se nevelni a magam részére.

12 bokor krumpli van amit hoztam szép magas a szára várjuk mire fejlődik meg hagynánk mind magnak ha véletlen el mennének Rómába vegyettek két jácint hagymát ha van rózsza szín vagy amilyen lesz két tulipán is jó lenne meg egy csomag rózsaszín muskádli mag. Kérlek beneteket lene időtök Romába vegyettek nekem szép árvácska magot szép sárgát vagy amilyen lesz. Nagyon szépek lettek az árvácskák amit a mult évben hoztál Bécsbe igazán bámulatos. Nyílnak a muskándlik sorban 13 cseréppel van nagyon szépek van tűzpiros, rózsaszín... nagyon szép a szekfű is, több színű no meg a bazsalika örülök a sok szép virágnak. Elég szép minden a kertben virág magot amit hoztam tőletek ami ki kelt már virítanak szépek nem tudom a főzivaló kukorica hogy válik be.

Már fel füstöltem a részetekre is egy szép sonkát jó pár kolbászt, két szép tábla szalonnát. Most érik a kertben a ribizli mikor látom mindig mindig rád gondolkod még amit a mult évben el tettem a részedre az is mind meg van most is teszek el majd ha meg jössz jósok mindennel várlak.

Kedves Sanyikám. Leveleteket meg kaptuk örülünk hogy jól vagytok mi is egészségesek vagyunk mit nektek is szerető szívből kívánunk. Tegnap volt pálfordulás 29-én nap sütés volt a medve megfordult aszt mindjék még jön a tél. Még a március is rosztul viselkedet a máskori évekhez számítva hogy Sándor meg József Benedek meg hozza a meleget most meg hó eset hideg volt alig lehet számítani jó időre...

Elmentél Amerikába. Enél már meszebe ne számítsál menni épen tegnap este halgattam a szülőföldemen délamerikából jön haza egy család jó összeg kel hozzá biztos azok már boldogok. Tisneréknek a Mamájuk most jöt meg Francia országból 71 éves a néni öt hónapot töltöt kint a lánya van ot ha majd rá kerül a sor lehet én is gondolok valamit. Mancsi doktornénijük most jön majd haza Belgiumból én ezel csak bisztatom magam hogy meg lássalak. Írjal a Carolról a feleségedről hová melyik országban való vagy amerikai örülnék ha el küldenéd haza én hozám történt már olyan is a mult évben Börgöndre jöt egy fiatal angol nő Juhász nénire aszt hiszem még emlékszel annak az unokája kint megnősült a mult évben el jöt az aszony egyedül ez év nyarán már az urával jöt látogatóban anyira meg szeretet it mindent aszt monta ide jön végleg magyarországra. Most a napokban ment ki látogatóba egy idős bácsi 70 éves boldogan indult útnak New York-ba várja a fia, sokat emlegetünk beneteket. Sokan menek ki szülők látogatóba inen az utcából röviden ketten mennek Szántóné Svéd országba Kucseráné Londonba.

Ha Európában maradnátok és ot dolgoznál ot maradnák és hazulról is minden évben is ki tudnák jönni. Nagyon boldogok vagyunk hogy most mehetünk, viszünk magunkkal sok eni valót ne kerüljön ot pénzben. Gondolom neveted de ugy lesz.

[Fogalma sincs, mik a lehetőségek és mi mibe kerül: egyszerűen áthelyez Amerikából Európába, hogy közelebb legyek, ezt rögtön a bécsi tartózkodásunk után, amikor anyám és három testvérem volt velünk, amire évekig raktuk félre a garast. Később Rómába jött anyám, Marika nővérem, Erzi sógornőm és lánya, Marianna. Ez volt az alkalom, mikor a Velence-Róma autóúton dobáltuk ki az autóból a romlott ételmet, például egész sült kacsákra emlékszem.]

Két kis tolas párnát szeretném [elküldeni majd] lehet hogy Carolnak meg tudom venni a berliner kendőt. Bánatos voltam hogy nem vittünk semit a Carolnak először tudatlanok voltunk csak sok eni valót vittünk. Sokat agódtam az mit hogy nem vittünk Carolnak semit hiszen mi sem vagyunk az Isten szegénye tudatlanok voltunk és csak sok eni valót vitünk.

Sanyikám nagyon meg kérlek vigyázz magadra szeretnék az életembe veled beszélni. Nagyon kérlek vigyázz magadra sokat de nagyon sokat agódom érted. Sokat álmodok mostaniban veled bajlódok minden roszt elképzelek meg vagyok rémülve ha két hétig nem jön semi. Drága Sanyikám vigyázz magadra mindig utánad agódom nem is tudom én velem mi történe ha téged baj ér.

Nagyon kérlek hogy autót vezetni ne tanuljál meg soha, se ne motorozz. Talán job is lenne ha nem vehetnél autót neked igazán kár a kezdet ösze benzinezni azokat sokat gondolom majd baj ér halgas rám Sanyikám ad el az autót. Annak csak örülök hogy autód van, látom nem igen van nélkülözésre lehetőség az borzasztó hogy mindig azon jár az eszem hogy öszszetöröd magad. Ad el az autót és használd fel az árat hogy ha mégy akárhova is el tudod magad vitetni nem aszt tanultat piszkos kézzel autót csinálgatni mindig menyire féltetek nem kel az neked. Mindig azon töröm a fejem hogy baj ér sokat autózol mindig hal az ember szerencsétlenségről röktön rád gondolok. Álomban it látalak olyan roszt zakóban voltál montam vezsd le majd én meg varom... megkérnélek Sanyikám még jó idők vannak csináltas fényképet az autódal a legszeb ruhádat ved magadra.

Kis Andriská ha elkezd jární még roszt lesz ki megy az utra, nagy felügyelet kell. Elkészült-e már a kerítés? [Bizony, a majdnem négy holdas telek sose volt egészen bekerítve anyám nagy bánatára.]

Az Andris után nemsokára született a Kati lányotok. Külön örülök hogy kislány barna haju, egyik szőke a másik barna mint a nótában van. Tegnap postára adtunk két kis csomagot a kis gyerekeknek. Andriskának kis kabátszerűség, piros, uja nincsen, körül himzett. Nem sokba került. A másik kis csomag a Katikának kis válkendő. Marika horgolta még egy kicsit nagy de majd bele nő. Mikor Rómában voltunk beszélünk a birka beléses bekecsről. Lehet kapni nem is olyan drága mint gondoltad: 500–600 forinttér lehet veni.

Májusba elutaztam az Agócs Pista feleségével Mezőkövesdre. Készen nem tudtam venni és rendelésre csináltattam. Tegnap kaptam meg, postán küldték el. Nekünk nagyon tecik, ugy gondoljuk néktek is fog teceni. Carolén himzés is van aszt monták a férfira nem kell, de igazán nagyon helyes, jó meleg lesz majd meglátjátok. Mindig azon voltam hogy tudok néktek örömet szerezni. Már majdnem ugy volt Szegedre megyek de jött a levél ott nem foglalkoznak ijesmivel így mentünk Mezőkövesdre és ott voltunk 3 nap.

[Parádéztunk az angliai Londonban, útban haza Kanadába, augusztus végén a bekecssek-

ben, az emberek megállítottak és azt akarták tudni, hol lehet olyat kapni.]

Már számoljuk a heteket nagyon várjuk a találkozást. Már szellőztetem a mellényket mikor napos idő van. Amit mi viszünk néktek aszt el kel hogy vigyéték magatokkal erről ne is írjál semmit. Nekem nagyon rosszul is esne ha lekapnál érte. Négyen megyünk három bőröndöt kel hogy vigyünk. Nem tudom hogy férünk az autóba. Rátok bizzuk eszt.

El menék eléd egy heti gyaloglással csak már ot tartanánk lehet ha Olaszországban vagy rákerül a sor hogy meglátogatnálak. Elmegyek hozzád ha Olaszországba jössz. Amig te ot leszel én is veled maradok és együtt jövőnk haza. Tavaly ilyenkor még javában ettük a jó Római szöllőt. Sokszor úgy érzem hogy nálatok vagyok veletek beszélünk a kisgyerekek a szemem előtt vannak egy szóval nem tudom elfelejteni aszt a boldog időt amit nálatok töltöttem.

[Ha nálunk volt, azután abból élt, és mindenféle évfordulóra emlékezett.]

Most lesz egyéve a boldog találkozásunknak vártatok benünket a Torontói reptéren mostani napokban mindig rátok gondolok. Levelem zártaával kívánunk jó egészséget mindannyiótoknak sok szeretettel gondolunk rátok az egész család végül Anyuka

Tegnap 19-én volt az évforduló hogy kiutaztunk két éve hozátok nagy szó volt az életünkbe jó sok időt veletek töltöttünk. Örülök hogy keres az Andris emlegetsek neki ne menjen ki az emlekezetéből hogy otvoltam.

Sanyikám nagyon távol töltöd tőlünk eszt a Karácsont is sokat gondolok rád el nem muló szeretettel gondol mindig rád Édesanyád. Nagyon roszt lesz meg szoknom Sanyikám megszire el mentél most megin bele törődni nekem nagyon nehezen megy. Mindig kérlek nem fogadok szót nekem mikor jössz már közeleb egy kicsit.

Minden esetre nem tartóztatlak vissza nem is venéd szívesen csak attól félek nem lesz tehecséged visszautazni meg haza mikor jössz. Részemre minden hiába van csak mindig rátok gondolok keltemben fektemben nagyon sokat sirok ha nem látja senki. Aba bizakodtam hogy ha őszre is végezel akkor is eljöttök ugys Olaszországban egy évet töltötök bele esik a jövő nyár is. Aszt irtad két évig leszel Amerikában már nem is tudom hány éve olyan borzasztó nekem sokszor a helyzetem hogy nem láthatlak meg nem beszélhetek veled reménykedem de én feletem is el jár az idő tudok arra haragudni ha velem fajta idősnek jó megy én nem érdemeltem ki.

[Hiába próbálta az ember megmagyarázni neki az anyagi világunk és létünk korlátait, például, hogy a magyar állampolgárságtól meg-

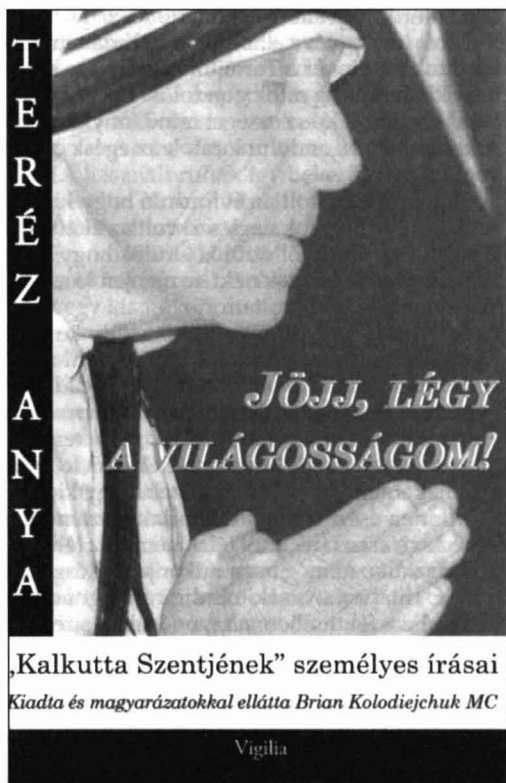
fosztva menekült útlevelemmel és külön engedélyekkel tudtunk csak mozogni, amíg meg nem kaptuk, amit ő sükségtelennek nézett, az „amerikai polgárságot”.]

Kik vannak veled közelben? Menyire van a szomszéd tanya hozzátok? Egy meg nyugvás részemre hogy a szomszédékhoz közel vagytok majd segítenek tudom fizetni kel de azért nagyon jó.

[Ironikus: a szomszédokkal a Fejér megyei Serégélyesen, ahol élt, évek óta nem beszélnek, azok jelentgetik fel őket.]

Tudasz velünk hogy van e veled magyar. Az baj hogy nem igen lesz magyar a közeledben még talán meszeb mentél a nagy világban sokat sírok mikor senki nem lát. Meg kérnék ird mán meg a Magda Pista hová való meg a többi ismerőseid is úgy szeretném tudni csak nem maradtok széjel nagyon egymástól nyugotab vagyok ha aszt tudom nem vagy magadra.

Közreadja Agócs Sándor András

Teréz Anya: *Jöjj, légy a világosságom!*

A 20. század legnépszerűbb szentje lelkének legbenső titkait tárja fel lelki vezetőinek, előljáróinak írt bizalmas leveleiben, személyes feljegyzéseiben.

Ezek a dokumentumok először kerülnek nyilvánosságra bemutatva „Kalkutta Szentjének” csodálatos életútját, haláláig hűséges szeretetét Isten és a szegények iránt.

A könyv méltán keltette föl a világ érdeklődését: Teréz Anya ismét az újságok címlapjára került.

A könyvet hónapok alatt lefordították a nagyobb világnyelvekre.

Ára: 3 200 Ft

Kapható vagy megrendelhető:
Vigilia Kiadóhivatal
1052 Budapest, Piarista köz 1.
Tel.: 1 486 4443 Fax: 1 486 4444
E-mail: vigilia@vigilia.hu

MEGKÉSETT RECENZIO, IDŐSZERŰ GONDOLATOK

Czövek Judit: *Ha mi meghalunk...*

Kezemben tartom Czövek Judit *Ha mi meghalunk...* — „Zoborvidéki virrasztóénekek” — című könyvét, amit a Kalligram kiadó jelentetett meg 2002-ben Szigeti László jóvoltából.

A kiadói szándékot megátmogatta a területi összetartozás ténye. Nyitra és Zoborhegye közelebb van Pozsonyhoz, mint Budapesthez. Néhány éve, úgy látszik, nem csak tájilag van közelebb. Akárhogy is mutatja perspektívánk, a zoborvidéki virrasztó-kötet megjelenése sok szempontból figyelemreméltó. Több tudományág nyer vele. A vallási néprajz, összességében a folklór, a mentáltörténet, a népekkutatás, az irodalomtörténet és a nyelvészet. A szakás-kutatónak azért lehet érdekes, mert azonos műfajon belül szélesebb időtávra tekinthet ki, vagyis lehetőséget nyer az úgynevezett változásvizsgálatra, sokféle tanúság levonására, élő anyag összevetésére. Csak egy példa erre: Lajtha László *Sopron megyei virrasztóénekek* című nagy port felvert kötete 1956-ban jelent meg. Közvetlenül a forradalom előtt. Már maga az időzítés is — jöllehet semmi tudatosság nem volt benne, ahogy október 23-ában sem volt — nyugodtan mondhatjuk, sorsszerűnek hatott. A fantasztikus 12 nap után jött a pusztulás, a halál, a gyász. Sajnos nagyon is aktuálissá vált a 265 énekből álló virrasztó gyűjtemény. Akár elő is lehet venni és valamelyik több százéves veretes énekkel, temetni, siratni. Például a 167. számú énekkel, amelyet Bősárkányban gyűjtöttünk 1954. december 3-én a hetvenéves Dezenszky Bálintné Fehér Ilonától. Kezdősorai: „Óh szomorúságnak napja siralomnak, / És fekete gyásznak, szívbéli bánatnak! / Mi sokan jajgatnak, keservesen sírnak; ...” Ez ének első előfordulása Illyés Istvánnak *Sóltári... és Halottas Énekek...* című Nagyszombatban 1693-ban megjelent könyvében található. Szerencsére Czövek Judit gyűjteményének nincsen ilyen tragikus asszociációja. Annál inkább van történelem nyújtotta szakmai haszna, etnikai tanulsága. A halottvirrasztás-búcsúztatás ősi rítusa az egész országban élt. Azóta szűnt meg, amióta a halottat nem otthon készítették el az utolsó útra, hanem a temetői ravatalozóban, a „hideg házban” kellett elhelyezni. Az elhunynak járó végtisztesseget a halott méltóságának és az élők lelki békéjének jegyében az otthoni virrasztás biztosította. A gyász közös elviselése, a nagyszámú jelenlévők részvétele, a családdal való azonosulása segítette a veszteség elfogadását. A megfelelően elkészített

ünnepi szobában a gyertyák fényében fekvő halottat körülvevették közvetlen hozzátartozói, rokonai, barátai, falubéli tisztelői. Vidékiek szerint egy vagy két éjszakán át virrasztottak vele/mellette. Pap, kántor nincs jelen, mégis szervezett és rendezett volt, mert a közösség kitermelte/kiválasztotta az e tisztségre alkalmas embereket. Előénekesek, búcsúvezetők, sok helyen úgynevezett „szent emberek”, protestáns falvakban a funerátorok vezették a virrasztást mind külső jegyében, gesztusaiban, mind ima- és énekanyaga birtokában. Ezt sokszor elődeiktől örökölték, majd adták tovább utódaiknak. Ez énekanyag meglehetősen rétegezett volt és bőséges, mivel a hosszú „vigyázat” alatt sok és sokféle énekre volt szükség a halott személyétől, rendjétől, rangjától függően. A szent emberek füzetei akár századok szövegi és zenei lenyomata is lehetne. Tinódiék világától, a prédikátor költésztől kezdve bujdosóénekeken át egy-egy „szívreható” Mária-énekig, majd a történeti énekeskönyvek, ponyvák, népi kézíratosok szövegeiig itt minden megtalálható. Nem véletlenül merült alá Lajtha László, a történeti népzene kutató zenetudós, a sopronmegyei virrasztók tömegében. Tíz éven át voltam állandó úgynevezett szöveges munkatársa. Emlékszem, milyen vizslaszimattal kereste a minél régebbi szövegeket, dallamokat, amelyek sajátos módon a virrasztóénekek funkciójában maradtak fenn és nemzedékeket szolgálhattak. Abszurdnak tetszik a halálköltészetről szólván arról írni, hogy kicsoda öröm volt megelni vagy kilenc sopronmegyei községben az „Oh jaj, jaj félek, / Igen rettegek, / Jaj, mit míveljek, / Hová rejtezzek, / Mit látok...” kezdetű 28 szakaszos, a késő középkori certamen/vetelkedő műfajra emlékeztető virrasztót a lélek és a halál viaskodásáról. Csak néztünk egymásra, mikor a peresztegi csodaagyú 86 éves Hujmon Mari néni (Kisberk Lajosné) virrasztónak énekelt a 17. század elejéről Péceli Király Imrének tulajdonított „Miként Egyiptusban egy pelikán madár / Nem tudja mi legyen a’ mennyei udvar...” indítású négyesrímű tizenkettesekben írt 13 szakaszos allegorikus epikumot. Szintén témájánál fogva került be a virrasztás anyagába az a kuruc kori bujdosóének, az „Ideje bújdosásomnak / Eljött már távozásomnak, / Szomorú változásomnak, / Sok okai vannak annak...” A 21 szakaszos ének versfőiből kiderül, hogy Jánóczy András írta. Bartók Béla Gyergyóban találta meg mindössze három szakasszal, ha jól emlékszem keservesként. A nyugati részeken, Mariazell vonzási körzetében lassan búcsúsnékké vált, ahogy ez egy 1731-es igen szép

ponyvafüzet mutatja Sopronból. Nevezett szövegek mondanivalója és hosszú volta a virrasztók sorába vonta be őket és mentette át élőben a mi korunkra. Íme a népi kultúra megtartó ereje, a „mentette át élőben” hozadéka. Hogyne lenne hozadéka, amikor Sopron megyében 75 Kájoni-éneket találtunk a távoli Csíksomlyóban 1676-ban megjelent *Cantionale Catholicumból*. E hatalmas gyűjteményből Illyés István is merített a kor kompilatori gyakorlatának megfelelően. Maga Kájoni is élt vele, saját bevallása szerint szedegette össze, jobbította az énekeket esztétizáló törekvéseinek megfelelően. A protestáns prédikátor-líra dús álmányából is beszerkesztett kötetébe, amiképpen Illyés István is. Ezért szerepelnek forrásaik között a zengő ajkú reformátorok akár már 16. századi szerzései is. Valójában mellékes kérdés, hogy mely kézíratos, vagy nyomtatott gyűjteményből válogattak, szemezgettek. Énekeiket a nép birtokba vette s századokra beépítette a halottvirrasztás szokásrendjébe. Például Illyés István utolsó kiadását 1921-ben vehette kézbe. Jőmagam is rendelkezem különböző korszakokból való példányaival. Így nem csoda, hogy Czövek Judit is megtalálta a maga „Illyését” és a Nyitravidéken a 20. század végén még rögzíthette történeti értékű szövegeit.

Illyés István és bátyja, András, az istenes irodalom két jeles képviselője a csíkmegyei Szentgyörgyről származtak, s végigszolgálták Fél-Magyarországot. Gyulafehérvár, Kolozsvár, Ungvár, Kassa, Zólyom, Nagyszombat, Pozsony, Esztergom voltak a kanyargós életútjuk főbb állomás-helyei. Jól ismerték az ország szellemi-hitbéli állapotát. Az egyházi ranglétrán a püspökségig haladtak, s a pázmányi szellemben látták el munkájukat. A sok helyen megfordult, sok irodalmi művet megismerő teológusok nyomot hagytak mind az egyház, mind a nép vallási életében. Egyházi vonatkozásaik értékelése nem az én feladatom, de a népi jámborságra gyakorolt hatásukra ez alkalommal éppen Czövek Judit könyve nyomán kell felhívnom a figyelmet. Illyés András 1694-es *Szentek élete* című tekintélyes munkájával ritkábban találkozhattunk, bár része volt a házi áhitatoknak. E testes nagy könyvvel egyik járszentszentgyörgyi énekesasszonyom ajándékozott meg 1974. február 16-án. Ők már nem használják, mondta, mert lassan kihalnak az öregek és „a mai népeknek már nem kell”. Illyés András a mélyen vallásos Jászsgáz házi áhitatai-imaórái során a szent prózát szolgáltatta egy-egy adott ünnephez, szenthez kötődő alkalommal. Illyés István meg az istenes lírával gazdagította a virrasztók lelki eledelet, amiképpen ezt Czövek Judit kutatásai ismételtén bizonyítják. Nem tekinthetjük véletlennek tehát, hogy mi Sopron-megyében, Czövek

Judit meg a Nyitravidéken találkozott Illyés István virrasztóival. Léven a virrasztás történeti eredetű és az egész magyar nyelvterületen elterjedt népi rítus nemzedékek használta-örökölte énekeanyaggal, egy-egy elszánt gyűjtő még fölvehette a „régí öregek” hangját-szavát. Szerencsére vannak még közösségek, amelyek még nem tértek le felmenőik nyomvonaláról, és földidézheték azt a megrendülést, amely minket is elfogott elődeink hitbéli jártasságát, mondhatni mohóságát észelve, amellyel „fogyasztották” az énekeket. Már fáradtak voltak, hangjuk is rekedtes, de azért készítették egymást: „na még ezt is énekeljük el!” Ezt is, meg amazt is. Nem győztünk írni, jegyezni. Az időben nem használtunk magnót. A hatalmas nagysúlyú őslényeket megemelni is alig tudtuk, nem hogy falunzi velük. Az ilyen fokú tudás és spiritualitás izzásában természetes volt a magas és a népi kultúra közötti átjárás a szellemi javaknak fentről lefelé áramlása, ha úgy tetszik, folklorizációja. Így vált fölfoghatóvá a régi hitesek Isten felé mutató gyásszava, a kimért sors elfogadása.

A zaborvidéki virrasztókötet ennek a több százéves folklorizációs folyamatnak a követésére ad még ma is lehetőséget. Bár a későbbi kántorkönyvek és ponyvafüzetek révén időtávlattól ismerjük a leszívárgás fázisait, terjedési irányát, de most emberközelből korunkon belül végezhetünk összehasonlító elemző munkát, a napjainkra olyan fontossá vált változásvizsgálat céljából. Czövek Juditnak adva vannak az előtte gyűjtők szövegei, szokásleírásai, beleértve Lajtha László sopronmegyei virrasztóanyagát. E vizsgálódás jelentőségét fölgyorsult időnkben látjuk igazán. Korunk sodrásából a falu sem marad ki és észre sem veszi, hogy egy új világkép és életforma határozza meg létét, amelyben a régiek szívdobbanása már alig, vagy sehogyan se hallható. Sok százéves szokások üresednek ki, s válnak emléké, majd történeti folklórrá. A múltat fölfalja a konzumjelen, az esti ima befelé fordulását a TV külvilágra nyitó kép-hangözone. Ha nem örököljük meg mindazt, ami még megfogható, tétova lesz a jövő, s vele együtt elbizonytalanodik az adatszegény kutató, aki a hightech büvöletében és rabságában addig érzi jól magát, amíg meg nem irigylí elődei poros archívumait, metszetes ponyváit, elsárgult kézíratosai bőségét, lélekközeliségét. Egy elpiszkolódott görcsös írású Marinéni-füzet, vagy gonddal írt Lajosbácsi-halottaskönyv kézbe vehető, tapintható, lehelhető életet. A kép tudhat mindent, de ez mégsem minden egy érzékszervekkel megáldott embernek.

A zaborvidéki virrasztókötet értékét folklorisztikai jelentőségén túl az ottani magyarság elszigeteltsége, ezzel a diaszpóra jellege is fokozza. Felsejlik ugyanis napjainkban a hagyományozott

történeti-népi kultúra szétesése, az anyanyelv elkopása, az identitástudat vesztese-váltása. A hetvenes években szinte minden nyitravidéki magyar faluban gyűjtöttem. Akkor még nem volt gond az iskolákkal. Teljes létszámú elsőosztályokat indíthattak. Ma kellő jelentkező hűján marad a szlovák iskola. S a szülők felelőssége? Kérdezhetjük. Könnyen kérdezhetjük innét Pestről. A szülők elbizonytalanodtak, mert gyerekeik jövőjére gondolnak. Azután az érzelmi elbizonytalanodás, mivel a 2004. december 5-iki népszavazás óta sokan vélik úgy, hogy a senkiföldjére kerültek. Kiszolgáltatottabbak, védtelenebbek lettek. Érthetően érvényesül a racionalitás. És — lassan süllyedni kezd egy gyönyörűsége nyelvű-hagyományú magyarszige, s az marad meg belőle, amit a lényegre ráérző néprajzosok, gyűjtők megörökítettek.

Ezt tette Czövek Judit is, amikor elénk tárta a Zoborvidék virrasztó szokását és 79 kötődő énekét. Ezeknek egy része az istenes költészet kategóriájába sorolható és visszanyúlik Illyés István említett 1693-as halottas könyvéig, közvetve még távolabbi időkhöz. Több ének későbbi kántorkönyvekben, majd ponyvákban is megtalálható, és az ezekből szétáradó népi kéziratokban. Forrásuk lehet még az első világháború előtt megjelenő kiadványok anyaga, például Stampay János 1908-as kántorkönyve, vagy az *Orgonahangok* — *Orgonavirágok* sok kiadást megért igen terjedelmes ima- és énekeskönyve, amelyet a nép amerikai-énekeskönyvnek is nevez. A századforduló idején kíváncsi magyaroknak lelki épülését szolgáló könyv ugyanis a könnyebb hozzáférhetőség miatt nemcsak Budapesten, hanem New Yorkban is megjelent.

A szerző az ének- és szokásanyag bemutatása előtt alapos tanulmánnyal készíti föl az olvasót a vizsgált kis régióról. Történeti áttekintést ad Anonymus nyomán már a korai időről. Az egyik felfogás szerint Szent István, majd Géza telepítette le őket gyepűörszóra a messi Székelyföldről. Másik nézet szerint pogánymagyarok húzódtak ide föl, mert nem akarták fölvenni a kereszténységet, s a Zobor rengetegében menedéket találhattak. Tudósok dolga eldönteni, melyik változat az igazi. Egy biztos, hogy Szent László korabeli adatok — 11. század vége — még szólnak pogány szertartásokról, kultikus helyekről. Ugyanakkor jómagam gyűjtöttem ezen a tájon erdélyi hagyományokat megjelenítő szövegeket, stílusjegyeket.

Szent István egyházszervező munkáját az ismert történeti fordulatok miatt Géza, Szent László, majd Könyves Kálmán fejezte be. A zabori apátság, a nyitrai káptalan, majd püspökség hatáskörében bontakozott ki a hitélet, hogy maig is ható erőt adjon a sokszor megpróbált lakosság-

nak. A szerző bemutatja a Nyitravidék társadalmi szerkezetét, az Árpádok korától kialakult birtokviszonyait, az oligarchák, nagybirtokosok, a nemesi- és középbirtokosok szerepét, a falvak népét. Láttatja a paraszti réteg életformáját, gazdasági hátterét. Elemzi a törökvilág után végbe ment népmozgások, lakosságváltások folyamatát, gazdasági meghatározóit. Az elnéptelenedett Alföldre e vidékről telepítettek át magyarokat. Helyüket a hegyekből lehúzódo olcsó szlovák munkaerő foglalta el. Lassan széttöredezett az egységes magyar tömb, hogy azután végleg nyelvszigetté zsugorodjék, amelyen már érzékelni lehet az elszlovákosodás jegyeit, a fiatalokat összemosó internetes világ hatását.

Czövek Judit fölvezetja a néprajzilag jelentős terület kutatástörténetét, kiemelve Vikár Béla, Kodály Zoltán, Mangha János feltáró munkáját, de jelzi a 19. századi kezdeményezéseket is, amelyeket a tűzkultuszokig visszamenő szentivánnapi rítusének tűzhöz kötődő szöveg-geztuselemei motiváltak.

A kötet három község: Béd, Pográny, s főleg Vicsápapáti körében végzett gyűjtések alapján taglalja a virrasztás egykori és közelmúlti menetét, e népi rituálé vezető egyéniségei, az úgynevezett szentemberek szerepét és az elődeiktől örökölt, netán maguk szerkesztette énekgyűjteményeiket. E fokozott felelősséget viselő férfiak érdeme, hogy e tisztas jánborsági forma még elérhető volt s talán lesz is, mert Czövek Judit még vissza akar térni a húsz év utáni állapotok felmérésére, a „volt” és a „van” összehasonlítására. A gyűjtő minden részletre kiterjedő kérdései, az adatközlők személyes észrevételei az átéltek, hallottak alapján hitelesen rajzolják meg a zoborvidéki szertartás papnélküli-paraliturgikus történetét. Úgy is mondhatnánk, hogy egy régmúltban gyökerező szokásrend biológiai létéről, történeti hátteréről adnak pontos, de különböző vonzatai miatt, megrendítő képet. Mindehhez a tájékozódást segítő teljes filológiai apparátust kapunk: szövegkezdetre, adatközlőre, helységnévre, szótagszámra, zenei kadenciákra vonatkozó mutatókat. Még azt is megtudjuk, hogy az MTA Zenetudományi Intézetében kik jártak a Nyitravidéken, és hol, mikor gyűjtöttek. A felhasznált irodalom bősége a szerző felkészültségét tanúsítja. Külön kell szólni a dalmalejegyzésekről, amelyekről csak annyit lehet mondani: profi munka a javából.

Aki teheti, szerezze meg Czövek Judit zoborvidéki virrasztókötetét, s tanulja belőle a „magyariai” múltbéli és — a még jelenkori valóságát, amelynek utolsó mozzanata a halottól való elbúcsúzás, végtisztességségadás, azaz elbocsátás a hosszú útra, a mennyország kulcsát szorongató Szent Péter elé...

ERDÉLYI ZSUZSANNA

HÓNAPRÓL HÓNAPRA

EGY KARMESTERRŐL

Kapkodás közben ért az újságok szerény híre: elhunyt Carlo Maria Giulini. Kicsit csodálkoztam: az én emlékezetemben egy fiatalos olasz karmester élt, aki a Zeneakadémián hatalmas sikerrel vezényelte Brahms egyik szimfóniáját, már nem emlékszem pontosan, melyiket. Biztonság okáért megnéztem a *Zenei lexikon* róla írt szerény címszavát, s elképedve nyugtáztam, hogy 1914-ben született, tehát alaposan benne volt a korban.

Egy nekrológban megragadott az a mondat, hogy a kor nagy operakarmestere volt, kivált Mozart és Verdi műveinek általa készített felvételei maradandóak. A *Don Giovanni* valóban remeklése, akár azt is mondhatnám, az általam ismertek közül a legszebb, mégis inkább Fritz Bush 1936-os glyndebornei előadása mellett voksolnék, mert ezt apámtól kaptam. Egyik külföldi útjáról hozta. Esténként együtt hallgattuk, s végül szegény lemezek teljesen berekedtek. A CD-korszakban első szerzeményeim egyike volt, s féltve őrzött kincsem azóta is.

De hadd térjek vissza Giulinihez. Már-már beteges gyűjtő szenvedélyem eredményeként számtalan lemezen hallgatható Mozart *Requiem*jét, ezt a páratlan remeket. Bruno Walterről Wolfgang Gönnerweinig se szeri se száma a nagyszerű előadóknak, de Giulini utolérhetetlen, ha van „nagyheti” hangzás, hát ez az! És a most elhunyt olasz karmester tárta fel számomra Brahms *Német requiem*jének rejtett szépségét is.

Van azonban egy olyan felvétele, amelyet a legnagyobbak mellett is páratlannak érzek, és ez Verdi *Requiem*je. 1989-ben játszott lemeze a Berlini Filharmonikusok és az Ernst Senff Kórus élén. Amíg Giulini tolmácsolását nem ismertem, felváltva hallgattam Toscanini gyorsvonatra emlékeztető robogását és azt a lemezt, amelyet Fricsay Ferenc emléke előtt tisztelegve jelentettek meg, halála után. De ez a húsz esztendeje született előadás reveláció. Gyakran szokták ezt a művet úgy jellemezni, mint a nagy Verdi-operák párját, amelyből hiányzik az áhítat. Giulini már a mű indításával rácáfolt erre: mintha imádságot zengene a kórus, a halált idézve, az elmúlás misztériumára döbbsenve a hallgatót. Sokszor volt szerencsém a mű pompás — ez a szó illik ide leginkább — előadásait hallgatni az Erkel Színházban, s mindig megrendített a végítélet trombitaszava, amelyet még elhíhetőbbé tett, hogy Ferencsik János a felső emeleti páholyokban, egymással szemben állította fel a trombitásokat,

s hangjuk betöltötte a teret. Ám Giulini nem pompás. Eszköztelen egyszerűséggel, elképesztő beleéléssel idézi a véget és a győzelmes reményt. Milyen szerencse, hogy lemezei megmaradnak, és az emberi teremtmény erő csodáját bizonyítják.

EGY NAGY HEGEDŰMŰVÉSRŐL

Ha élne, mostanában ünnepelte volna századik születésnapját David Ojsztrah. Többször koncertezett Budapesten. Egy alkalommal — akkor kezdtem lemezeket gyűjteni — a Rózsavölgyinél kotorásztam, és kezembe akadt egy orosz lemez. Remek előadók — pocsék anyag, ez volt a jellemzőjük. Nem voltak túl népszerűek, jöllehet messze olcsóbbnak bizonyultak, mint a csehszlovák Supraphon cég kiadványai. Annak a lemeznek mégsem tudtam ellenállni. David Ojsztrah Kirill Kondrasin vezényletével Beethoven *Hegedűversenyét* adta elő. A 20. században óriási hegedűsök ejtették ámulatba a közönséget, köztük a magyar Hubay-iskola neveltjei. Ojsztrah közülük is kiemelkedett, számomra nagyobb élményt jelentett Yehudi Menuhinnél is, akit szintén hallgathattunk Budapesten.

Tanári fizetésemet megviselték azok a helyárák, amelyeket Ojsztrah egy-egy hangversenyéért kértek. Beethoven *Hegedűversenyének* előadása közben vonójáról leszakadt egy szál. A közönség is, Ferencsik János is lélegzetét visszafojtva figyelte a művész bravúros mutatványait, amint igyekezett elkerülni, hogy a makrancos szál a húrokra tapadjon. Végül egy nyikkanás, és az előadás félbeszakadt. Bocsnatkérő mosollyal újra kezdte a versenyművet, s ezt minden jelenlévő boldogan nyugtázta.

Lemezeim egyik csúcspontja Beethoven *Hármasversenyének* az a felvétele, amelyen Karajan vezényel, a három szólista Ojsztrah, Richter és Rosztropovics. Utóbbit a szovjet rendszer vezetői ellenségüknek tekintette, bár egyetlen világjáró művészüért sem lelkesedtek. Aki beleszagolt a nyugati világrendbe, gyanúsak minősült.

Ojsztrahot hallgatva — kivált Mozart hegedűversenyeinek és Bach *Kettősversenyének* előadása közben (ezt fiával, Igorral játssza párban) — szüntelenül az a hallgató érzése, hogy ez a művész valamiképpen perlekedik századával, s az emberi tisztaságnak olyan korszakát álmodja vissza, amely a valóságban talán sosem létezett, csak a leírt kottafejek egymásutánja sugallja. A világ összhangzattánát kereste és valósította meg egyetlen hegedű szavával. Nem volt virtuóz, mint néhány tüneményes kortársa. Ember volt, igazán ember.

Kibányásztam egy fél évszázada készített lemezét. Brahms *Hegedűversenyét* adja elő Hermann Abendroth vezényletével. Az öreg földrész egyik legsötétebb korszakát írtuk. A hegedű hangja azonban diadalmasan szárnyal, és azt hirdeti: mindig van remény.

EGY NAGY ÉNEKESRŐL

Már 35 éve! Döbbenet szembesülök a lexikon adatával: Réti József 35 éve halott! Máig úgy emlékszünk rá, mint az oratórium-éneklés ikonjára. Tragikus hirtelenséggel, aránylag fiatalon hunyt el, s követte a veszteség súlyát, hogy akkor már Európa-szerte ismert énekes, a nagy oratórium-előadásoknak szívesen látott evangélistája volt.

Akkor kerülhettem közel hozzá, amikor Tamás Alajos szobáckájában készültek Bach *János passiójának* előadására. A világon semmi sem utalt rá, hogy nagy művész: mindig jókedvű volt, tréfálkozott, nevetésre állt az ajka. Akkor is. Aztán elkísértem a Kapisztrán kórust és zenekart Egerbe Händel *Messiasának* előadására. A vonatúton odavissza sokat beszélgettem vele, s megcsodálhattam derűjét, amellyel oldani tudta a feszültséget, s vidámsága átragadt a mű többi előadójára is.

Neki köszönhetem Rossini iránti szeretetemet. Gardelli korszaka volt, s Réti a Rossini-operák bemutatóira és előadásaira is jegyet tetetett félre számomra. A *Sevillai borbélyt* számtalanszor láttam, ott lehettem az *Ory grófja* előadásain, s egyáltalán nem csodálkoztam, hogy néhányszor az operaház előkelően öltözött, rezervált közönsége is harsogva nevetett László Margit, Melis György és Réti komédiázásán, ami vidámmá varázsolta a különben ünnepi és zenei vonatkozásban tökéletes előadásokat. A Gardelli vezényelte *A sevillai borbélyt* lemezre vették, és semmivel sem marad az ismert olasz tolmácsolások mögött.

Nála tökéletesebb Dávidot nem hallottam *A nürnbergi mesterdalnokokban*, s remekelt a Mozart-operákban is. Ahogy mondani szokták: egyénisége és hangja beragyogta az előadást. Melis Györggyel az operajátás nagy pillanatait varázsoolták elénk.

Tökéletes evangélista volt, hozzá hasonló átléssel azóta sem hallottam Bach passióinak ezt az oly fontos elemét megszólaltatni. Tudta és átérezte az evangélium szavait, valósággal odavarázsolta hallgatósága elé a szenvedő és a kereszten függő Krisztust. Ezt a teljesítményt örökölte meg apám a Réti József halálára írt gyászénekében: „Mi még, akik hallottuk, feleim, mi még, / akiket, míg hallgattuk őt, többé teremtet / az énekévé szellemült derűs komolyság: / mi még tudjuk, ki volt, mi még a pódiumról / ismertük az Evangelistát, s ez épp úgy soha mással / nem pótolható ismeret, mint amit tőle kaptunk, /

hogy sajnós, velünk múljon el. S ez megmásíthatatlan. // De bármily szomorú, talán mégsem reménytelen. / Valami, talán, mégis megmarad: a Teljesítmény / névtelen érdeme. A kútfejből itatót / fedi a téli föld már, de él s nem tűr jeget / A Tiszta Forrás. / Non omnes moriemur.”

RÓNAY LÁSZLÓ

SEBASTIAN BRANT; A BOLONDOK HAJÓJA

Impozáns kiállítású könyv jelent meg az elmúlt év végén a zebegényi Borda Antikvárium gondozásában. Igazán öröndetes dolog, hogy vannak még könyvkereskedők, akik nemcsak azért foglalkoznak e tevékenységgel, mert pusztán megélhetési forrást látnak benne, hanem tevőlegesen is elősegítik új művek megszületését — mint hajdanában.

Sebastian Brant 1494-ben megjelent műve a szélesebb magyar olvasóközönség előtt alig ismert, nemcsak azért, mert eddig nem volt teljes magyar fordítása, csak részletek voltak olvashatók belőle, hanem azért is, mert gyakran még magyar nyelvű irodalomtörténetekben sem említik meg, hiába keressük például az Akadémiai Kiadó által 2005-ben kiadott *Világirodalom* című kötetben, a 15–16. századi nagy itáliai, francia, angol, spanyol szerzők mellett valahogy feledésbe merült. Pedig Brant műve igazi bestseller volt a maga idejében, számos kiadást ért meg (már megjelenésének évében négy kalózkiadása is volt), és igen sok példány kelt el belőle még a 16. században is. 1497-ben Jacob Locher latinra is lefordította, e fordításnak tucatnál is több kiadása volt, így ennek is köszönhető, hogy szerte Európában népszerű lett. De lefordították a művet franciára, hollandra és angolra is. Brant művével új műfajt teremtett, az úgynevezett bolond-irodalmat, amelynek nagy hagyománya lett a humanizmus korában, sőt még a barokk korban is, gondoljunk csak Rotterdami Erasmus, Thomas Murner vagy Abraham a Sancta Clara műveire. Később persze feledésbe merült *A Bolondok Hajója*, és csak a romantika fedezte fel újra sok más középkori alkotáshoz hasonlóan. Manapság persze más világot élünk, az ilyen könyveknél már az is nagy szó, ha néhány száz példány kiadására vállalkozik egy kiadó.

Brant Bázelen folytatta egyetemi tanulmányait, majd ott is lett az egyetem tanára. A bázeli kiadók lektora is volt, később Straßburgba költözött. *A Bolondok Hajója* 112 fejezetben tárja elénk meglehetősen heterogén módon az emberi hibákat, balgaságot. Szatirikus-didaktikus műről van szó, egészen pontosan negatív didaxisról, hiszen nem azt mondja meg a szerző, hogy mit kell ten-

nie, hogyan kell cselekednie az embernek, hanem azt mutatja be, hogy milyen „bolondságokat” kell elkerülni. Az egyes bolondok nem az egyes társadalmi rétegeket képviselik, hanem általában az embert és gyarlóságait. Sajátos bimédiális alkotás ez a mű, hiszen az eredeti kiadásban minden fejezethez tartozott egy-egy kép is rövid magyarázó versikével, hasonlóan az illusztrációkhoz. Vagyis ezek a képek nem pusztán illusztrációk voltak az egyes fejezetekhez, hanem — a versikével együtt — általában egy újabb aspektussal bővítették a fejezet mondanivalóját. Ezért sajnálatos, hogy az eredeti kiadás képei itt nem láthatók, még akkor is, ha a fordító és a kiadó utószavában magyarázatot kapunk erre és tudjuk, hogy van egy másik, részletekben megjelenő, Orosz István által illusztrált kétnyelvű kiadása is a műnek.

Márton Lászlónak köszönhetően most kézbe vehetjük a mű első teljes magyar fordítását. Nem könnyű feladatra vállalkozott a fordító, hiszen aki ismeri az eredeti szöveget, az tudja, hogy sokszor milyen nehezen érthetők, értelmezhetők Brant mondai. Márton László sok évtizedes műfordítói tapasztalatának és a művel való sokéves foglalkozásnak köszönhetően magas színvonalon tolmácsolja a német költő sorait. A magyar szöveghez magyarázó jegyzetek is tartoznak, hiszen Brant bőven merít ószövetségi könyvekből, az ókori és középkori irodalom alkotásaiból. Külön örömdetes, hogy ezek a magyarázatok a főszöveg mellett olvashatók, így nem kell állandóan hátralapozni, keresgélgni, kizökkenne ezáltal az olvasásból.

A fordító és a kiadó (Borda Lajos) szándéka-inak megfelelően most valóban megtörténhet a mű integrálása a magyar nyelvű világirodalmi kánonba. A kötet nem olcsó (ezt az igényes kivitel magyarázza), ennek ellenére azt tudom ajánlani mindenkinek, aki szereti a régi irodalmat, hogy szerezze be a könyvet és forgassa, olvassa saját okulására. A szellemi gyarapodás mellett egy szép kiállítású könyvrítkasággal is gazdagabb lesz. (Borda Antikoárium, Zebegény, 2008)

LŐKÖS PÉTER

ÚJ PLÉBÁNIÁK – ÚJ KÖZÖSSÉGEK Két új katolikus templomról

Az elmúlt másfél év során a pesti agglomerációban két új katolikus templomot is felszenteltek: Gödöllőn 2007 augusztusában a *Szentháromság*, Újpalotán, Budapest XVI. kerületében pedig idén januárban a *Boldog Salkaházi Sára* templomot. Az örömteli események további különlegessége, hogy mindkét ház kiemelkedően magas építészeti értéket is képvisel. E rövid írás az említett épüle-

teken keresztül szeretné ráirányítani a figyelmet arra, milyen gyümölcsöző lehet az építészek/építők és a keresztény közösség együttműködése.

A gödöllői katolikus közösség egészen 2007-ig a királyi kastély helyiségeit és szűkös kápolnáját használta, ám 2004-től kezdve, az építkezések előrehaladtával a közösségi eseményeket folyamatosan áthelyezték a Szent Imre utcába. Legelőször a plébánia épülete készült el, majd a közösségi házá, s legvégül az ezer főt befogadó templomé. Újpalota szocialista mintavárosát mintegy negyvenezer ember lakja. A hetvenes évek derekán, mikor a lakótelep elkészült, nem épülhetett plébánia. A sors fintora, hogy az önkormányzat által 2006-ban adományozott telken egykor a panelépítést irányító mérnökiroda állt. Ezen épülhetett meg Újpalota első temploma.

Az épületekhez mindkét esetben plébánia és közösségi ház is csatlakozik, s ezek egymás közötti viszonya rendkívül hasonló. A Boldog Salkaházi Sára plébánia úgynevezett „úszótelken” (a lakótelepek tipikus telekformája, tulajdonképpen jogi kategória a lehatárolás nélküli telkek kezelésére), a családi házas zöldövezet és a lakótelep határán áll. Az úszótelek gyakorlatilag kiiktatja a kerítés fogalmát, s tagadja a lehatárolás szükségességét. A vele kapcsolatos negatív tapasztalatok miatt azonban a tervezők (építész vezető tervező: Kruppa Gábor; építész munkatárs: Rónai Piroska) más megoldáshoz folyamodtak: A négyzetes beépítést két oldalán a templomépület, illetve a plébánia („épület-kerítés”), a másik két oldalon pedig az eredeti térszint lesüllyesztésével kialakított belső udvar („negatív kerítés”) határolja. Az udvar lesüllyesztése, melyre a közösségi terem és a hittanterem nyílik, több szempontból is átgondolt megoldásnak látszik: egyrészt a belátást korlátozza, s ezzel megőrzi a plébániaközösségi események intimitását, térben azonban nem határolódik el a lakóteleptől, sőt, éppen a sávházak irányában nyitott, hiszen a templom tömege és a főhomlokzat is a családi házas beépítésre néz.

A Szentháromság plébánia Gödöllő belvárosának közvetlen közelében fekszik, heterogén környezetben, a királyi kastély szomszédságában elhelyezkedő lakótelep átellenes szélén; azon a ponton, ahol három környék, a 19. század végi polgárosuló Gödöllő emeletes házai, a nyolcvanas évek „reformpaneljei” és a falusias városzél parasztházai találkoznak. Az ötemeletes panel sávházak L-alakban fogják közre a közel négyzet alakú telket, melyet itt is az önkormányzat bocsátott a közösség rendelkezésére. A Nagy Tamás és munkatársai (Lévai Tamás és Bujdosó Il-dikó) által tervezett U-alakú együttes nyitott oldalával fordul a panelek felé. A lehatárolást három oldalról a plébánia, a templom és a közös-

ségi ház, negyedik, nyitott oldalról pedig egy át-tört, vállig érő kerítés biztosítja. Az elhatárolódás helyett a kerítés itt is a közösség és a világ viszonyára utal: befogad, és védelmet nyújt.

Az építészeti formálás mindegyik esetben szűkszavúan és pontosan közvetíti a belső tartalmat. A templomok, bár egyértelműen felismerhetők, hiszen ezek a legnagyobb tömegű elemek, az együttesek térszervezése szempontjából mégiscsak alkotórészek maradnak: a funkciók tömegbeli hierarchiája a belső udvarra szerveződés miatt alaprajzban mellérendeléssé oldódik. Újpalotán a templom tömege sokszorosa a többi alkotóelemnek, a méret azonban inkább a környező, nyomasztó tízemeleteseket ellensúlyozza, a belső udvar körül a részek egymás közötti párbeszéde erősödik fel, amennyiben innen csak a belső homlokzatok érzékelhetők. Míg Újpalotán az állványzatszerű acéltorony éppen eléri a környező házak harminc méter körüli magasságát, Gödöllőn reális esély volt arra, hogy a torony kiemelkedhessen a környezetéből, és — a tervező szándéka szerint — a *jelenlét szimbóluma* lehessen.

A kivitelezésnél a hangsúly az egyszerű, jó minőségű és tartós anyagok (réz, vörösfenyő, beton, tégl, mészkö) alkalmazására esett. A homlokzatok felülete homogén téglaburkolat; Újpalotán a panelek mosott kavicsbeton szürkéjével meleg, fakósárga téglá és mészkö, Gödöllőn vörös téglá áll szemben. A téglá-beton ellentétpár több önmagán túlmutató tartalmat hordoz Magyarországon (is), lévén nálunk a vasbeton az iparosított és személtelen technológia szinonimája lett, a téglá-építés azonban évezredek óta szinte változatlan technológiát, az ember keze nyomát magán viselő szerkezeteket jelent, így föld- és emberközeli építőanyagként tekinthető az öntött betonnál. A vakolatlan téglafelület ezen felül az építés gesztusáról tanúskodik, hiszen az egyes alkotó- és kötőelemek mindvégig láthatók maradnak.

A belsőben a térszervezés a külső tömegekhez és felületekhez hasonlóan egyszerű és átlátható. A templomterek szinte közvetlen folytatásában elhelyezkedő közösségi funkciók kiemelkedő szerepet játszanak abban, hogy a plébánia közössége a szentmiséken kívül is együtt tudjon lenni. A szakrális és nem szakrális terek ilyen mértékű összekapcsolására számtalan példa akad az építészetben, katolikus plébániatemplomok ilyen-fajta kialakítása mégis újszerű — és érzékelhetően — rendkívül nagy igény mutatkozik rá. A hit közösségben való átélése megszüntetheti a hétköznapi és ünnepnapok bántó ellentétét; ennek biztosítanak fizikai keretet ezek a házak.

RIGÓ BÁLINT

MAGYAR MŰVÉSZ NEMZETKÖZI KONTEXTUSBAN

Ézsiás István kiállítása a ráckevei Keve Galériában

A nemzetközi áramlatoknak — a múlt században ilyen irányú összefogással főképp az avantgárd irányzatok jeleskedtek — mindig van valaminő fölhajtó erejük. Hiszen a *hely*, ahol (kiáltványok révén, találkozások alkalmával) a gondolat megszületett, nem elégszik meg a pillanatnyi és kis sugarban való terjeszkedéssel, hanem *eleven erőként* minél nagyobb körben akar hatni. Ezek a határt nem ismerő, földrészeket összekötő áramlatok és irányzatok nem élnének meg, vagyis nem működ-
nének hatékonyan, ha nem lennének önkéntes propagálóik, segítők.

A „pápák” mellett újabb pápákra van szükség, akik nemcsak *átáramoltatják* magukon és kis közösségükön az új eszméket, hanem tevékenységükkel számtalan művészegyeniséget nyerne meg a friss életszemléletnek, formavilágnak. Ézsiás István szobrászművész, a különféle hazai és idegenbeli művésztelepek szervezője, elindítója ilyen vezéregyeniség. A korai stúdiumok után annak a nonfiguratív világnak híve és alkotója lett — innen művészetének másoktól jól megkülönböztethető karaktere is —, amely nagymértékben kötődik az 1946-os buenos airesi MADI-mozgalomhoz. Vagyis a szobrászművész a konstruktív rendben mint állapotban, világeszményben — sajátságos *tisztság-képben* — találta meg az egyéniségéhez legközelebb álló kifejezési formát.

Ha a betűnevet részre bontjuk, azonnal kitűnik, hogy a *Mozgás – Absztrakció – Dimenzió – Invenció*, több mint fél évszázada, nem csupán irányt, bizonyos létszemléletet jelöl, hanem alkotómódot is. A nemzetközivé lett és egyre terjedő irányzat — egyesek filozófiának is nevezik — természetesen több helyről töltökezett. Csak találmokra: a mozgás ábrázolásának igénye nem volt ott a futurizmusban? (Bizony ott volt, és központi szerepet játszott.) Ha az orosz avantgárd jelese, Malevics elvetette volna az absztrakciót, *Fekete keresztje* — hiába segíti az értelmezést a jelképtári gazdagság — az volna-e, amit valójában jelent? (Mi mást tükröztetne, mint az *énben* folygyülemelő egyetemes szenvedés-élményt.) Ha bármelyik alkotásból hiányzik az invenció — lelemény, ötlet nélkül nincs igazi művészet — nevezhetjük-e azt jó szívvel műtárgynak?

Tehát a MADI csak annyiban új találmány, amennyiben — a geometrikus absztrakció révén, a konstruktív építkezés rendjében a gyönyörre váró szem érzékiségét is láttatva — komplex valóságot ad. Pontosabban, a *világhiányt* — minden modern művészet mozgatóját — úgy érzékeli,

hogy képes helyébe más (a szorongást fölöttébb feloldó) élményt ültetni. Rend, harmónia, színvilág stb. természetesen csak akkor lesz a dinamizmus — az eddig kordában tartott lélek *kiáramlásának* — szószólója: az építkező egyedi akarat közvetítője, ha a *sík* és a *tér* (értelemszerűen más-más módon) úgy *elevenedik* meg, hogy nemcsak a „megdolgozott” anyagnak lesz *plasztikai* élménye, hanem a műalkotásból kicsapó gondolatnak is.

Az „összhangzattan” egymásba simuló árnyalatai mindennél jobban utalnak — a külföldi kiállítók művein ugyancsak észlelni — az alkotók életművén belüli lényeges, a szervezetre is kiható megannyi elemre: a motívumgazdagságra, s nemkülönben a síkmértani, s domborműnél a plasztikai szimbolika fontosságára. A párizsi Judith Nem’s kis mérete ellenére is monumentálisnak tetsző papír-színreliefjének éppúgy megvan az organikus mozgása, mint az op-art indíttatású, ugyancsak a francia fővárosban lakozó Louis Arnal-grafikának. Az előbbinél az egymásra csúszó négyzetek szabad áramlása bizonyos konstans motívumot rejt (kereszt-variációk), míg az utóbbinál betű-fejleménynek tetsző ismétlődések-forgások „térközei” emelik ki a természetélményt (a kéikkel megszaggatott zöldet). Ha az említett műveken — a mértani absztrakció ellenére is — érezni valaminő bozsgást, hogyne volna észlelhető, épp az egymásba úszó foltok révén, ez az *életesség* Luc Marion (Brüsszel) lírai absztraktján is. Mindezzel szemben a brassói művész, Veronica Bodea Tatulea a szilárdnak tetsző térszerkezetekben hisz. Ám grafikáján az egymással ellentétesen „forgó”, színeiben jól megkülönböztethető két henger a térillúzió kellemét adja, egyúttal mintegy oldja a konstruktív feszültséget.

A négyzet mint univerzális jelkép, illetve az avval való játék leginkább a sepsiszentgyörgyi Simó Enikő textilképének és Saverio Cecere (Caserata) fatáblájának sajátja. Simó artisztikus szépélménye többek közt a csúcsára állított mértani idom színmegosztottságában és a kereten belüli ürességet körülvevő szalagok harmonikus felületképzésében gyökerezik, míg Cecere a megdöntött négyzetrácsokon belüli (sárga-szürke-fekete) kazetták elmozdulását (megbillenését, a kontúr-ból való kilépését) ábrázolja mint lehetséges pszichológiai viselkedés-helyzetet. Renato Milo (Nápoly) plexibe rejtett négyzet-sorokból rakott két oszlópa között a kék hátterű, csúcsára állított négyzet hoz megnyugvást. Inés Silva (Caracas) csonka ellipszise meg épp attól izgalmas, hogy mértani hálózati rendjét, a feszített vonalháromszög-rácsot színes körívek díszítik.

Ebben a nemzetközi kontextusban láthatni csak igazán — ezért is szerveződött a ráckevei tárlat — Ézsiás István reliefjeinek, szobrainak, térvariációk

kísérleteinek valódi erejét. Ha az említett külföldi művészek többé-kevésbé az *anyag* fölkent megmunkálói — egyiküknél-másikuknál a színnek építészeti *súlya* van —, akkor ő még inkább az. Arzenáljának éppúgy szerkezeti rendje van, mint az egyes alkotásoknak. Ez a formai, végső soron az alkotáslélektant magatartássá emelő *szigorúság* — az anyag szerkezete (egy kis megengedéssel) világmodellt stimulál — ott leledzik a művekben.

És itt nem csupán a külföldi és magyar klasszikusok-mesterek előtti főhajtásra gondolok (*Hommage à Mondrian; Hommage à Malevics; Relief à Moholy-Nagy; Hódolat Kassáknak; Schaffer Miklós emlékére*) — a különféle anyagokból (fa, acél, plexi stb.) készült domborművek-szobrok a megmunkálás igényességéről s a művész technikai virtuozitásáról is hírt adnak —, hanem azokra az alkotásokra is, amelyek akár a „legegyszerűbb” (*Madi-relief I-II.*), akár a „legbonyolultabb”, az anyag szerkezeti lyugtatásában a terjeszkedő úrt ugyancsak megjelenítő módon (*Expansio*) vallanak ember és tér, ember és világ kapcsolatáról.

A mértani alakzatokkal megbontott teljes körök, az egész hiányáról tanúskodó körívek, forgó s megíramló, statikusságuk ellenére is a mozgás dinamikáját sugalló szerkezetek a robbanásig fölfokozott *haladás* illúziójával kecsegtetnek, s ebben a szemérmes stilizálásban ott leledzik a művész visszafogottságában is sokatmondó jövőképe is (*Szobor-konstelláció; Konstelláció à Moholy-Nagy; Mozdulat*). Az átszellemítésnek ezen a fókán már alig számít, hogy miképp viselkedik a szobor — *légző-szárnyaival* — nyitott vagy zárt térben. Egyetlen számít: a látvány esztétikai hatékonysága (a *Konstruktív szobor* és a *Hódolat Kassáknak* mindenestre közteret involvál). Különben is, a kisplasztika-voltuk ellenére monumentálisnak ható tömbszerű vagy áttört palástú művek — *Király és királynő; Obelisk; illetve a Portré*; és az itt nem szereplő *Tragikus költő háza* — szinte vonzzák, hogy nyugvó jelenlétükkel átrendezhessék, *jelentéssé* tehessék a térvizonylatokat.

Ézsiás István modern szobor-tárlata arra is példa, hogy nincs az a mindennel szakító, megátalkodott avantgárd, amely ne támaszkodnék — az ember szenvedés-élményében a megigazulásra való hajlamot is tükrözve — klasszikus hagyományokra. Így volt ez El Liszickijék és Malevicsék esetében, s így van ez ma is. Elég legyen a bibliai jelképtárból csupán a kapu jól ismert szimbolikájára figyelmeztetni. A látványelem, jóllehet a palástnak és a nyitott vagy zárt tömegnek is van plasztikai szépsége, ettől kap igazán gondolati súlyt. Szentségtörő szentségében a *holt* tárgy így válik *élővé*, ember- és világmodellé.

SZAKOLCZAY LAJOS

SOMMAIRE

- ISTVÁN PÁKOZDI: La liturgie pascale du successeur de Saint Pierre
 ZOLTÁN MÓSER: Proverbes, images et Saint Jacques
 KATALIN CZOTTNER: Saint Patrick et son monde
 ANNA JANI: Le changement de la notion de personne chez Edith Stein
 LÁSZLÓ PROHÁSZKA: Les oeuvres d'art à caractère religieux de József Egry
 ■ Poèmes de Tibor Babiczky, Szilárd Borbély, György Czigány,
 Csaba Fecske, Tamás Halmi et László Villányi
 ■ Entretien avec le père Péter Mustó SJ

INHALT

- ISTVÁN PÁKOZDI: Osterliturgie des Nachfolgers von Petrus
 ZOLTÁN MÓSER: Sprichwörter, Bilder und Jakobe
 KATALIN CZOTTNER: Der heilige Patrik und seine Welt
 ANNA JANI: Die Wandlung des Person-Begriffs bei Edith Stein
 LÁSZLÓ PROHÁSZKA: Werke von József Egry mit kirchlichem Bezug
 ■ Gedichte von Tibor Babiczky, Szilárd Borbély, György Czigány,
 Csaba Fecske, Tamás Halmi und László Villányi
 ■ Gespräch mit P. Péter Mustó SJ

CONTENS

- ISTVÁN PÁKOZDI: The Easter Liturgy of the Successor of St. Peter
 ZOLTÁN MÓSER: Proverbs, Pictures, Jacobs
 KATALIN CZOTTNER: St. Patrick and his World
 ANNA JANI: The Concept of Person according to Edith Stein
 LÁSZLÓ PROHÁSZKA: Pictures Relating to Church-life by József Egry
 ■ Poems by Tibor Babiczky, Szilárd Borbély, György Czigány,
 Csaba Fecske, Tamás Halmi és László Villányi
 ■ Interview with Péter Mustó SJ

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓRAY LÁSZLÓ, SZŐRENYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: Veszprémi Nyomda Zrt. Felelős vezető: Fekete István vezérigazgató

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekkszámja száma: OTP.

VII. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: 2009. évre 4.080,- Ft, fél évre 2.040,- Ft, negyed évre 1.020,- Ft. Előfizethető külföldön a

KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: 60,- USD vagy ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10-14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 420 Ft

VIGILIA

SEBASTIAN BRANT

- Hónapról hónapra
A Bolondok Hajója
- Új plébániák – új közösségek.
Két új katolikus templomról
- Magyar művész nemzetközi kontextusban.
Ézsiás István kiállítása a ráckevei
Keve Galériában

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Lőkös Péter, Rigó Bálint,
Rónay László és Szakolczay Lajos

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Az imádságról
- A barátságról
- Áment Lukács, Egedy Gergely,
Orosz Atanáz, Somorjai Ádám,
Szentmártoni Mihály,
Tarjányi Béla tanulmánya
- Borbély Szilárd, Danyi Zoltán,
Győrffy Ákos, Halmai Tamás,
Lackfi János, Tandori Dezső,
Vasadi Péter és Vörös István írása

A folyóirat megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap

9 770042 602005

09004